

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**С. О. Кушнір
Т. І. Батракова**

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

**Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»**

Запоріжжя

2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**С. О. Кушнір
Т. І. Батракова**

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

**Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»**

**Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 2 від 03.10.2024 р.**

**Запоріжжя
2024**

УДК:336.717(075.8)

Б 285

Кушнір С. О., Батракова Т. І. Банківські операції : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 158 с.

У навчальному посібнику подано програмний матеріал дисципліни «Банківські операції» у схематичній формі. Основну увагу акцентовано на сутності основних операцій банківської системи, розрахунково-касових операцій банку, операцій з векселями, кредитних операцій банку, операцій банку з цінними паперами, банківських інвестицій, операцій банку в іноземній валюті. Видання сприятиме засвоєнню організаційних і законодавчих основ банківської діяльності. Тлумачення основних термінів і понять курсу подано у глосарії.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Рецензент

Н. Г. Сейсебаєва, к.е.н., доцентка кафедри обліку та оподаткування

Відповідальний за випуск

А. В. Череп, д.е.н., професорка, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

ЗМІСТ

ВСТУП	5
<i>Змістовий модуль 1. Організація банківської діяльності в Україні</i>	7
Тема 1. Організація банківської діяльності в Україні	7
Тема 2. Операції банків з формування власного капіталу	24
<i>Змістовий модуль 2. Пасивні операції банків</i>	35
Тема 3. Операції банків із залучення коштів	35
Тема 4. Операції банків із запозичення коштів	41
<i>Змістовий модуль 3. Розрахунково-касові операції банків</i>	48
Тема 5. Операції банків з обслуговування платіжного обороту	48
Тема 6. Операції банків з готівкою	59
<i>Змістовий модуль 4. Кредитні операції банків</i>	75
Тема 7. Кредитні операції банків та операції з векселями	75
Тема 8. Операції банків з векселями	87
<i>Змістовий модуль 5. Інвестиційні банківські операції</i>	96
Тема 9. Операції банків з цінними паперами	96
Тема 10. Інвестиційні операції банків	107
<i>Змістовий модуль 6. Комісійно-посередницькі операції банків</i>	114
Тема 11. Торговельні та неторговельні операції банків у іноземній валюті	114
Тема 12. Операції із забезпечення фінансової стійкості банку	127
Глосарій	137
Список використаних джерел	153
Список рекомендованих джерел	155

ВСТУП

Ефективність функціонування національної економіки, особливо в сучасних воєнних умовах, її розвиток разом із забезпеченням стабільності грошової одиниці, добробуту населення неможливі без вирішення завдань забезпечення ефективного функціонування банківської системи та безперебійного надання банківських послуг для клієнтів. Сьогодні на ринку банки проводять велику кількість популярних банківських операцій, які з посиленням фінтеху набувають нових особливостей, правил оформлення тощо. Дослідження різновидів банківських операцій, аналіз ринку банківських послуг, особливостей оформлення, відмінностей між послугами різних банків надає можливість вільно орієнтуватися в даній сфері та приймати ефективні рішення щодо обслуговуючого банку.

Метою навчальної дисципліни «Банківські операції» є формування в студентів системи знань у сфері здійснення банками пасивних і активних операцій та надання банківських послуг, а також отримання практичних навичок щодо виконання банківських операцій, пов'язаних із кредитуванням, розрахунками, фінансуванням інвестицій і наданням клієнтам інших банківських послуг.

Навчальний посібник «Банківські операції» дає можливість опанувати основні аспекти банківського бізнесу, сформуванню системи знань у галузі організації та технології здійснення банками пасивних і активних операцій, надання банківських послуг, а також розвинути в студентів професійні якості, навички та професійне мислення.

Завдання вивчення курсу «Банківські операції»:

- ✓ довести до студентів зміст функцій сучасних банків, методів проведення банківських операцій і надання банківських послуг;
- ✓ ознайомитися з основними законодавчо-нормативними актами, які регулюють банківську діяльність в Україні;
- ✓ навчити студентів, користуючись отриманими знаннями, самостійно вирішувати питання організації роботи з основних напрямів банківської діяльності, виконувати конкретні банківські операції, аналізувати стан кредитоспроможності позичальників, рівень фінансової стійкості банку;
- ✓ обґрунтувати важливість управління фінансовими ризиками під час здійснення банківських операцій тощо.

Предмет курсу – теоретичні, організаційно-методичні та практичні засади банківських операцій банків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

- ✓ Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ✓ Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.
- ✓ Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

- ✓ Здатність працювати у команді.
- ✓ Здатність спілкуватися з представниками інших професій груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ✓ Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури.
- ✓ Здатність застосовувати знання законодавства у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання фінансового ринку
- ✓ Здатність складати та аналізувати фінансову звітність, інтерпретувати та використовувати фінансову та пов'язану з нею інформацію.
- ✓ Здатність виконувати контрольні функції у сфері фінансів, банківської справи та страхування
- ✓ Здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення.
- ✓ Показати належний рівень знань у сфері фінансів, банківської справи та страхування, знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки, особливості функціонування фінансових систем.
- ✓ Володіти методичним інструментарієм діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у т.ч. бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).
- ✓ Формувати і аналізувати фінансову звітність та правильно інтерпретувати отриману інформацію.
- ✓ Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання економічних даних, збирати та аналізувати необхідну фінансову інформацію, розраховувати показники, що характеризують стан фінансових систем.
- ✓ Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у фінансовій сфері діяльності.

Вивчення курсу передбачає ознайомлення з законодавчо-нормативними актами, які регулюють питання, пов'язані з банківською системою, банківськими послугами, статистичними, аналітичними матеріалами.

Змістовий модуль 1. Організація банківської діяльності в Україні

ТЕМА 1. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.

Банк – це здоровий глузд, тверезий підхід до дійсності, до партнерів.

Ж. Вриньо

Мета вивчення теми: розглянути етапи розвитку банківської системи, усвідомити сутність та основні функції банківської діяльності, дослідити особливості створення банківських установ.

План

- 1.1. Походження, розвиток та функції комерційних банків.
- 1.2. Банківська діяльність: поняття, процес становлення, функції.
- 1.3. Етапи формування сучасної банківської системи України.
- 1.4. Створення та державна реєстрація банківських установ.

Перелік ключових термінів і понять з теми: банк, банківська система, організаційна структура банку, фронт-офіс, бек-офіс, мідл-офіс, активні операції банку, пасивні операції банку.

1.1. Походження, розвиток та функції комерційних банків

Таблиця 1.1. Види банків

Класифікаційні ознаки	Види банків
Порядок створення	Перепрофільовані, новостворені
Характер спеціалізації	Універсальні, спеціалізовані
Територія діяльності	Регіональні, республіканські, міжнародні
Розмір	Великі, середні, малі
Форма власності	Загальнодержавні, муніципальні, колективні (відкриті та закриті акціонерні товариства, холдинги, товариства з обмеженою відповідальністю, кооперативні), приватні, зі стопроцентною іноземною власністю, змішані
Функції і характер виконуваних операцій	Інвестиційні зберігання, депозитні, інноваційні, поштово-пенсійні, промислові, агропромислові, біржові, експортно-імпортні, лізингові, торговельні
Характер відносин	Банки-гаранти, банки-кореспонденти, уповноважені
Ступінь впливу	Монополісти, аутсайтери
Структура	Багатопрофільні, безфілійні
Ступінь контролю	Контролюючі, контрольовані
Конкурентоспроможність	Конкурентоспроможні, неконкурентоспроможні
Фінансовий стан	Стійкі (стабільні), проблемні, кризові, банкрути

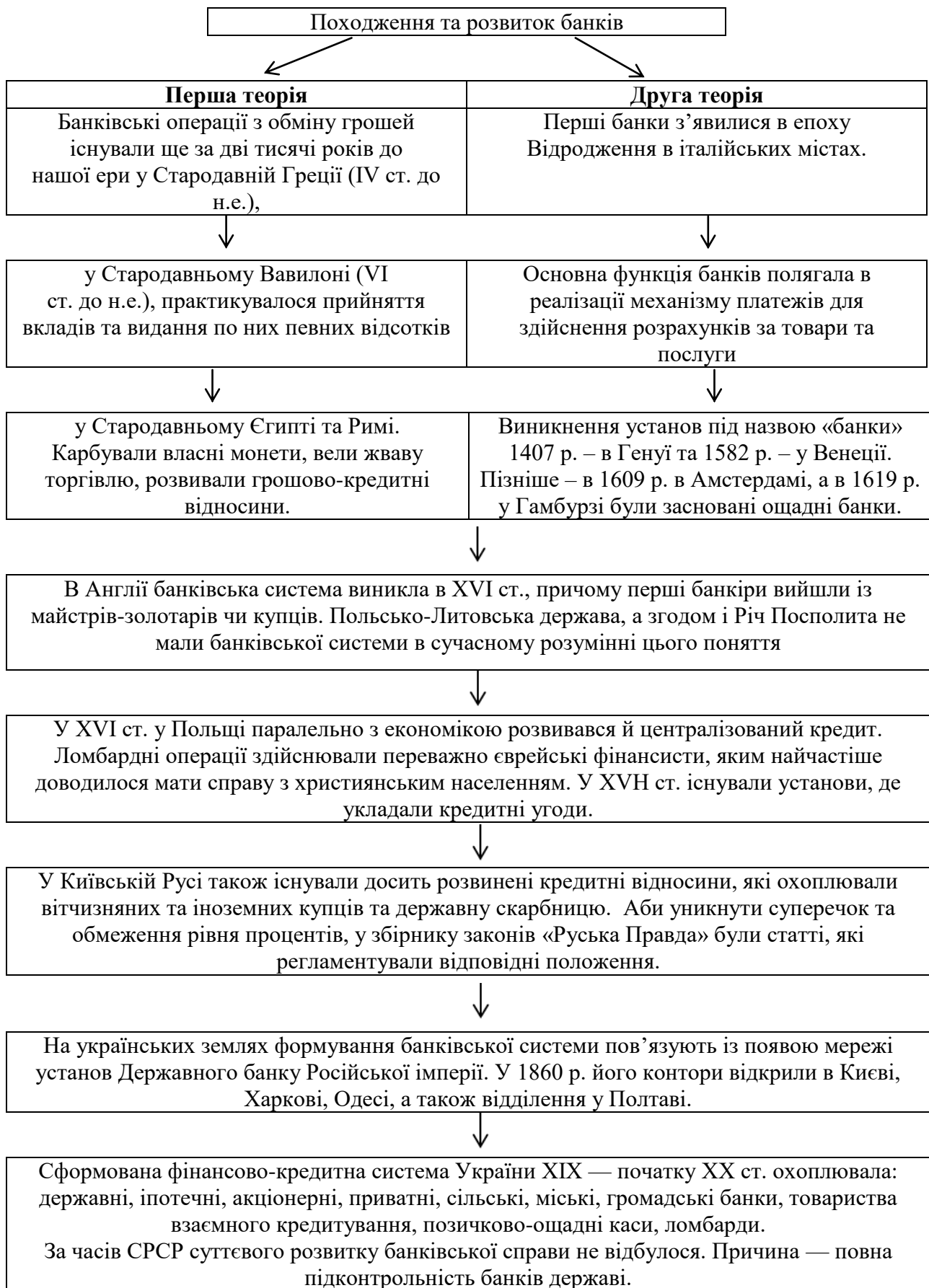

Рис. 1.1. Походження та розвиток банків

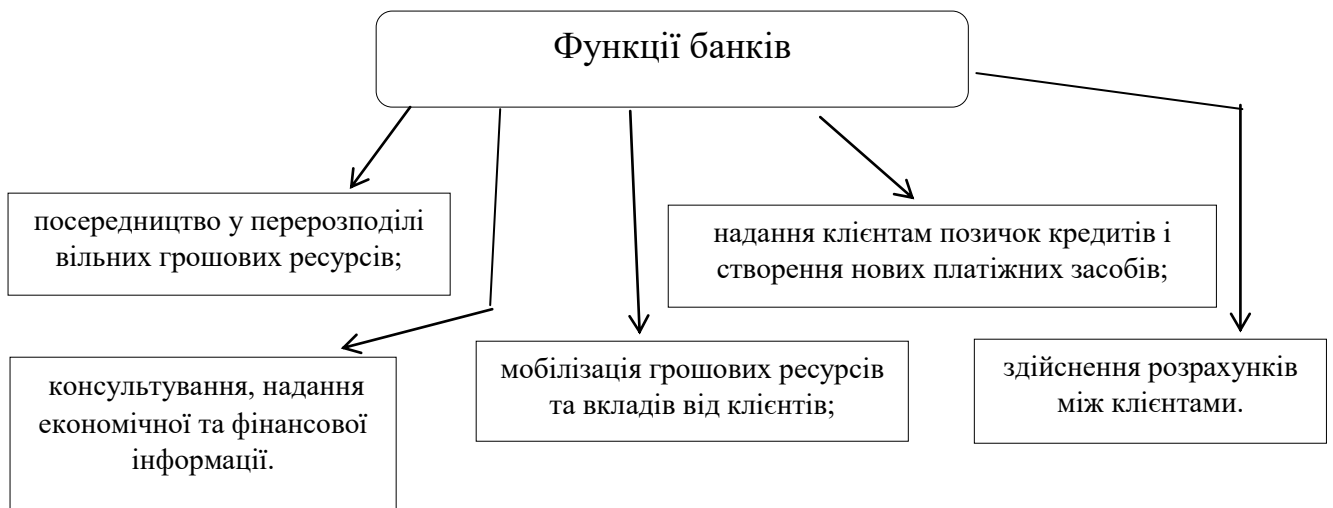

Рис. 1.2. Походження та розвиток банків

1.2. Банківська діяльність: поняття, процес становлення, функції

Таблиця 1.2. Поняття та процес становлення банківської діяльності

Поняття та процес становлення банківської діяльності
Словом <i>banche</i> в Генуї в XII ст. називали мінйяла, а стіл, на якому він розкладав свої монети, називався <i>banca</i> . Давньофранцузьке слово <i>banque</i> та італійське <i>banca</i> декілька сотень років тому означали одне й те саме — «лавка мінйяли». Слова <i>banquier</i> та <i>bankier</i> у французькій та німецькій мовах позначають власника капіталу, що має можливість одноосібно визначати стратегію і тактику використання фінансових ресурсів.
Потреба в посередницькій справі, розміні та обміні, торгівлі
Розвиток і розповсюдження грошового обігу сприяли введенню в оборот боргових зобов'язань та вимог, різноманітних титулів власності, комерційних і казначейських векселів, облігацій, акцій
Власне банківські білети вперше з'явилися у 1661 р. в касах Стокгольмського банку, але швидко вийшли з обігу.
Постійний обіг банкнот почав забезпечувати з 1694 р. Англійський банк, що увійшов в історію і як перший стійко функціонуючий банк в Європі.
В найбільш загальному значенні банком прийнято називати фінансову установу, що спеціалізується на акумулюванні ресурсів і управлінні цими ресурсами шляхом здійснення розрахункових, посередницьких, кредитних та інших фінансових операцій.
Сучасні банки пропонують своїм клієнтам широкий набір послуг, беруть участь у найрізноманітніших фінансових операціях.

Таблиця 1.3. Основні функції банківської діяльності

Основні функції банківської діяльності
- платіжно-розрахункова
- ощадно-капіталотворча
- кредитно-інвестиційна

1.3. Етапи формування сучасної банківської системи України

Таблиця 1.4. Етапи становлення банківської системи в Україні

1 етап	<p>Перший етап в історії створення українських комерційних банків був пов'язаний зі спробою державного (директивного) реформування банківської системи СРСР при здійсненні курсу на перебудову економіки, проголошеного радянським урядом. На цьому етапі українські комерційні банки реєструвались у Москві як:</p> <ul style="list-style-type: none"> – комерційні банки, що були створені на основі установ Державного банку СРСР та продовжували діяти зі статусом державних банків (Промбудбанк, АІБ «Україна», Укрсоцбанк, Ощадбанк, Укресімбанк); – галузеві та відомчі комерційні банки (Монтажспецбанк, Укрснаббанк, Трансбанк); – філії великих російських комерційних банків (Інкомбанк, «Столичний» та ін.); – державні та кооперативні комерційні установи, що мали право здійснювати фінансово-кредитну діяльність.
2 етап	<p>У 1991 р., одразу після проголошення незалежності України, почався другий етап — перереєстрація комерційних банків в Українській республіканській книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ. При цьому в більшості комерційних банків відбулись істотні зміни у складі їх учасників. Державні комерційні банки (Промінвестбанк, АІБ «Україна», Укрсоцбанк) були акціоновані клієнтами та персоналом банків.</p>
3 етап	<p>Третій етап в історії розвитку банківської системи України вважається періодом створення банків «нової хвилі», коли більшість із них створювались як «кишенькові» банки підприємств або приватних осіб і мали змогу розвиватися порівняно безперешкодно. Вони залучали значний приватний капітал, капітал спільних та малих підприємств, акціонерних товариств, а також кошти державних бюджетних та позабюджетних фондів. У цей період, на тлі розвитку жорсткої інфляції з ознаками гіперінфляції та критичного скорочення обсягів виробництва і розміру валового внутрішнього продукту, в Україні була створена значна кількість дрібних комерційних банків, орієнтованих на обслуговування попиту на короткострокові кредити для торговельно-посередницької діяльності й здатних отримувати прибутки на інфляційних процесах в економіці. Протягом 1993 р. в Україні було створено близько 100 дрібних, так званих кишенькових, комерційних банків такого типу.</p>
4 етап	<p>Цей період характеризується початком проведення радикальної економічної реформи на основі застосування монетарних методів управління економікою. Протягом 1994–1996 рр. Національний банк України (НБУ) встановив та ввів у практику єдині правила діяльності українських банків. Завдяки ефективним діям НБУ уряду в цей період удалося призупинити інфляцію, невиправдано високе зростання цін та падіння виробництва. Факт фінансової стабілізації в економіці України у другій половині 1996 р. визнаний експертами в усьому світі. Підтвердженням цього факту служить грошова реформа, що була вдало проведена у вересні 1996 р. Другою ознакою успішного здійснення економічних перетворень стала зацікавленість українською економікою з боку міжнародних фінансових організацій. За період 1994–1996 рр. в Україні було зареєстровано 14 представництв іноземних банків та банків з участю іноземного капіталу. За цей же час іноземні інвестиції в економіку України зросли майже в чотири рази — з 366,9 млн до 1 млрд 223 млн дол. США.</p>

Банківська система – це сукупність взаємопов’язаних фінансово-кредитних установ (банків), які функціонують в межах єдиного фінансового механізму певної країни. Під банківською системою розуміється сукупність різних видів банків та банківських інститутів, за допомогою яких здійснюється мобілізація коштів і надаються клієнтурі різноманітні послуги з прийому вкладів і надання кредитів.

Рис. 1.3. Функції банківської системи

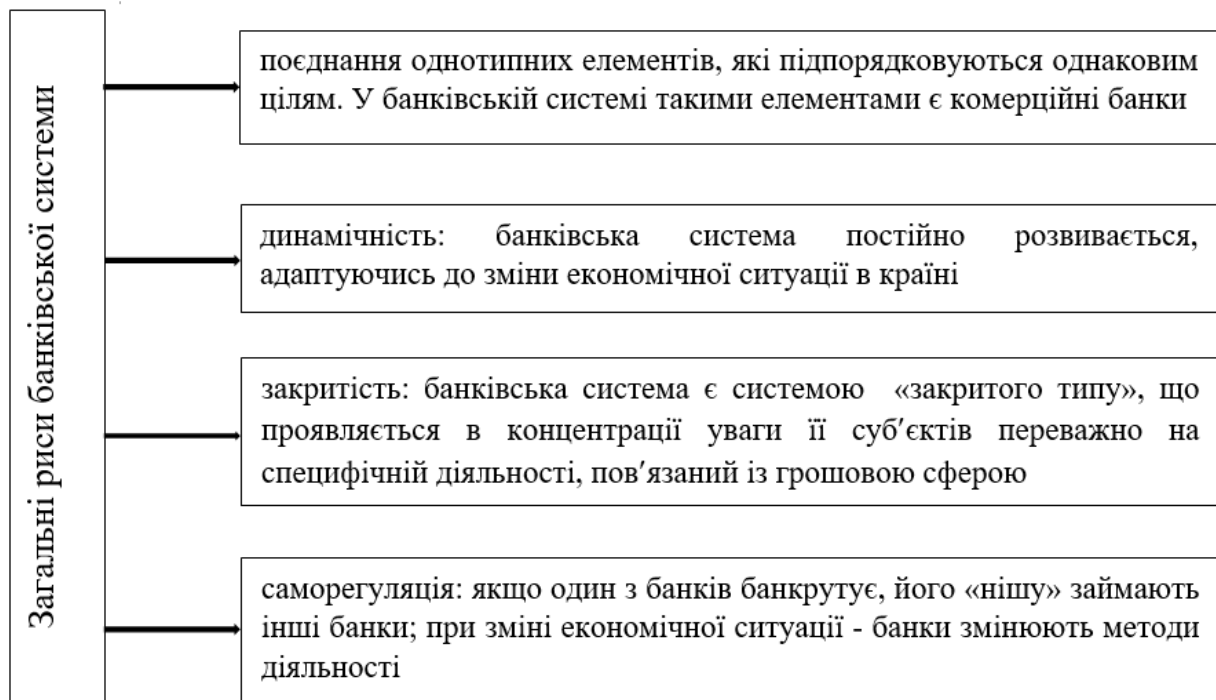

Рис. 1.4. Загальні риси банківської системи

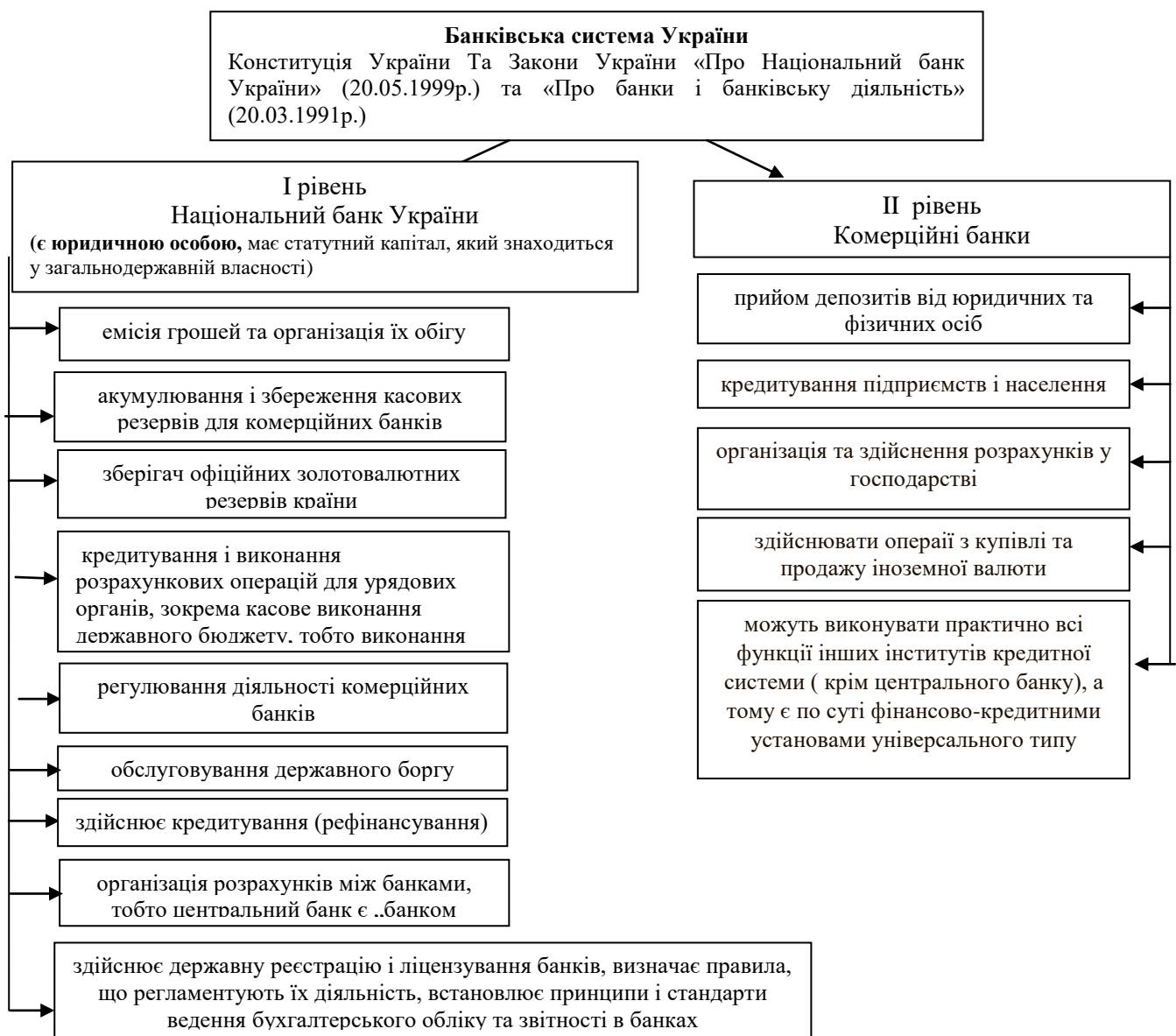

Рис. 1.5. Банківська система України

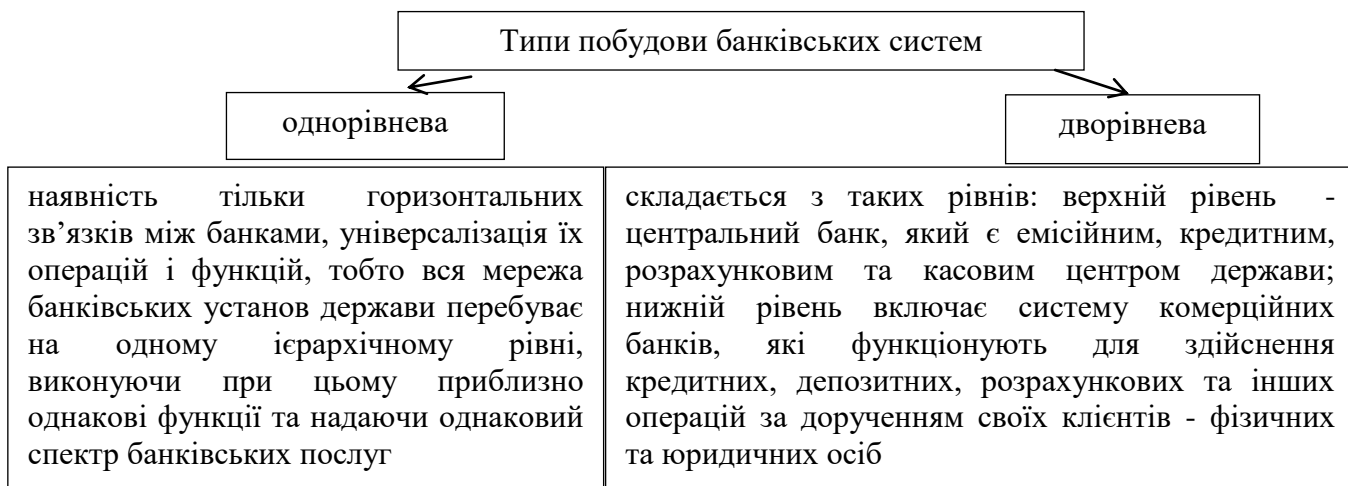

Рис. 1.6. Типи побудови банківських систем

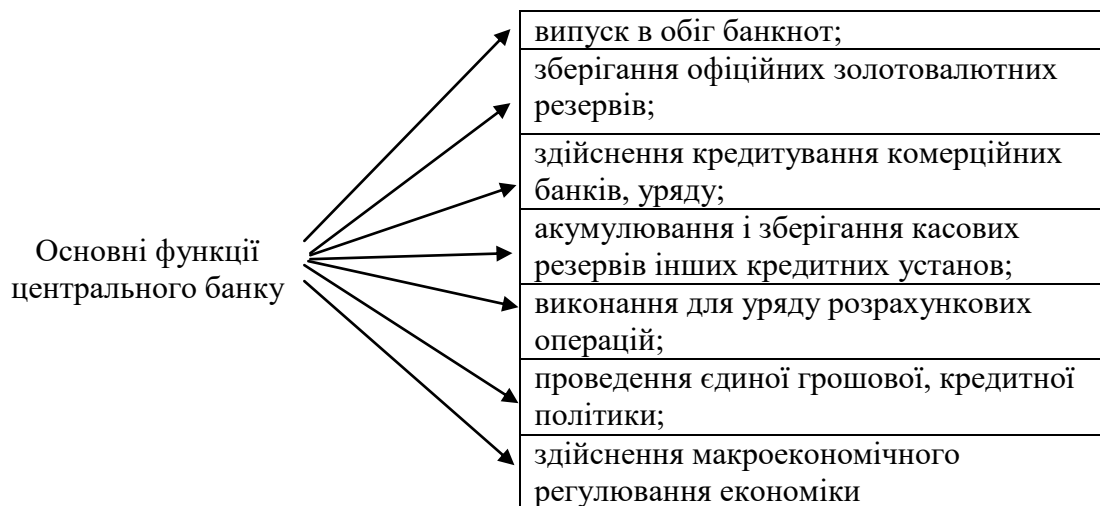

Рис. 1.7. Основні функції центрального банку

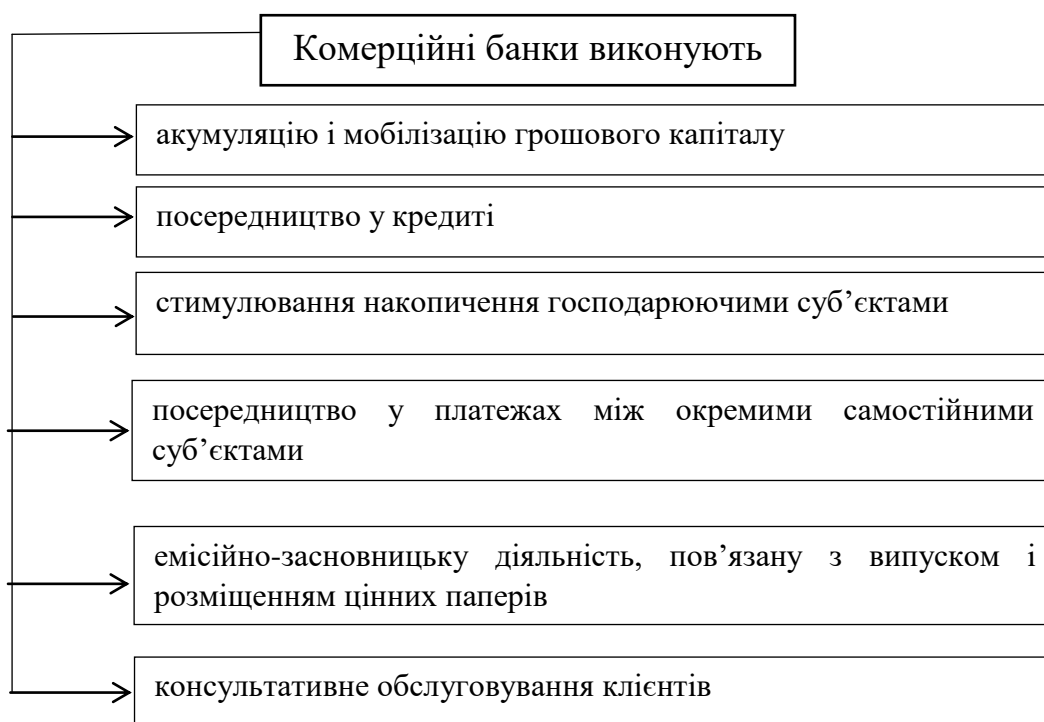

Рис. 1.8. Основні функції комерційних банків

1.4. Створення та державна реєстрація банківських установ

Таблиця 1.5. Порядок створення банківських установ

Форма	ПАТ або кооперативний банк
Учасники	юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України
Учасниками банку не можуть бути	юридичні особи, в яких банк має істотну участь, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації
Державна реєстрація банків здійснюється Національним банком України	

Таблиця 1.6. Перелік документів, що подаються особами, уповноваженими засновниками банку до Національного банку України для державної реєстрації

1.	Заява про реєстрацію банку
2.	установчий договір (крім державного банку)
3.	статут банку
4.	рішення про створення банку (протокол установчих зборів) або Постанову Кабінету Міністрів України про створення державного банку
5.	бізнес-план, що визначає види діяльності, які банк планує здійснювати на найближчий рік, та стратегію діяльності банку на найближчі три роки згідно із встановленими Національним банком України вимогами
6.	інформація про фінансовий стан учасників, які матимуть істотну участь у банку. У разі коли засновником банку є юридична особа, надається інформація про членів ради директорів і осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі
7.	бухгалтерська і фінансова звітність за останні чотири звітних періоди (квартали) - для учасників - юридичних осіб, які матимуть істотну участь у банку, довідка Державної податкової адміністрації України про доходи за останній звітний період (рік) - для учасників - фізичних осіб, які матимуть істотну участь у банку
8.	відомості про кількісний склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії
9.	копія платіжного документа про внесення плати за реєстрацію банку, що встановлюється Національним банком України
10.	нотаріально завірени копії установчих документів учасників, які є юридичними особами та матимуть істотну участь у банку
11.	копія звіту про проведення відкритої підписки на акції - для банку, який створюється у формі ПАТ
12.	відомості про професійну придатність та ділову репутацію голови та членів правління (ради директорів) і головного бухгалтера банку

Таблиця 1.7. Різновиди структури банків

Різновиди структури	Ознаки
Функціональна	Банківські підрозділи формуються у суворій відповідності до своїх функціональних призначень і видів вирішуваних завдань. У межах даної структури кожний з напрямів роботи банку представлений окремим підрозділом.
Дивізійна	Ґрунтується на організації продажів, направлених на певну категорію споживачів, на певний географічний регіон, або на управління всіма операціями в рамках певного банківського продукту в рамках одного «дивізіону».
Проектна	Підрозділи банку групуються залежно від того, яке завдання на даний момент вирішується, при цьому вони можуть перегруповуватися при зміні завдання
Матрична	Поєднує в собі проектну і функціональну структуру, а кожен виконавець має подвійне підпорядкування - з одного боку, він є частиною деякого функціонального підрозділу, а з іншого він є учасником реалізації певного проекту

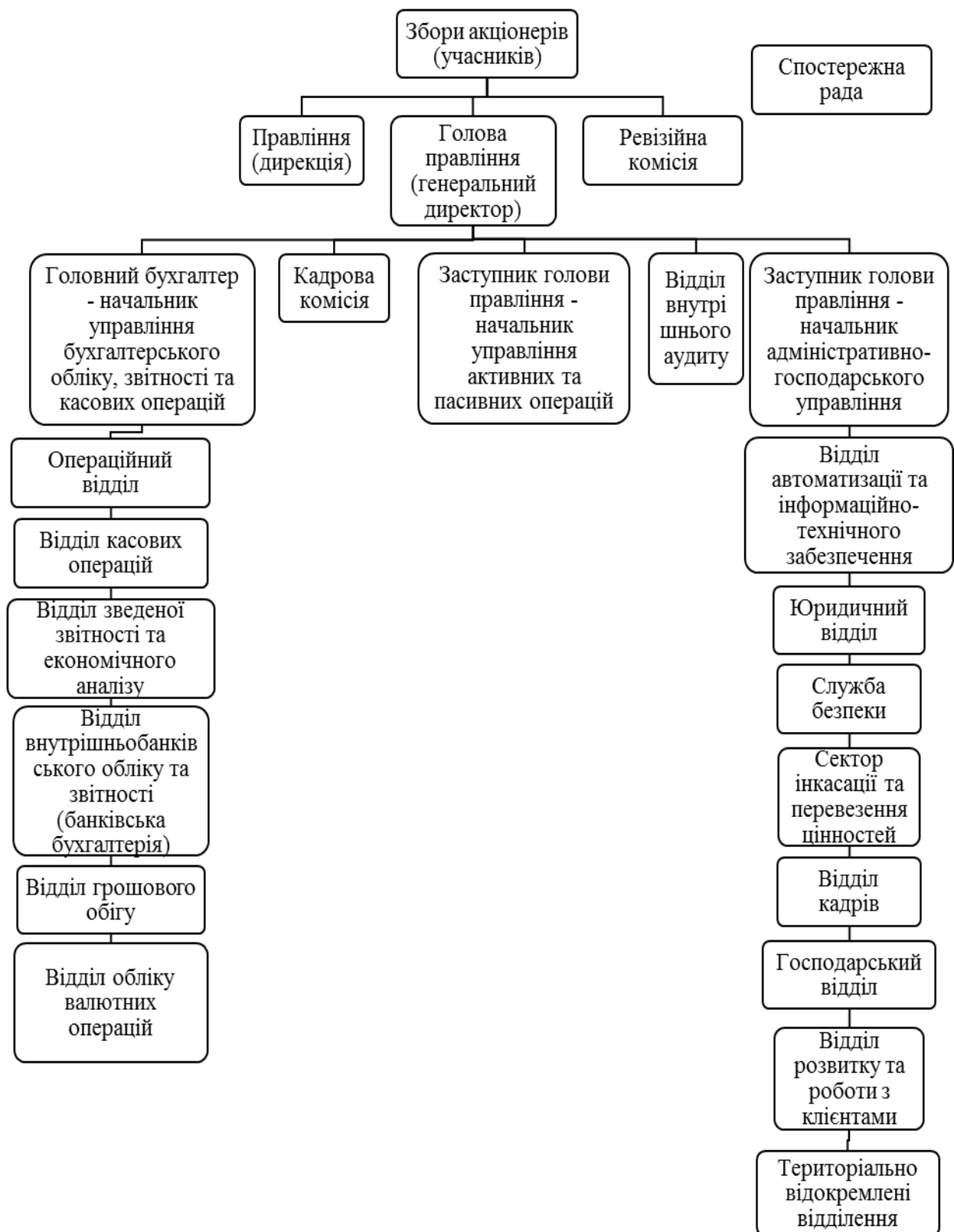

Рис. 1.9. Типова структура банківської установи

Таблиця 1.8. Органи управління банками

Форма організації банку	Орган управління	Основні завдання органу управління
Акціонерний банк з недержавною формою власності	Загальні збори (вищий орган управління)	<ul style="list-style-type: none"> - визначення основних напрямів діяльності банку, затвердження планів його діяльності та звітів про їх виконання; - обрання та відкликання голів і членів спостережної ради та ревізійної комісії; - внесення змін та доповнень до статуту банку; - затвердження річних результатів діяльності банку, у тому числі дочірніх підприємств, а також розподіл прибутку; - зміна розміру статутного капіталу; - затвердження звітів і висновків ревізійної комісії та зовнішнього аудитора; - прийняття рішення про припинення діяльності банку, призначення ліквідатора, затвердження ліквідаційного балансу;
Державний банк	Наглядова рада (вищий орган управління)	здійснює контроль за діяльністю правління з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам і захисту інтересів держави як акціонера державного банку та захищає інтереси держави як акціонера, не втручаючись в оперативну діяльність банку.
Акціонерний банк з недержавною формою власності	Рада директорів (виконавчий орган управління)	вирішує всі питання поточної діяльності, які не належать до виключної компетенції загальних зборів учасників.
Державний банк	Правління, повноваження якого визначається статутом (викон. орган)	Кандидатури голови та членів правління державного банку обов'язково узгоджуються з Національним банком України

Таблиця 1.9. Постійно діючі комітети при банку

Назва комітету	Його функції
Кредитний комітет	щомісячно оцінює якість активів банку та готує пропозиції щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення.
Комітет з управління активами і пасивами	щомісячно розглядає собівартість пасивів та прибутковість активів і приймає рішення щодо політики відсоткової маржі, розглядає питання відповідності строкості активів та пасивів та надає відповідним підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у часі, що виникають.
Тарифний комітет	щомісячно аналізує співвідношення собівартості послуг та ринкової конкурентоспроможності діючих тарифів, відповідає за політику банку з питань операційних доходів.

Таблиця 1.10. Види контролю за фінансово-господарською діяльністю банку

Назва органу	Основні завдання
Ревізійна комісія	<ul style="list-style-type: none"> - контроль за дотриманням банком законодавчих та нормативних актів, що регулюють банківську діяльність; - розгляд звітів внутрішнього і зовнішнього аудиторів, підготовка відповідних пропозицій та винесення їх на розгляд загальних зборів, спостережної ради банку, а в державному банку - наглядової ради; - складання висновку за річними звітами та балансами банку, без якого вищий орган управління не має права затверджувати фінансовий звіт банку.
Служба внутрішнього аудиту	<ul style="list-style-type: none"> - наглядає за поточною діяльністю банку; - контролює дотримання законів, нормативно-правових актів Національного банку України та рішень органів управління банку; - перевіряє результати поточної фінансової діяльності банку; - аналізує інформацію та відомості про діяльність банку, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами банку; - надає спостережній раді висновки та пропозиції за результатами перевірок; - інші функції, пов'язані з наглядом та контролем за діяльністю банку. <p>Служба внутрішнього аудиту підпорядковується спостережній раді банку та звітує перед нею,</p>
Спостережна рада	створюється в банках з недержавною формою власності за рішенням загальних зборів учасників із самих учасників з метою загального керівництва роботою банку і контролю за роботою правління (ради директорів) та ревізійної комісії. Вона є органом, який захищає інтереси учасників у перерві між проведенням загальних зборів. Рада вирішує стратегічні завдання управління та розвитку банку.

Таблиця 1.11. Види підрозділів в організаційній структурі банку

Назва підрозділу	Характерні ознаки
Фронт-офіс	Підрозділ, що укладає банківські угоди, здійснює всю номенклатуру активно-пасивних операцій, а також надає клієнтам різні послуги для отримання прибутку.
Бек-офіс	Операційний підрозділ, що виконує розрахунки по грошових коштах / цінних паперах відповідно до укладених фронт-офісом угод; здійснює первинний контроль бланків договорів; приймає і перевіряє підтвердження операцій; готує управлінську звітність по виконаних операціях; контролює дотримання лімітів і надає інформацію для бухгалтерії.
Мідл-офіс	Підрозділ, який здійснює контроль достовірності даних фінансового, управлінського і податкового обліку, розрахунок собівартості бізнесів банку, підготовку зовнішньої і внутрішньої звітності, аналіз звітів, складання бюджету, фінансове планування, оцінка прибутковості банківських продуктів, фінансових інструментів і клієнтів, вивчення нових продуктів

Рис. 1.10. Операції банку

Питання для самоконтролю

1. Сутність, структура та функції банківської системи.
2. Види банківських систем.
3. Становлення банківської системи України та тенденції її розвитку.
4. Проблеми розвитку банківської системи України.
5. Характеристика та види банківських об'єднань.
6. Порядок створення та реєстрації банку.
7. Порядок реорганізації та ліквідації банку.

8. Ліцензування банківської діяльності.
9. Організаційна структура банку
10. Операції банку.

Тести для самоконтролю

1. За типом побудови банківська система буває:

- а) однорівнева, дворівнева та трирівнева;
- б) однорівнева та дворівнева;
- в) проста та складна;
- г) централізована та змішана.

2. Яку з перелічених функцій виконує мідл-офіс?

- а) пошук та залучення клієнтів;
- б) проведення перевірки лімітів за позичальниками;
- в) контроль за веденням фінансового, управлінського та податкового обліку;
- г) зберігання інформації про операції.

3. Вищим органом управління банку є:

- а) загальні збори акціонерів або учасників;
- б) ревізійна комісія
- в) кредитний комітет;
- г) дирекція.

4. Надання кредитів юридичним та фізичним особам відноситься до:

- а) пасивних операцій банку;
- б) активних операцій банку;
- в) первинних операцій банку;
- г) вторинних операцій банку.

5. Залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб – це:

- а) банківська діяльність;
- б) пасивні операції банку;
- в) активні операції банку;
- г) рефінансування одержаного прибутку.

6. Закон України, прийнятий на етапі перереєстрації комерційних банків в Україні 20 березня 1991 р., за яким українська банківська система була побудована відповідно до принципу двоступінчастості – це:

- а) «Про Національний банк України»;
- б) «Про банківську систему України»;

- в) «Про банки та банківську діяльність»;
- г) «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні».

7. До основних функцій комерційних банків відносяться:

- а) посередництво у перерозподілі вільних грошових ресурсів, мобілізація грошових ресурсів та вкладів від клієнтів;
- б) надання клієнтам позичок і створення нових платіжних засобів, емісія грошей в обіг;
- в) здійснення розрахунків між клієнтами, надання стабілізаційних кредитів;
- г) посередництво у перерозподілі вільних грошових ресурсів, визначення облікової ставки.

8. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про банки та банківську діяльність» комерційні банки можуть створюватися у формі:

- а) приватного акціонерного товариства або кооперативного банку;
- б) повного товариства або приватного акціонерного товариства;
- в) товариства з обмеженою відповідальністю або приватного акціонерного товариства;
- г) публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

9. Підрозділ банку, який укладає банківські угоди та здійснює всю номенклатуру активно-пасивних операцій – це:

- а) фронт-офіс;
- б) бек-офіс;
- в) мідл-офіс;
- г) відділ внутрішнього аудиту.

10. Головною функцією Національного банку України згідно з Конституцією України є:

- а) забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
- б) емісія грошей в обіг;
- в) організація розрахунків між банками;
- г) регулювання грошово-кредитної сфери.

11. Колегіальний орган банку, який уповноважений приймати рішення щодо можливості та умов проведення кредитних операцій, а також вирішувати інші питання кредитних зв'язків із позичальниками – це:

- а) комітет з управління активами та пасивами;
- б) відділ внутрішнього аудиту;
- в) тарифний комітет;
- г) кредитний комітет.

12. Важливою подією для банківської системи України у вересні 1996 року стало:

- а) створення Національного банку України;

- б) прийняття Закону України «Про банки та банківську діяльність»;
- в) введення в обіг гривні;
- г) перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та статистичної звітності.

13. Горизонтальні зв'язки між банками, універсалізація їх операцій та функцій характерні для:

- а) однорівневої банківської системи;
- б) дворівневої банківської системи;
- в) централізованої банківської системи;
- г) монопольної банківської системи.

14. Мідл-офіс є найбільш наближеним до:

- а) бек-офісу;
- б) фронт-офісу;
- в) тарифного комітету;
- г) кредитного комітету.

15. Вищим виконавчим органом комерційного банку є:

- а) загальні збори акціонерів (учасників);
- б) наглядова рада;
- в) ревізійна комісія;
- г) правління.

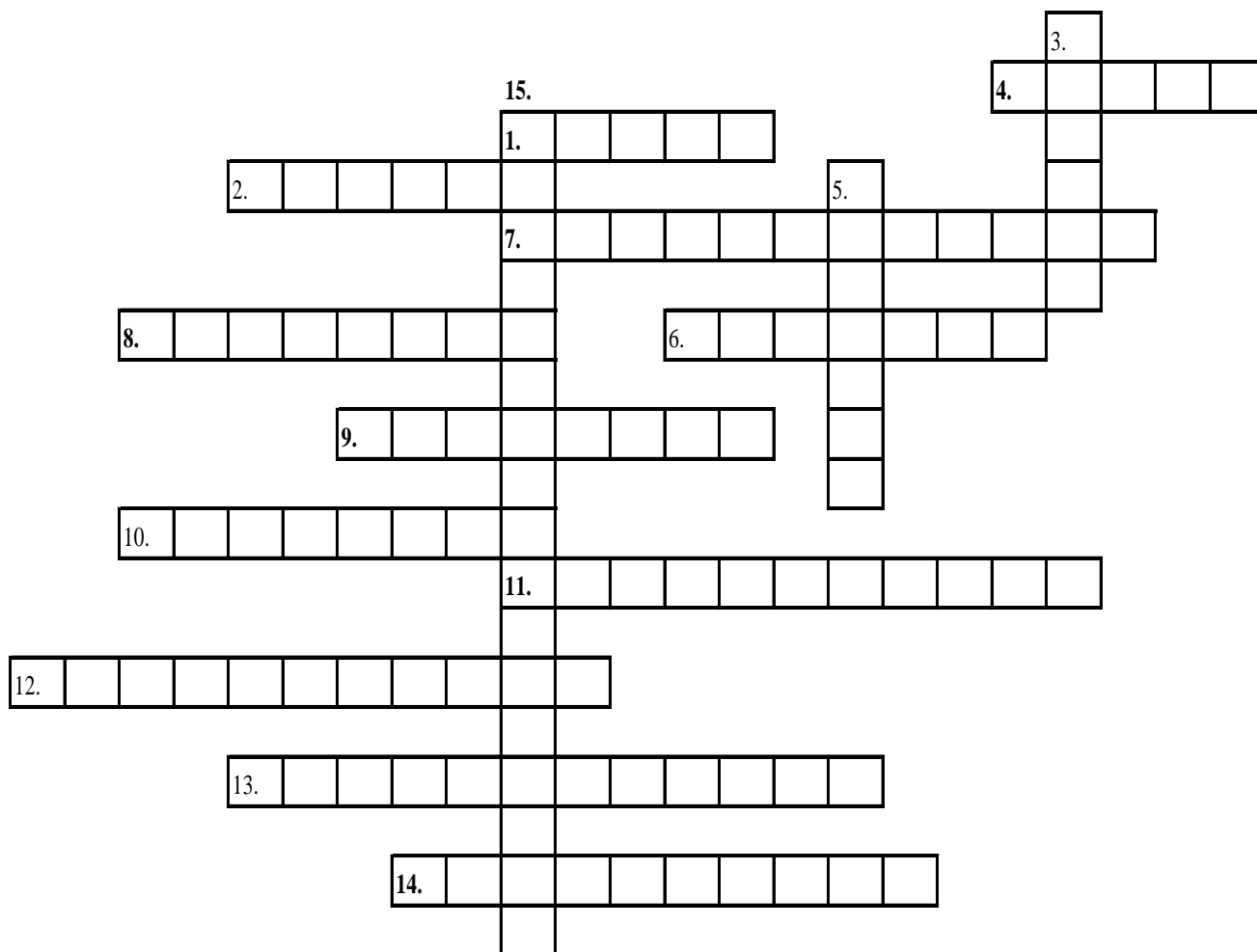
Практичні завдання

Завдання 1. Дати огляд банківського сектору України на дату виконання завдання: кількість банків, їх види, основні продукти (послуги), загальні тенденції розвитку.

Завдання 2. Обрати одну банківську установу України, представити її коротку характеристику та описати вплив мікро- та макросередовища на діяльність банку.

Завдання 3. До Національного банку України надійшов пакет документів для реєстрації місцевого кооперативного банку. Як свідчать дані установчого договору, кількість учасників банку становить 60 осіб, з яких 5 осіб – благодійні фонди (участь у статутному капіталі – 4,5 %). Засновниками банку на накопичувальному рахунку в НБУ сформовано суму коштів у розмірі 125 млн. грн. Пояснити, чи вправі НБУ підтримати відповідне клопотання засновників про державну реєстрацію банку? Які категорії суб'єктів не можуть бути засновниками банку? За рахунок яких коштів може відбутися формування статутного капіталу банків України?

Завдання 4. Розв'язати кросворд.

По горизонталі:

1. Грошово-кредитні інститути, що займаються залученням і розміщенням грошових ресурсів.
2. Грошова одиниця, що знаходиться в обігу країни.
4. У ринковій економіці повинні знаходитися в постійному обігу.
6. За допомогою цих операцій здійснюється розміщення коштів банків.
7. Банк, що здійснює емісію гривні, надає кредити комерційним банкам під облікову ставку, забезпечує нагляд за діяльністю фінансово-кредитних установ, випускає й погашає державні цінні папери.
8. Банки, що спеціалізуються по наданню довгострокових позик під заставу нерухомості.
9. Яку політику проводить Центральний банк, окрім валютної?
10. Різниця між сумою відсотків, стягнутих з позичальників, і сумою відсотків, що виплачуються вкладникам.
11. Вид комерційного банку, що створюється у формі акціонерного товариства.
12. Товарна форма кредиту між двома суб'єктами господарської діяльності, що характеризує можливість відстрочення платежу.

13. Здійснюється на основі терміновості, платності й зворотності.

14. Банки, що знаходяться на 2 рівні банківської системи

По вертикалі:

3. Позичка банку, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільового характеру використання.

5. Операції банків націлені на мобілізацію ресурсів

15. Законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю (ключове слово)

ТЕМА 2. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

Банк – ваш друг, а друзі обходяться недешево

Мета вивчення теми: з'ясувати призначення та види ресурсів банку, розглянути особливості формування власного капіталу банку, усвідомити роль резервів та фондів банку

План

- 2.1. Економічна сутність, призначення та класифікація ресурсів банку.
- 2.2. Сутність, структура, функції та порядок формування власного капіталу.
- 2.3. Достатність капіталу банку згідно з вимогами НБУ і міжнародними стандартами.
- 2.4. Роль резервів і фондів банку в формуванні його капіталу

Перелік ключових термінів і понять з теми: власні кошти, залучені кошти, запозичені кошти, власний капітал, регулятивний капітал, достатність власного капіталу

2.1. Економічна сутність, призначення та класифікація ресурсів банку

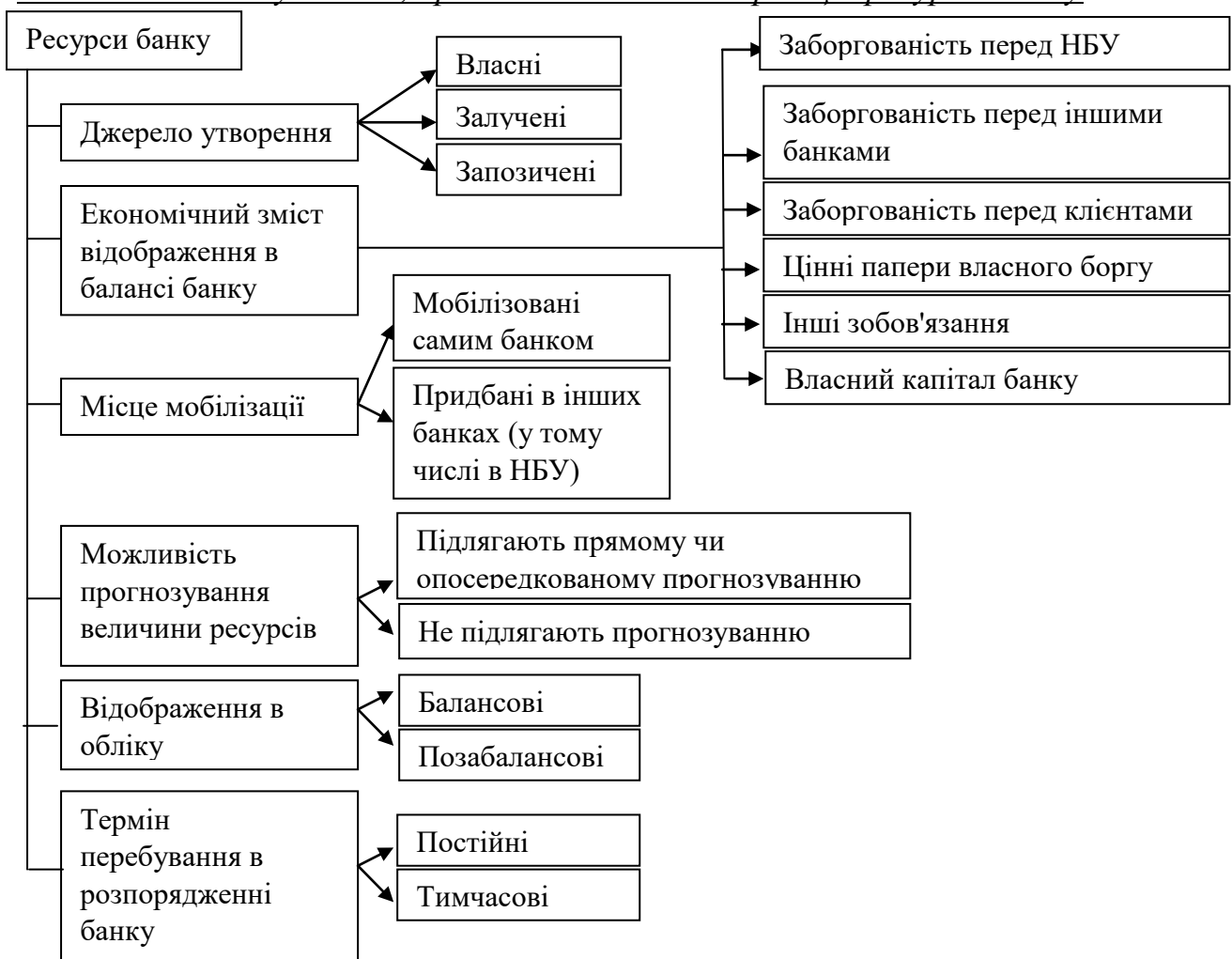

Рис. 2.1. Класифікація ресурсів банку

Таблиця 2.1. Характеристика залучених банківських ресурсів

№	Види ресурсів	Складова характеристика господарювання
1.	Кошти на вимогу суб'єктів господарської діяльності	Поточні рахунки суб'єктів, кошти за довірчими операціями, кошти в розрахунках, розподільчі рахунки суб'єктів господарської діяльності.
2.	Строкові кошти суб'єктів господарської діяльності	Короткострокові й довгострокові депозити суб'єктів господарської діяльності, кошти, отримані за операціями РЕПО
3.	Кошти на вимогу фізичних осіб	Поточні рахунки, кошти за довірчими операціями фізичних осіб, кошти в розрахунках, кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками
4.	Строкові кошти фізичних осіб	Короткострокові та довгострокові депозити фізичних осіб
5.	Кошти бюджету й позабюджетних фондів України	Кошти бюджетів України до розподілу, кошти державного бюджету України, бюджетні кошти клієнтів, які утримуються з державного бюджету України,
6.	Кредиторська заборгованість	Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку, сума транзитних рахунків за операціями з клієнтами банку
7.	Цінні папери власного	Прості векселі, емітовані банком, ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

Таблиця 2.2. Характеристика запозичених банківських ресурсів

№ з/п	Види ресурсів	Складова характеристика
1.	Кошти НБУ	Коррахунок НБУ в комерційному банку, короткострокові кредити, отримані від НБУ довгострокові кредити, отримані від НБУ.
2.	Кошти інших банків	Кошти на вимогу інших банків, строкові депозити інших банків, кредити, отримані від інших банків
3.	Кредиторська заборгованість за операціями з банками	Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою, інша кредиторська заборгованість за операціями з банками
4.	Цінні папери субординованого боргу	Боргові цінні папери, випущені банком, що належать до категорії інвестиційних — банківські облигації, як правило, безстрокові або конверсійні

2.2. Сутність, структура, функції та порядок формування власного капіталу

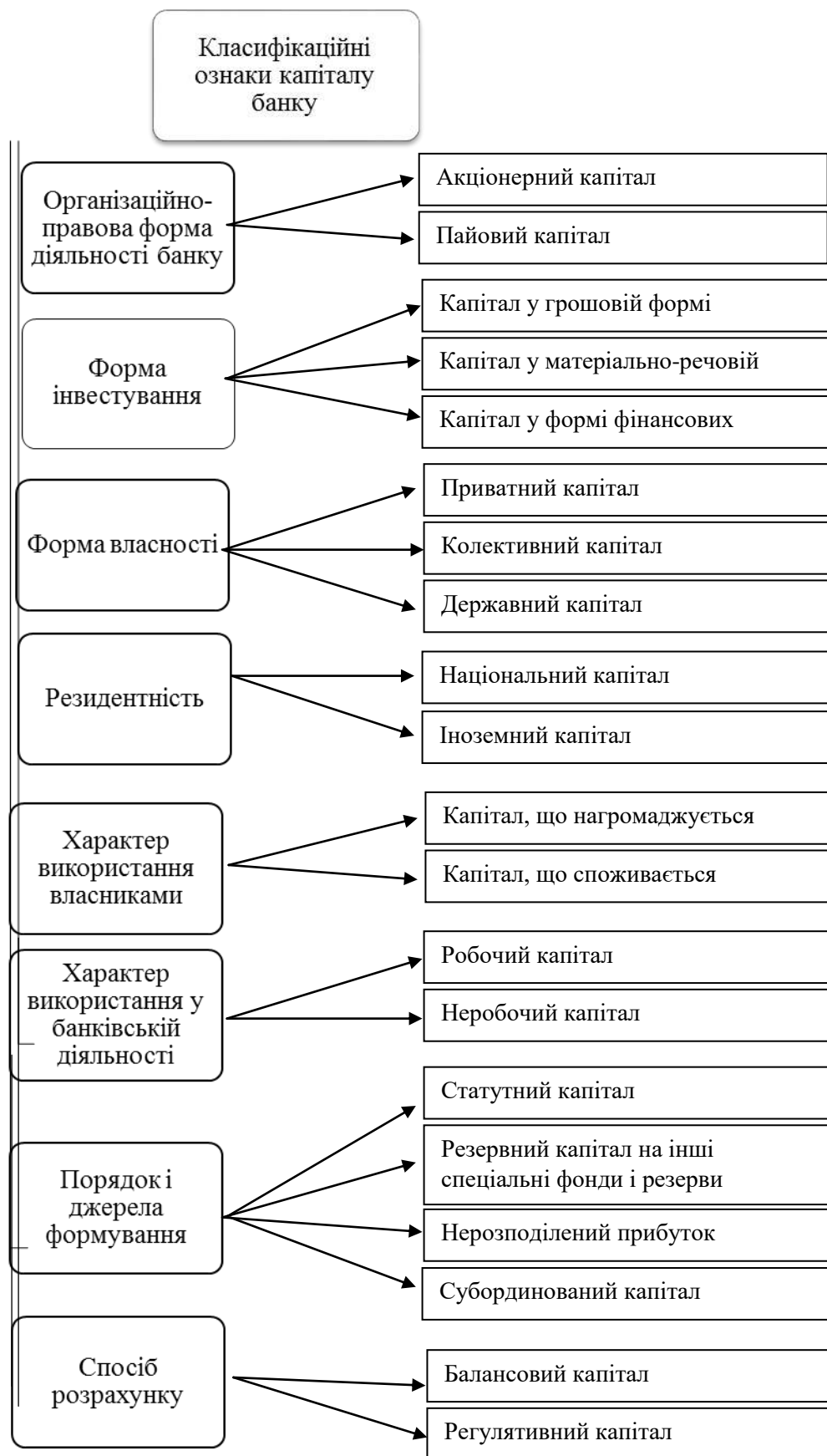

Рис. 2.2. Класифікація капіталу банку

Рис. 2.3. Функції капіталу банку

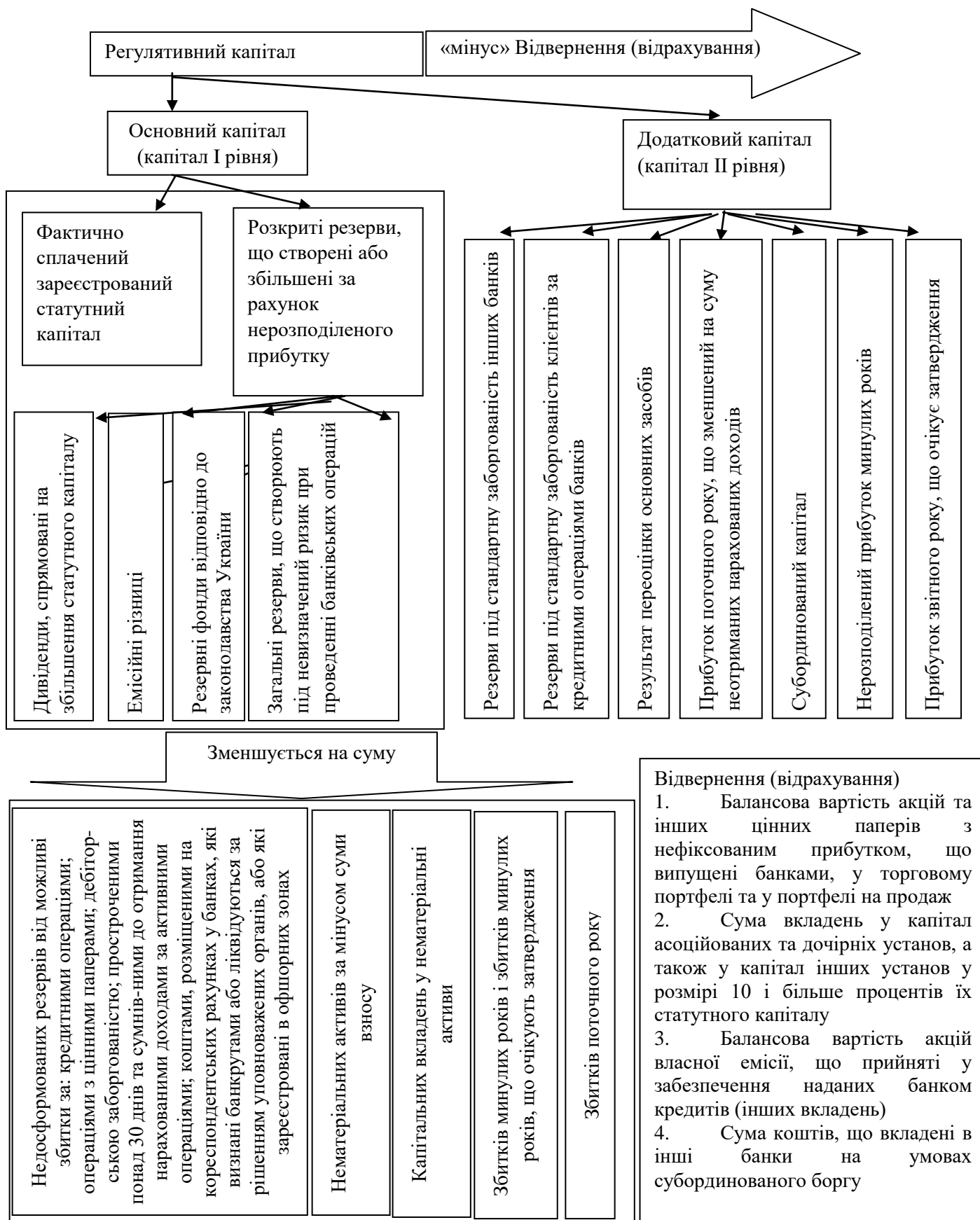

Рис. 2.4. Формування регулятивного капіталу банку

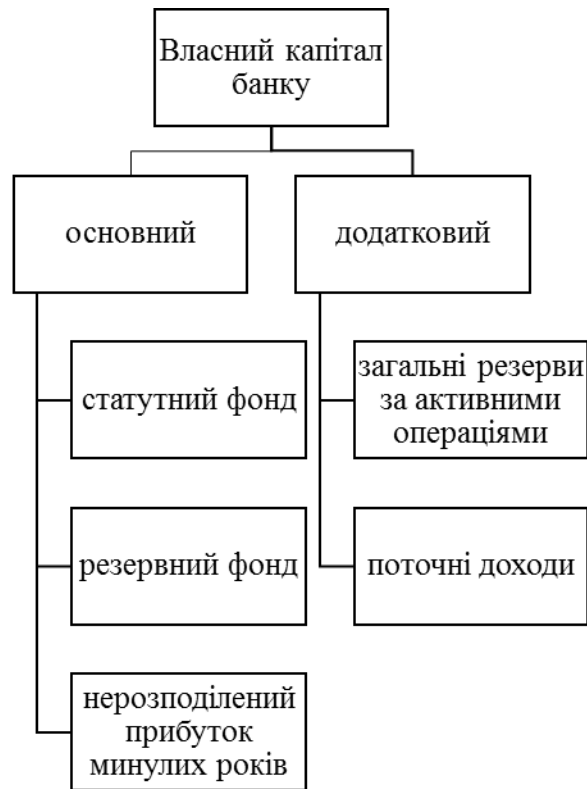

Рис. 2.5. Структура власного капіталу

2.3. Достатність капіталу банку згідно з вимогами НБУ і міжнародними стандартами

Таблиця 2.3. Достатність власного капіталу в Україні

Достатність мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2)	Достатність основного капіталу (Н3)
200 млн. грн	<ul style="list-style-type: none"> - співвідношення регулятивного капіталу банку та сумарних активів, оцінених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту та додатково збільшених на суму відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами - не менше 10% 	<ul style="list-style-type: none"> - співвідношення основного капіталу до суми активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику - не менше ніж 7 %

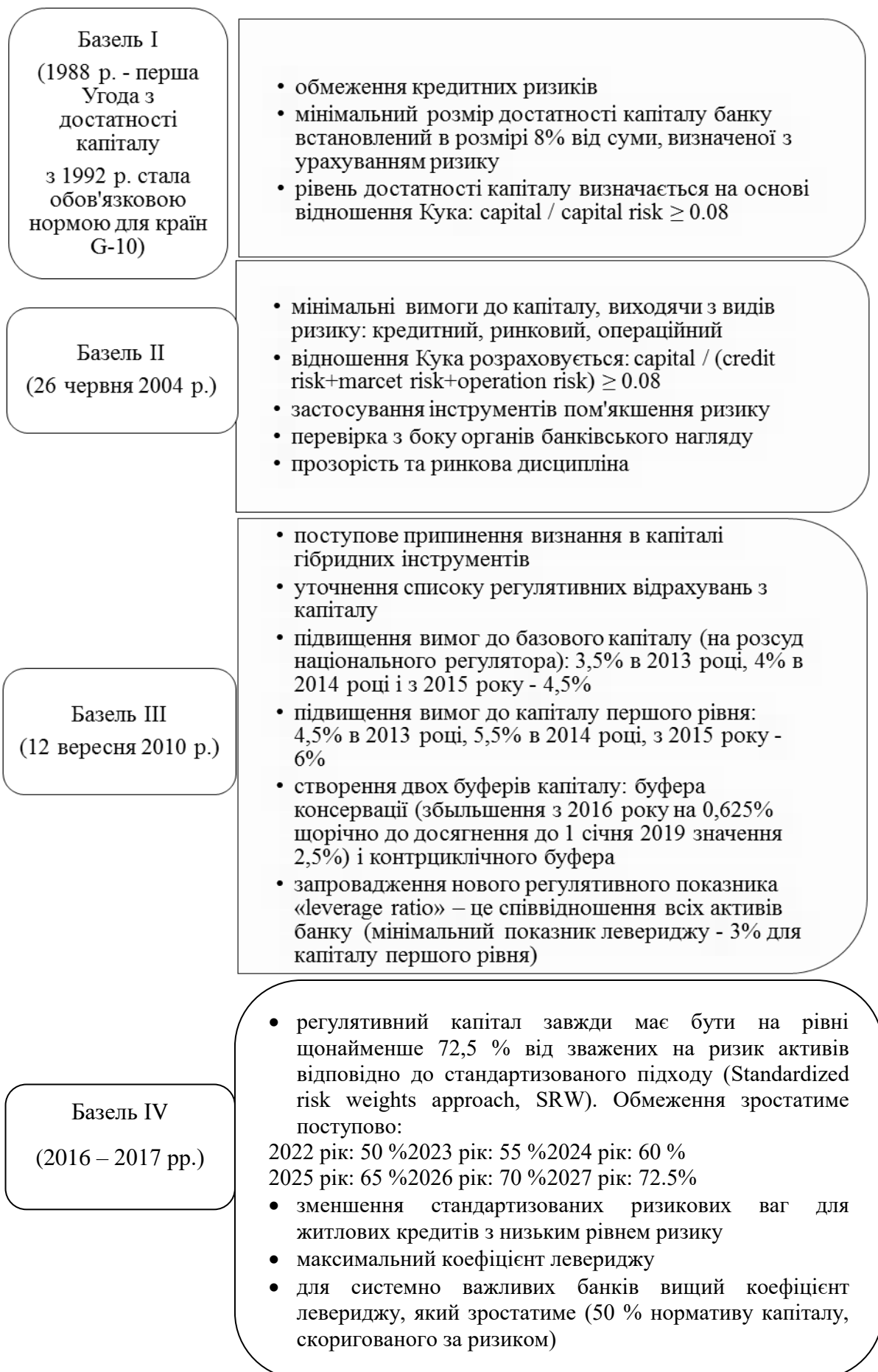

Рис. 2.6. Достатність капіталу згідно з вимогами міжнародних стандартів

2.4. Роль резервів і фондів банку в формуванні його капіталу

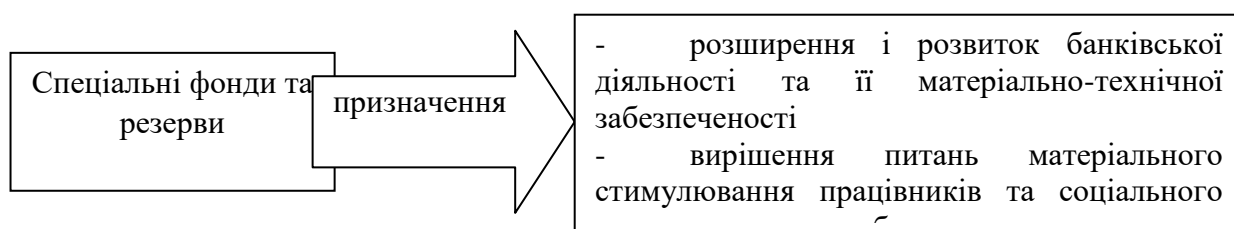

Рис. 2.7. Призначення спеціальних фондів та резервів

Рис. 2.8. Призначення резервного капіталу

Питання для самоконтролю

1. Економічна характеристика та джерела формування банківських ресурсів.
2. Класифікація джерел та видів фінансових ресурсів банку.
3. Капітал банку: сутність, значення, функції та структура.
4. Статутний капітал банку: сутність, зміст, джерела формування.
5. Поняття балансового та регулятивного капіталу, методики розрахунку.
6. Характеристика фондів банку, що формують власний капітал.
7. Джерела збільшення та напрямки використання власних коштів банку.
8. Достатність капіталу банку.

Тести для самоконтролю

1. Сукупність грошових коштів і виражених у грошовій формі матеріальних і нематеріальних фінансових активів, які перебувають у розпорядженні банку – це :

- а) економічний капітал банку;
- б) ресурси комерційного банку;
- в) підписний капітал;
- г) фінансові гарантії.

2. Сек'ютерізація активів – це:

- а) інструмент, який використовують для підвищення кредитоспроможності позичальника;
- б) продаж частини позик кредитного портфелю іншим інвесторам;
- в) переоформлення частини активів у цінні папери з подальшим продажем на відкритому ринку;
- г) розмір капіталу на який отримано письмові зобов'язання акціонерів банку на внесення коштів.

3. До власного капіталу відносять:

- а) основний капітал;
- б) додатковий капітал;
- в) резервний фонд;
- г) усі відповіді правильні.

4. До залучених ресурсів не відносять:

- а) випуск облігацій;
- б) випуск ощадних сертифікатів;
- в) кошти на рахунках;
- г) кошти банків- кореспондентів.

5. Залучені ресурси збільшуються при:

- а) емітовані облігацій;
- б) випуску ощадних сертифікатів;
- в) отримуванні кредитів від інших комерційних банків та НБУ;
- г) імітуванні акцій.

6. За економічним змістом банківські ресурси поділяються на:

- а) постійні;
- б) тимчасові;
- в) запозичені;
- г) самостійно мобілізовані.

7. Оперативна функція власного капіталу:

- а) передбачає можливість використання власного капіталу в період початку функціонування банку, що надає можливість за рахунок власних ресурсів профінансувати придбання основних засобів, оренду приміщення та початок фінансової діяльності;
- б) визначає розміри капіталу банку при встановленні економічних нормативів регулювання діяльності комерційних банків з боку НБУ і визначенні особливостей функціонування банку;
- в) страхуванні вкладів і депозитів, що гарантує певний захист інтересів кредиторів комерційного банку у разі його ліквідації або банкрутства;
- г) правильної відповіді немає.

8. До джерел формування резервного капіталу відносять:

- а) емісію власних акцій;
- б) відрахування від прибутку для створення фондів банку;
- в) утворення в результаті розподілу прибутку;
- г) залучення коштів шляхом емісії облігацій.

9. Основний капітал (капітал 1-го рівня) складається з:

- а) дивідендів, спрямованих на збільшення статутного капіталу;
- б) резервів під стандартну заборгованість інших банків;
- в) субординованого боргу;
- г) нерозподіленого прибутку минулих років.

10. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути меншим від:

- а) 20 млн. євро;
- б) 10 млн. євро;
- в) 5 млн. євро;
- г) немає правильної відповіді.

11. Від банків вимагається підтримувати їх регулятивний капітал на рівні, що становить не менше, ніж 8% зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань. Для банку, що розпочинає операційну діяльність, цей норматив протягом перших 12 місяців має становити не менше, ніж:

- а) 15%;
- б) 13%;
- в) 10%;
- г) немає правильної відповіді.

12. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше, ніж 5% від прибутку банку до досягнення ними:

- а) 25% розміру статутного капіталу банку.
- б) 25% розміру регулятивного капіталу банку;
- в) 35% розміру регулятивного капіталу банку;

г) немає правильної відповіді.

Практичні завдання

Завдання 1. Загальними зборами акціонерів комерційного банку прийнято рішення про випуск простих акцій для поповнення статутного капіталу. За результатами поточного року банк має збитки у розмірі 2,3 млн. грн. Чи має право банк оголосити підписку на акції? Описати процедуру розміщення акцій банком, яка проводиться через андерайтера.

Завдання 2. Комерційний банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 8 млн. шт. номінальною вартістю 20 грн., привілейованих акцій 200 тис. шт. номіналом 20 грн. Із загальної кількості емітованих акцій 1,5 млн звичайних акцій були продані за ціною 24 грн за одну акцію, 80 тис. привілейованих акцій були продані за ціною 30 грн. за акцію. Визначити розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу.

Завдання 3. Організація на рахунку в банку має 1,5 млн. грн., банк платить 28% річних. Є можливість увійти всім капіталом у спільне підприємство, при цьому передбачається подвоєння капіталу через 4 роки. Чи варто скористатися цією можливістю?

Змістовий модуль 2. Пасивні операції банків

ТЕМА 3. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

*Банківський відсоток не знає ні відпочинку, ні богослужінь,
він працює і ночами, і в неділю, і навіть у дощові дні
Джош Біллінгс*

Мета вивчення теми: розглянути сутність депозитної діяльності банків, розглянути різновиди депозитних продуктів, навчитися розраховувати відсотки по депозитам

План

- 3.1. Сутність, призначення та класифікація депозитів банку.
- 3.2. Порядок укладення банками депозитних договорів із суб'єктами господарювання та фізичними особами. Механізм нарахування процентів за депозитами.
- 3.3. Система страхування вкладів та тенденції її розвитку в Україні. Централізована система страхування вкладів фізичних осіб за допомогою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Перелік ключових термінів і понять з теми: депозит, депозитна політика, процент, Фонд гарантування вкладів

3.1. Сутність, призначення та класифікація депозитів банку.

Вклад (депозит) – це гроші, передані в банк їх власником для зберігання, та які залежно від умов зберігання знаходяться на тому чи іншому банківському рахунку.

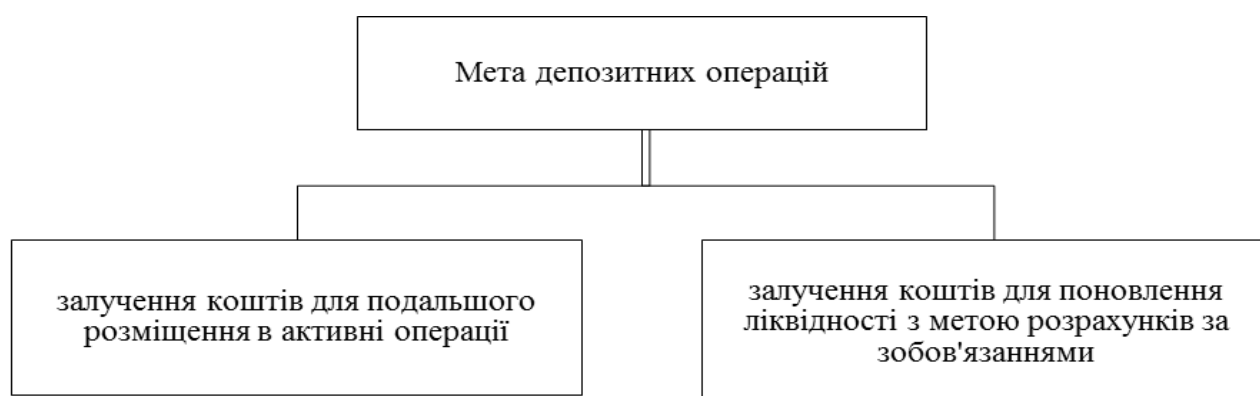

Рис. 3.1. Мета депозитних операцій

Депозитна політика банку – це процес управління депозитними операціями, що передбачає наявність комплексу стратегічних і тактичних

заходів, які здійснюють комерційні банки з метою акумулювання тимчасово вільних грошових коштів клієнтів для створення власних кредитних ресурсів.

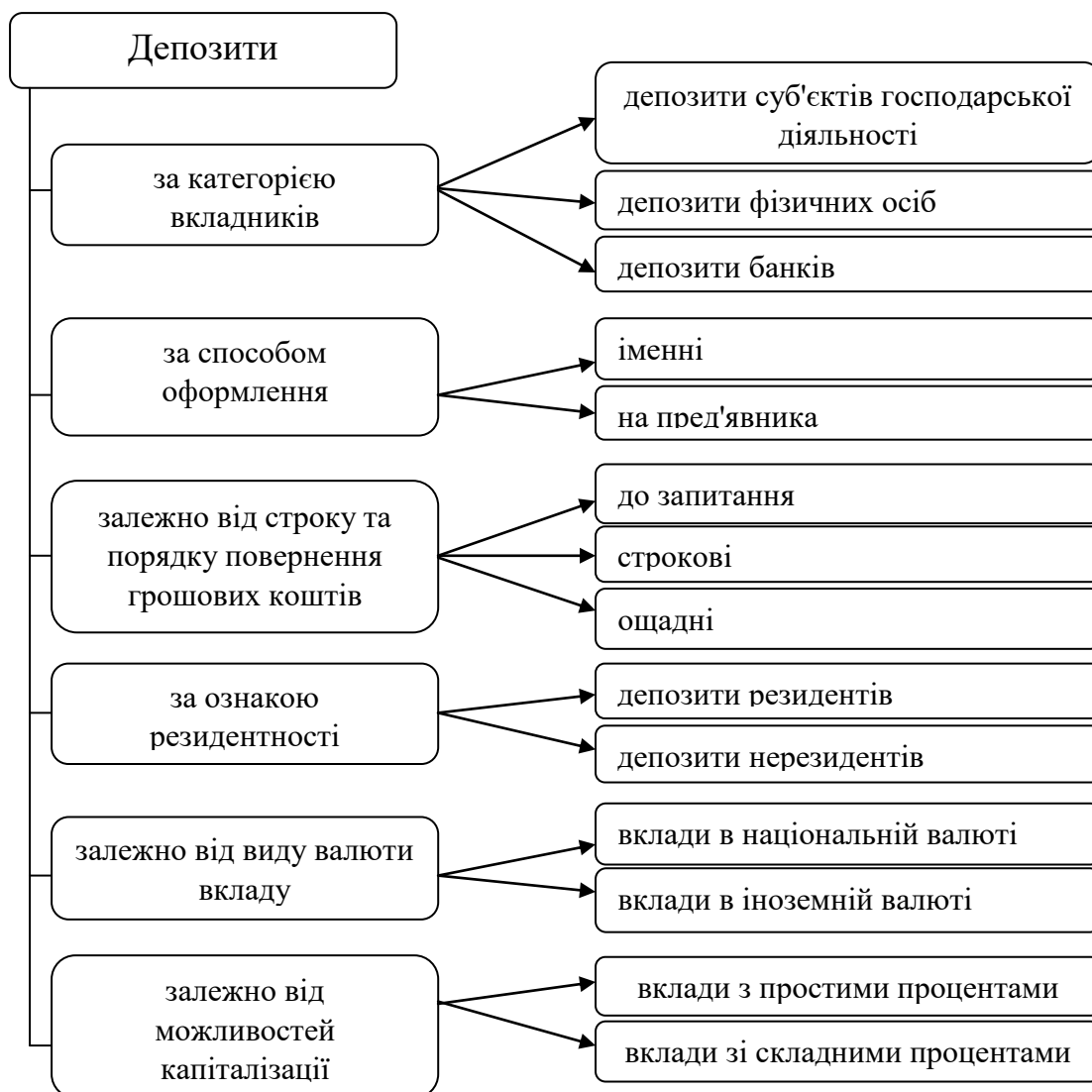

Рис. 3.2. Класифікація депозитів банку

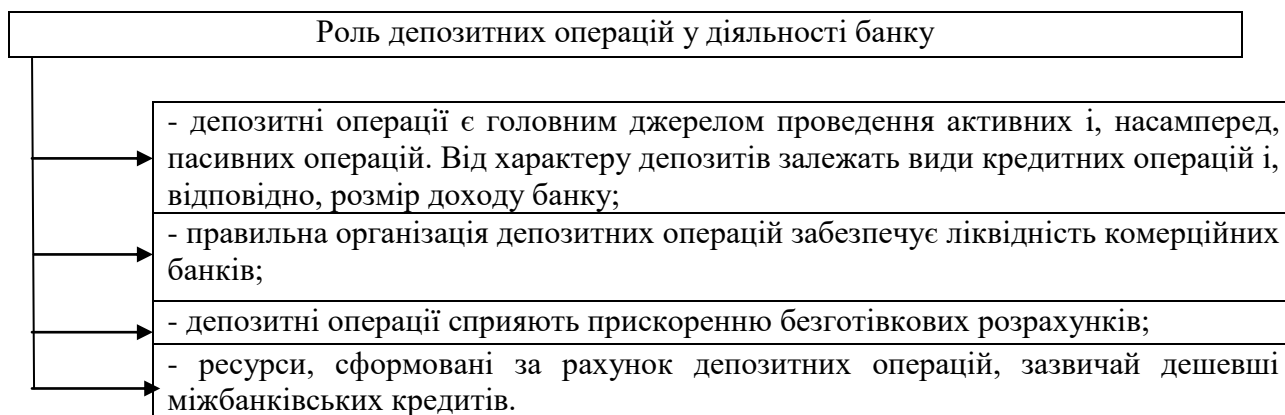

Рис. 3.3. Роль депозитних операцій у діяльності банку

3.2. Порядок укладення банками депозитних договорів із суб'єктами господарювання та фізичними особами. Механізм нарахування процентів за депозитами.

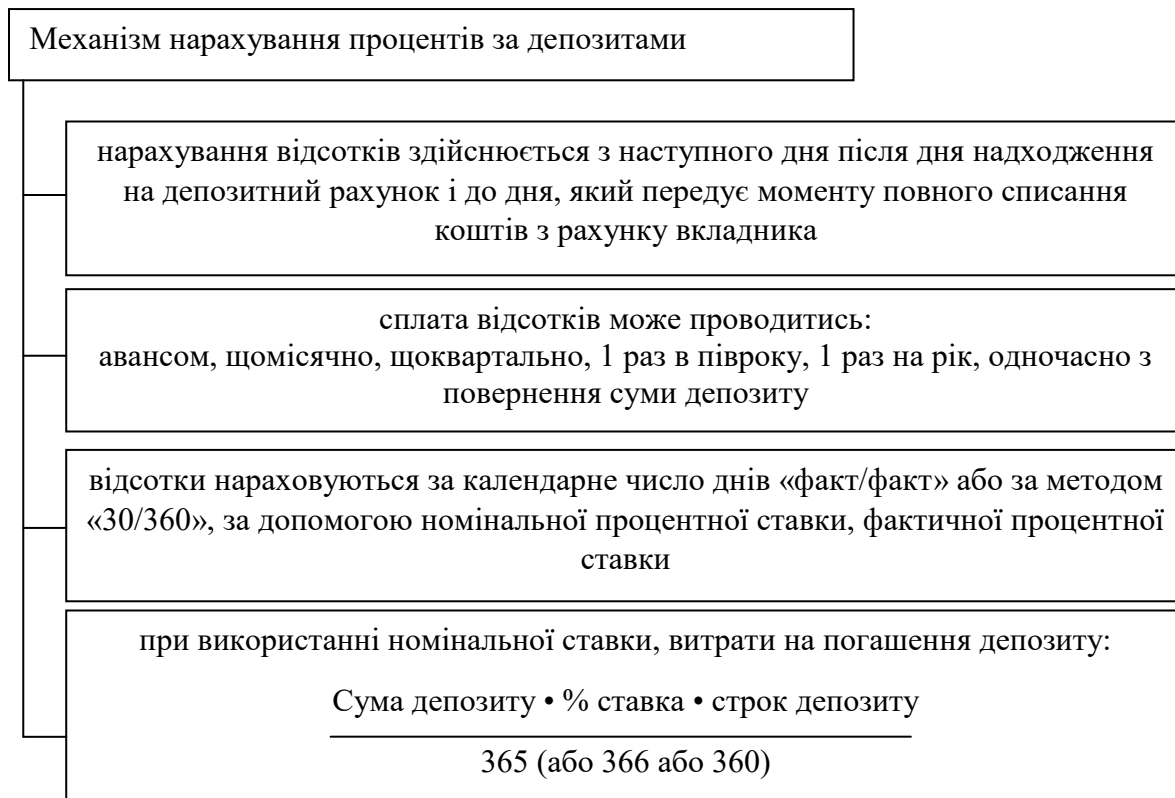

Рис. 3.4. Механізм нарахування процентів за депозитами

3.3. Система страхування вкладів та тенденції її розвитку в Україні. Централізована система страхування вкладів фізичних осіб за допомогою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

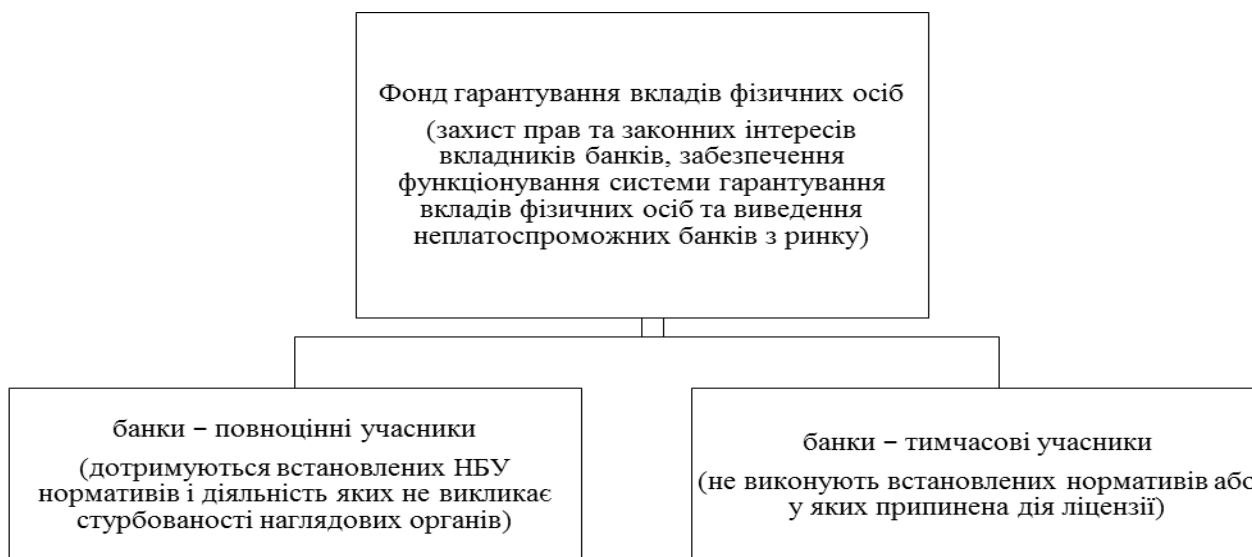

Рис. 3.5. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

Питання для самоконтролю

1. Залучені ресурси банку: сутність та джерела формування.
2. Економічний зміст депозитних операцій банку.
3. Класифікація та загальна характеристика депозитних ресурсів банку.
4. Механізм оформлення строкових депозитних операцій з юридичними особами.
5. Механізм оформлення строкових депозитних операцій з фізичними особами.
6. Методи ціноутворення та механізми встановлення банками ціни на депозити.
7. Система гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.
8. Порядок розрахунку відсотків по безстроковим депозитам.
9. Форма депозитного договору, основні положення та розділи.
10. Порядок формування депозитних ставок банками в Україні.

Тести для самоконтролю

1. Кошти, що залучені на депозит без визначеного строку погашення та поповнюються і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах – це:

- а) депозит;
- б) депозит до запитання;
- в) строковий депозит;
- г) депозитний сертифікат.

2. До особливостей строкових депозитів не відносять:

- а) чітко встановлений строк зберігання;
- б) при достроковому вилученні депозиту банк застосовує штрафні санкції;
- в) не оформляються депозитною угодою;
- г) не використовуються для здійснення поточних платежів.

3. Поточні рахунки, кошти за довірчими операціями фізичних осіб, кошти в розрахунках, кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками – це:

- а) кошти до запитання фізичних осіб;
- б) кошти до запитання суб'єктів господарської діяльності;
- в) строкові кошти фізичних осіб;
- г) строкові кошти суб'єктів господарської діяльності.

4. Залежно від призначення вклади класифікуються на:

- а) вклади юридичних осіб та вклади фізичних осіб;
- б) вклади до запитання та строкові вклади;
- в) строкові та ощадні;
- г) до запитання та вклади банків.

5. Фонд гарантування вкладу відшкодовує гарантовану суму за вкладами, розміщеними:

- а) членами наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії банку, іноземного банку, вклади яких у банку, філії іноземного банку є недоступними;
- б) вкладниками, які ідентифіковані ліквідаційною комісією;
- в) вкладниками, які на індивідуальній основі отримують від банку пільгові відсотки та мають фінансові привілеї, що призвели до погіршення фінансового стану банку;
- г) акціонерами, частка яких перевищує 10 відсотків статутного капіталу банку.

6. Сукупність усіх кредитів, гарантій та акцептів банку, а також депозити, розміщені в інших банках, - це:

- а) інвестиційний портфель банку;
- б) кредитний портфель банку;
- в) портфель ризикованого капіталу;
- г) кредит-скоринг.

7. Для захисту вкладів фізичних осіб - клієнтів банків в 1998 році створено:

- а) Державний валютний фонд;
- б) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
- в) Асоціацію українських банків;
- г) всі відповіді вірні.

8. Під час розрахунку відсотків за депозитом день оформлення вкладу:

- а) враховується;
- б) не враховується;
- в) за бажанням клієнта;
- г) всі відповіді вірні.

9. Під час розрахунку відсотків за депозитом день отримання коштів клієнтом банку:

- а) враховується;
- б) не враховується;
- в) за бажанням клієнта;
- г) всі відповіді вірні.

10. В яких депозитах банк найбільше зацікавлений?

- а) в строкових;
- б) в безстрокових;
- в) до запитання;
- г) всі відповіді вірні.

Практичні завдання

Завдання 1. Вкладник, що вирішив покласти на депозит 40 тис. грн., хоче накопичити через два роки не менш ніж 60 тис. грн. Визначити просту ставку відсотків, на підставі якої він може зробити вибір банку.

Завдання 2. Знайдіть нарощену суму з вихідної суми в 40 тис. грн. при розміщенні її в банку на умовах нарахування: а) простих і б) складних відсотків, якщо річна ставка 17%, а періоди нарощення — півроку, 2 роки, 6 років.

Завдання 3. При відкритті ощадного рахунку по ставці 18% річних 18 травня поточного року на рахунок була покладена сума 5 тис. грн. Потім на рахунок 05 липня поточного року була додана сума 2,5 тис. грн.; 10 вересня того ж року з рахунку була знята сума 3,5 тис. грн., а 20 листопада - рахунок було закрито.

Визначити загальну суму розрахованих відсотків, отриману вкладником при закритті рахунку.

Завдання 4. Депозитний договір укладено 01.04.2023 терміном на 1 рік. Сума депозиту складає 80 000 грн., процентна ставка – 16% річних.

Згідно до умов договору у разі відсутності інших розпоряджень по закінченню терміну дії договору депозит автоматично пролонгується ще на 1 рік за поточною процентною ставкою.

При достроковому розірванні договору клієнт отримує 0,25 від поточної процентної ставки виходячи з фактичного терміну розміщення депозиту. Відсотки за депозитом нараховуються за методом «факт/факт».

Розрахуйте сукупний дохід клієнта по депозиту якщо він отримав депозит 15.04.2024 р.

ТЕМА 4. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ІЗ ЗАПОЗИЧЕННЯ КОШТІВ

*Банк – це місце, де вам дадуть грошей у борг,
якщо ви доведете, що вони вам не потрібні
Боб Хоуп*

Мета вивчення теми: розглянути сутність та характеристику запозичених ресурсів банку, проаналізувати особливості міжбанківського кредитування та рефінансування.

План

- 4.1. Сутність, значення та характеристика запозичених ресурсів банку.
- 4.2. Механізм здійснення операцій з міжбанківського кредитування.
- 4.3. Рефінансування банків НБУ.

Перелік ключових термінів і понять з теми: міжбанківське кредитування, рефінансування, кредитний тендер, процентний тендер

4.1. Сутність, значення та характеристика запозичених ресурсів банку.

Рис. 4.1. Структура міжбанківського ринку

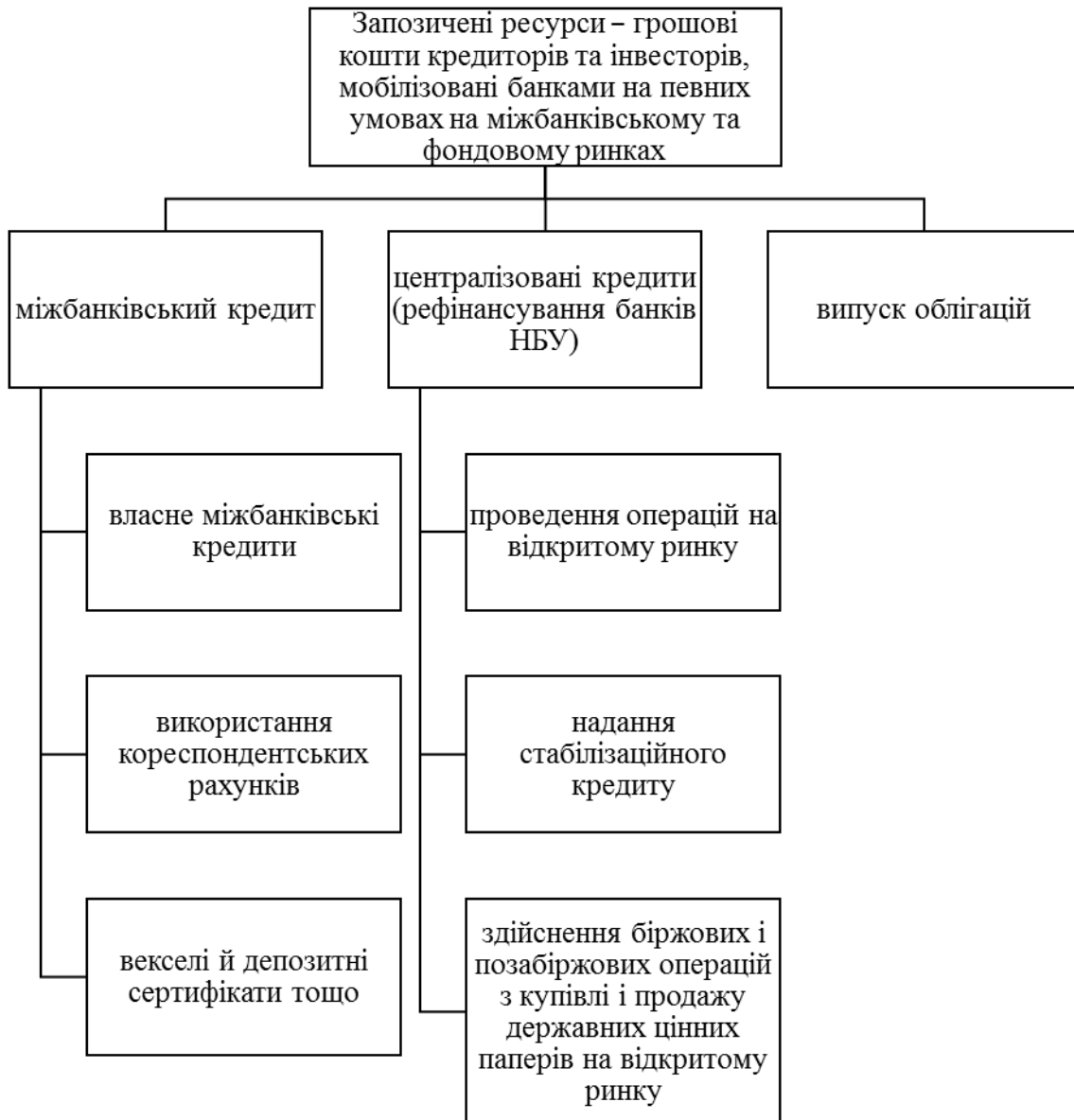

Рис. 4.2. Структурні елементи формування запозичених ресурсів

4.2. Механізм здійснення операцій з міжбанківського кредитування.

Рис. 4.3. Цілі міжбанківського кредиту

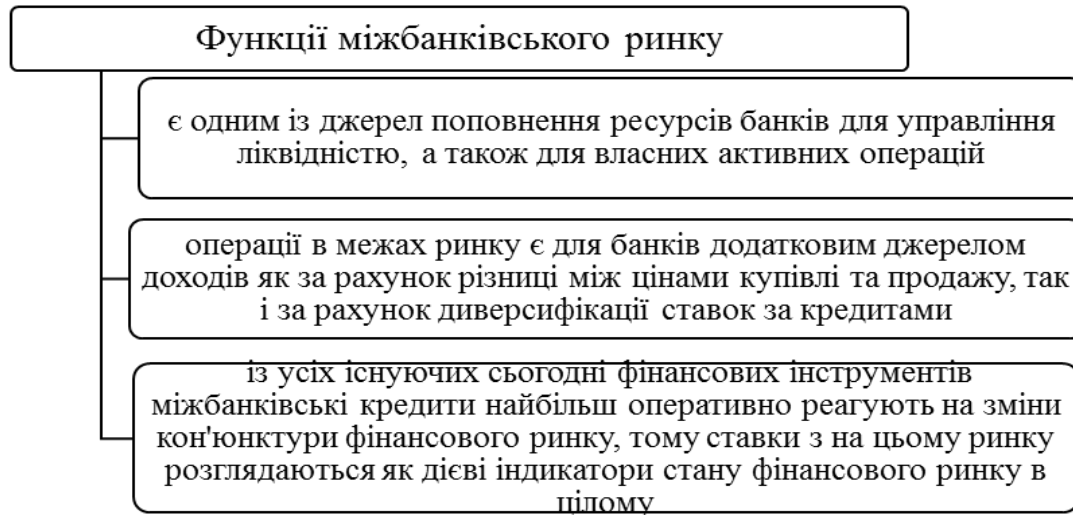

Рис. 4.4. Функції міжбанківського ринку

Рис. 4.5. Способи залучення грошей на міжбанківському ринку

4.3. Рефінансування банків НБУ.

Рефінансування — це процес здійснення банком активних операцій (кредитних вкладень) за рахунок позик, отриманих у інших банках. Операції з рефінансування є міжбанківськими кредитними операціями, що реалізуються комерційними банками для мобілізації грошових ресурсів. Плата за продані кредитні ресурси встановлюється на основі офіційної ставки НБУ з рефінансування.

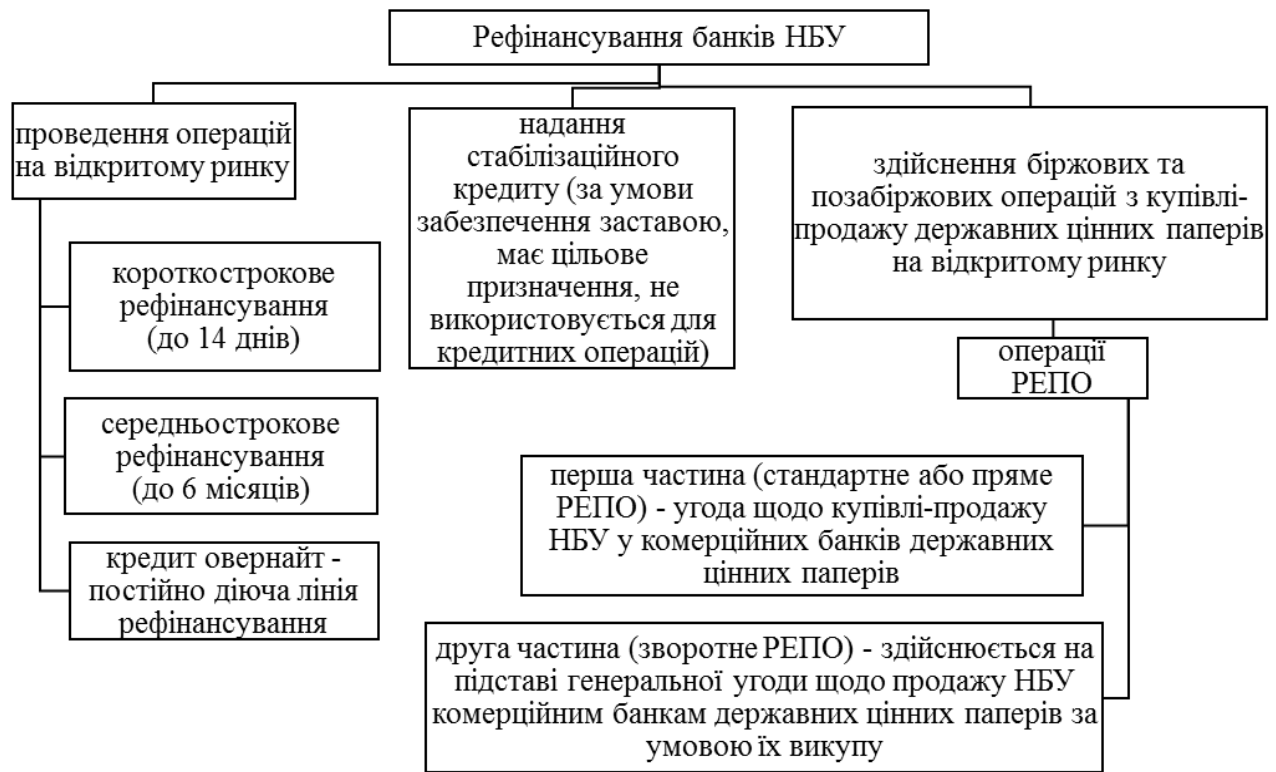

Рис. 4.6. Механізми рефінансування комерційних банків

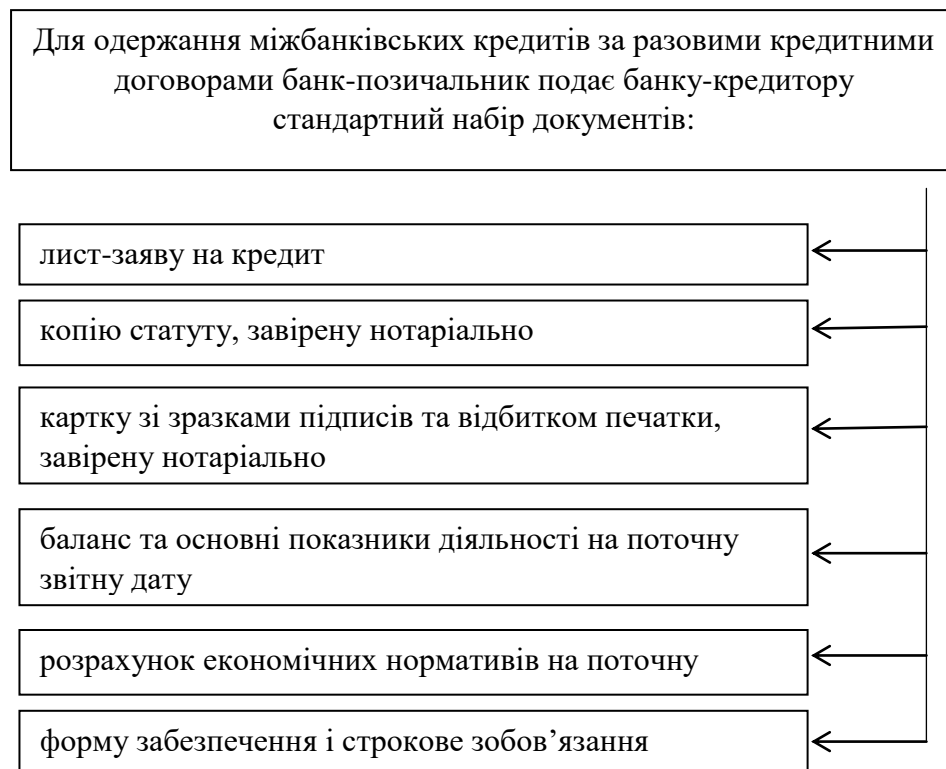

Рис. 4.7. Документи, що подаються банком-позичальником для одержання міжбанківського кредиту

Питання для самоконтролю

1. Міжбанківське кредитування: сутність та особливості.
2. Сутність та порядок надання кредиту овернайт.
3. Сутність та порядок надання кредитів рефінансування.
4. Сутність та особливості операції прямого репо.
5. Економічний зміст та порядок надання кількісного тендера.
6. Економічний зміст та порядок надання процентного тендера.
7. Операції Національного банку з депозитними сертифікатами.
8. Загальні умови проведення операцій з купівлі/продажу державних облігацій України.
9. Система кількісного обліку СЕРТИФ.
10. Банківська ліквідність та можливості НБУ з підтримки ліквідності банків.

Тести для самоконтролю

1. При укладанні договору на міжбанківський кредит банк-позичальник повинен надати банку-кредитору таку інформацію:

- а) перелік активів, що можна використати як заставу позики;
- б) значення економічних нормативів на останню дату;
- в) баланс;
- г) усі відповіді правильні.

2. Обсяг наданого кредиту рефінансування (крім кредиту овернайт), у тому числі за кредитами з урахуванням поданої заявки, не має перевищувати:

- а) 60% розміру регулятивного капіталу банку;
- б) 50% розміру регулятивного капіталу банку;
- в) 40% розміру регулятивного капіталу банку;
- г) немає правильної відповіді.

3. Рефінансування банків можуть здійснювати:

- а) НБУ;
- б) комерційні банки;
- в) інші фінансово-кредитні установи;
- г) усі відповіді правильні.

4. Стабілізаційний кредит не надається за умови, що:

- а) використовується для кредитних операцій;
- б) забезпечується заставою;
- в) має цільове призначення;

г) банк переведений у режим фінансового оздоровлення.

5. До недепозитних джерел залучення коштів належать:

- а) операції РЕПО;
- б) відкриття поточних рахунків;
- в) відкриття депозитних рахунків;
- д) усі відповіді правильні.

6. Яка з вказаних характеристик не характерна для кредитних відносин?

- а) ці відносини не передбачають платність за користування залученими грошовими коштами;
- б) це відносини передбачають платність за надану послугу;
- в) ці відносини побудовані на довірі;
- г) ці відносини передбачають поверненість грошових коштів.

7. Операція прямого репо – це:

- а) операція між НБУ та банком з купівлі НБУ цінних паперів з портфеля банку;
- б) операція між НБУ та банком зі зворотної купівлі (викуп) цінних паперів за обумовленою ціною на обумовлену дату;
- в) операція між НБУ та банком з купівлі НБУ цінних паперів з портфеля банку з одночасним зобов'язанням банку здійснити зворотну купівлю (викуп) цих цінних паперів за обумовленою ціною на обумовлену дату;
- г) немає правильної відповіді.

8. Кількісний тендер – це:

- а) тендер, на якому НБУ наперед установлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування;
- б) тендер, на якому банк наперед оголошує ціну (процентну ставку), за якою хоче одержати кредити рефінансування;
- в) тендер, на якому банк виступає кредитором для інших банків;
- г) усі відповіді правильні.

9. Процентний тендер – це:

- а) тендер, на якому НБУ наперед установлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування;
- б) тендер, на якому банк наперед оголошує ціну (процентну ставку), за якою хоче одержати кредити рефінансування;
- в) тендер, на якому банк виступає кредитором для інших банків;
- г) усі відповіді правильні.

10. Кредит овернайт – це:

- а) кредит, який надається банку НБУ за оголошеною процентною ставкою на термін 3 дні;
- б) кредит, який надається банку НБУ за оголошеною процентною ставкою на термін 1 місяць;
- в) кредит, який надається банку НБУ за оголошеною процентною ставкою на термін до наступного робочого дня;
- г) усі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 1. Центральний банк проводить кредитний тендер. Для участі у цьому тендері було подано такі заявки:

- Банк А – 60,0 млн. грн. од. під 15,80 %;
- Банк Б – 35,0 млн. грн. од. під 16,50 %;
- Банк В – 15,0 млн. грн. од. під 13,25 %;
- Банк Г – 25,0 млн. грн. од. під 18,00 %;
- Банк Д – 30,0 млн. грн. од. під 17,00 %.

Центральний банк прийняв рішення про рефінансування комерційних банків у розмірі 90,0 млн. грн. од. Які заявки будуть задоволені, якщо це процентний тендер і ситуація кількісного тендера? Відповідь обґрунтувати. Як оформляється видача тендерного кредиту? У який спосіб здійснюється погашення кредитів, отриманих на тендері НБУ?

Завдання 2. Комерційний банк звернувся до НБУ за отриманням кредиту «овернайт» на суму 8 млн. грн. Яким критерієм повинен відповідати комерційний банк, який звернувся за кредитом «овернайт» до НБУ? Які документи необхідні для отримання кредиту «овернайт»?

Завдання 3. Центральний банк провів процентний кредитний тендер і прийняв рішення про рефінансування комерційних банків у розмірі 100 млн. грн. Визначити розмір кредитних ресурсів, які може придбати кожен банк. Розподілити кредитні ресурси НБУ за умовами процентного тендера. Облікова ставка – 11,0 %.

№	Банк	Сума запитаних коштів, млн. грн.	Обсяг кредитних ресурсів, млн. грн.	Відсоткова ставка, %
1	Банк А	23	?	14,5
2	Банк Б	45	?	12,3
3	Банк В	68	?	16,4
4	Банк Г	35	?	12,6
5	Банк Д	20	?	10,5
6	Банк Е	69	?	12,4
7	Банк Ж	32	?	13,5
8	Банк З	12	?	12,3

Змістовий модуль 3. Розрахунково-касові операції банків

ТЕМА 5. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ

Банкрути – побічний продукт процвітаючих банків
Едвард Йокель

Мета вивчення теми: з'ясувати сутність платіжного обороту, розглянути інструменти платіжного обороту, засвоїти порядок здійснення міжбанківських розрахунків

План

- 5.1. Сутність і характеристика платіжного обороту.
- 5.2. Організація та правила безготівкового обороту.
- 5.3. Порядок відкриття, ведення та закриття банківських рахунків.
- 5.4. Види та порядок здійснення міжбанківських розрахунків.

Перелік ключових термінів і понять з теми: платіжний оборот, інкасо, вексель, чек, платіжна інструкція, меморіальний ордер, акредитив, платіжна картка, кореспондентський рахунок, кредитний рахунок, депозитний рахунок, поточний рахунок, ностро, лоро

5.1. Сутність і характеристика платіжного обороту

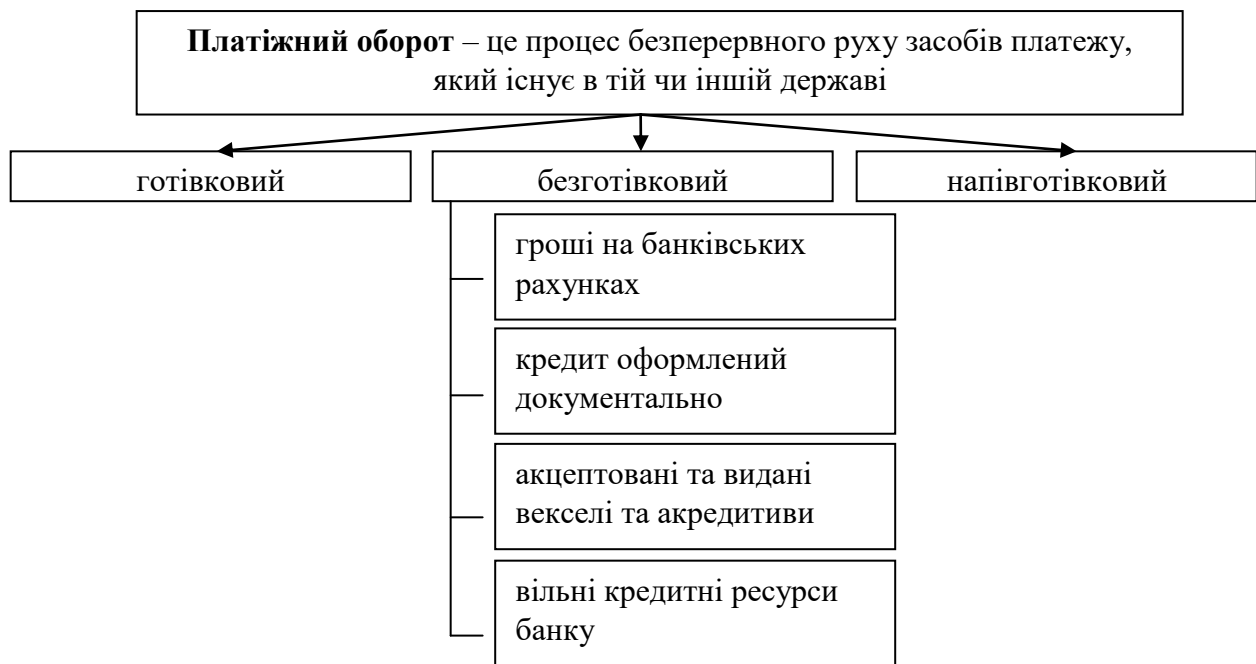

Рис. 5.1. Форми платіжного обороту

5.2. Організація та правила безготівкового обороту

Рис. 5.2. Класифікація безготівкових розрахунків

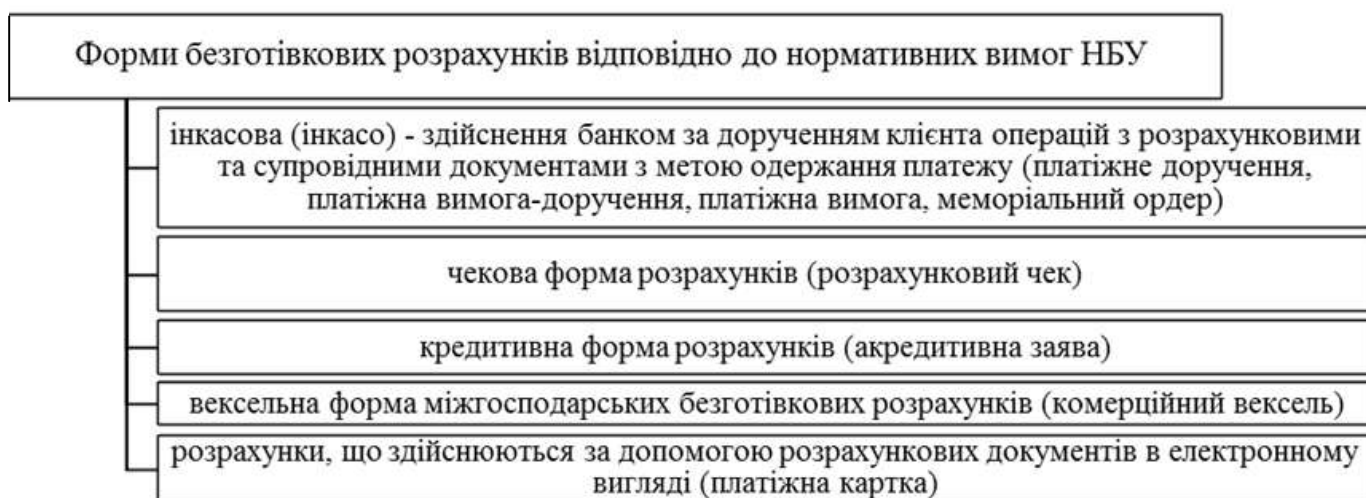

Рис. 5.3. Форми безготівкових розрахунків відповідно до нормативних вимог НБУ

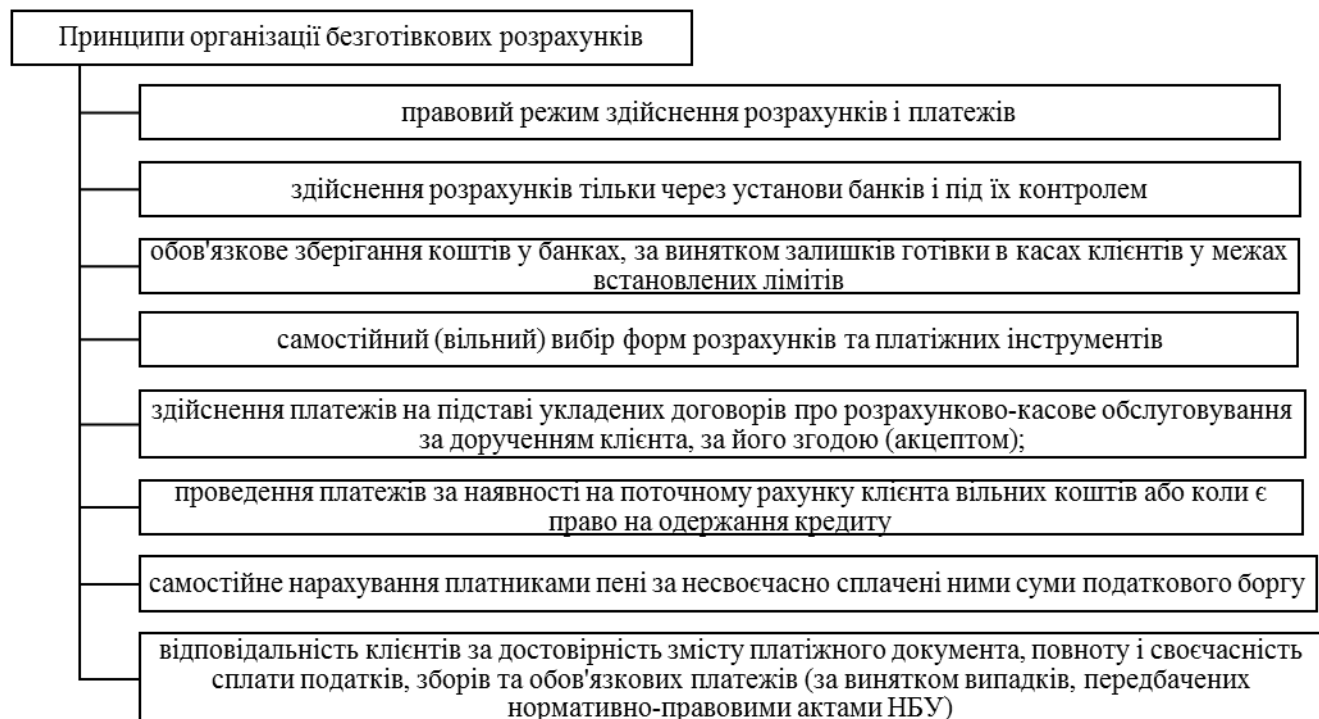

Рис. 5.4. Принципи організації безготівкових розрахунків

Таблиця 5.1. Інструменти безготівкового обороту

Інструмент	Переваги	Недоліки
Платіжна інструкція кредитового переказу - розрахунковий документ стандартної форми з ініціюванням клієнта банку, що його обслуговує, на переказування вказаної суми коштів з його рахунку на рахунок одержувача	- проста схема документообігу - змога попередньої перевірки якості товарів - використання у нетоварних операцій	- відсутність гарантії платежу - можливе затримання переказування коштів - залежність від покупця
Платіжна інструкція дебетового переказу за згодою платника - ініціатором платіжної операції під час дебетового переказу коштів з рахунку платника за його згодою може бути отримувач, обтяжувач у випадках, передбачених договором з платником	- проста схема документообігу - можливість здійснювати оплату проти документів, а не проти товару, що пришвидшує розрахунки	- неможливість попередньо перевірити якість товару в разі проведення оплати проти документів
Платіжна інструкція дебетового переказу без згоди платника - це письмове ініціювання одержувача грошей своєму банку стягнути вказану суму коштів з платника і зарахувати на його рахунок	- платіжні вимоги оплачуються банком негайно	- безспірне стягнення та списання коштів без згоди (акцепту) з рахунків їх власників

Продовження таблиці 5.1.

Інструмент	Переваги	Недоліки
Меморіальний ордер – розрахунковий документ, що складається банком для оформлення внутрішньобанківських операцій, здійснення договірного списання коштів з рахунку свого клієнта на підставі письмового доручення або розпорядження стягувача про списання коштів з рахунку платника тощо	- використовується для оформлення часткової оплати розрахункових документів, документального підтвердження розрахункових операцій, перерахування банком коштів при закритті акредитиву	- складна процедура оформлення: дата складання має відповідати даті списання коштів з рахунку платника, засвідчується підписами та відбитком штампа банку
Розрахунковий чек – платіжний документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банківській установі (банку-емітенту), яка веде його рахунок, сплатити чекодержателю (пред'явникові чека) зазначену в чеку суму	- гарантія оплати - попередня перевірка товару - максимально наближені в часі поставка товару і момент платежу; - можуть використовувати юр. і фіз. особи.	- вилучення коштів з обігу платника у зв'язку з необхідністю їх депонування; - ускладнений документообіг
Акредитив – грошове зобов'язання банку-емітента виконати зобов'язання проти належного представлення документів, що відповідає умовам акредитива, міжнародним документам, затвердженим МТП та яким підпорядкований акредитив, та міжнародній стандартній банківській практиці	- гарантія оплати; - можна проконтролювати товарну операцію	- ускладнена схема документообігу; - у разі затримки з відкриттям акредитива постачальник не відвантажує товар
Комерційний вексель – це гарантійне зобов'язання боржника здійснити платіж указаної суми в зазначений строк постачальникові за поставлену у кредит продукцію, товари, виконані роботи або надані послуги.	- одержання комерційного кредиту на період до настання строку платежу за векселем; - незначні затрати	- обмеження можливих підстав для відмови у платежі - ризик невиконання
Платіжна картка – це персоніфікована пластикова картка з магнітною смугою або чіп-модулем, яка є ключем доступу до управління банківським рахунком і надає її власнику можливість безготівкової оплати товарів або послуг в різних торгових і сервісних підприємствах, одержувати готівку у відділеннях банків і в банкоматах, тощо.	- надійність - зручність - простота - економія - дохід - контроль	- обмеженість місць застосування та обслуговування - вплив природних чинників - небезпечність -

5.3. Порядок відкриття, ведення та закриття банківських рахунків

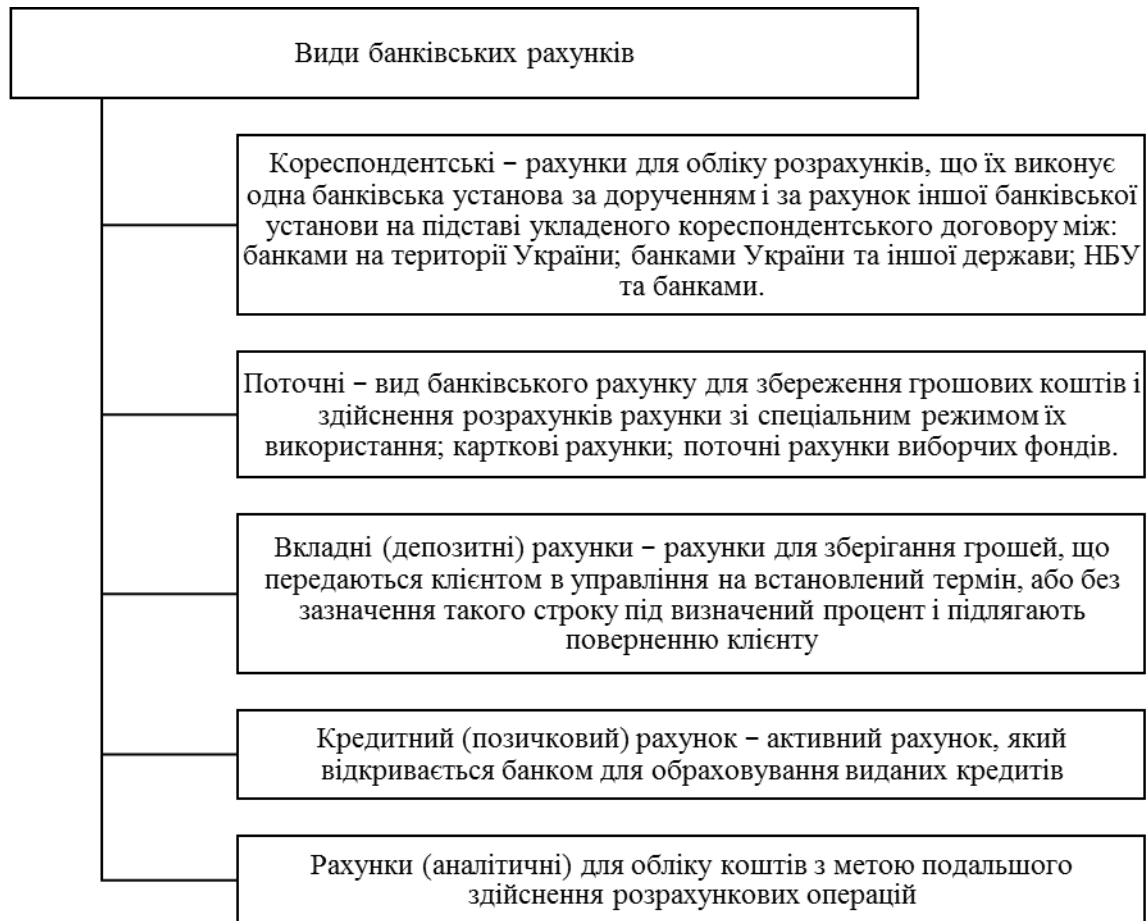
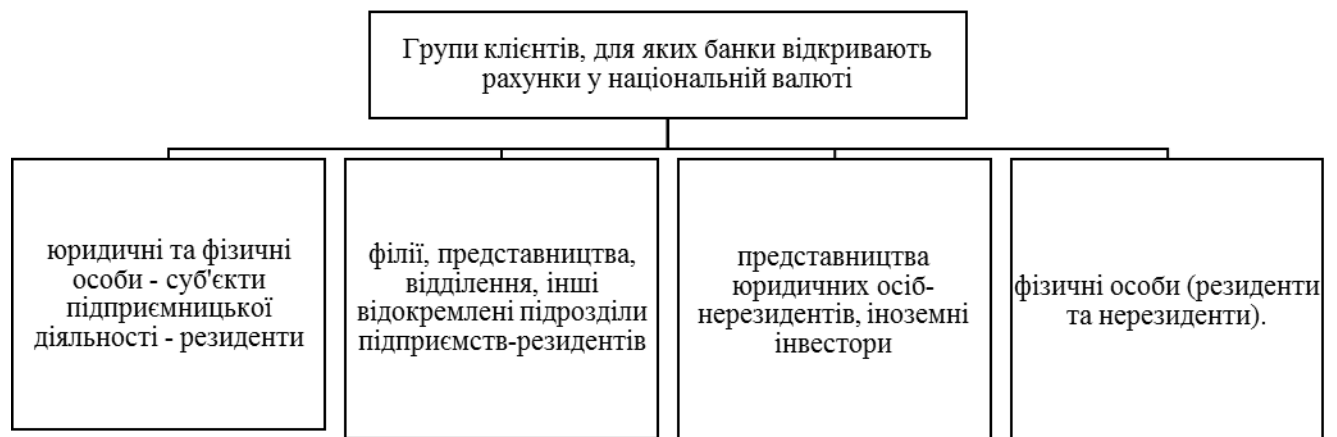

Рис. 5.5. Види банківських рахунків

• Рис. 5.6. Групи клієнтів, для яких банки відкривають рахунки у національній валюті

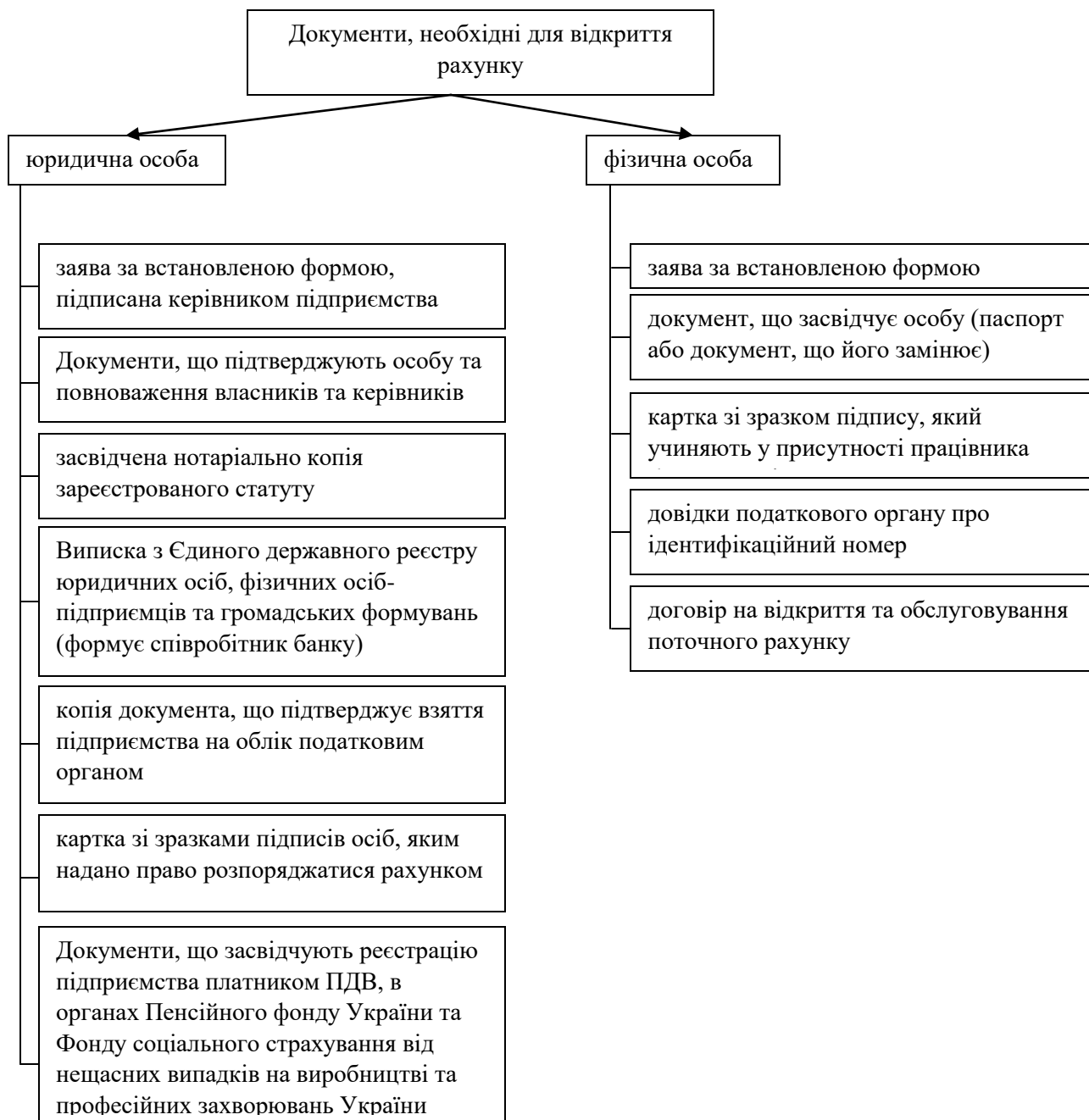

Рис. 5.7. Документи, необхідні для відкриття рахунку в банку

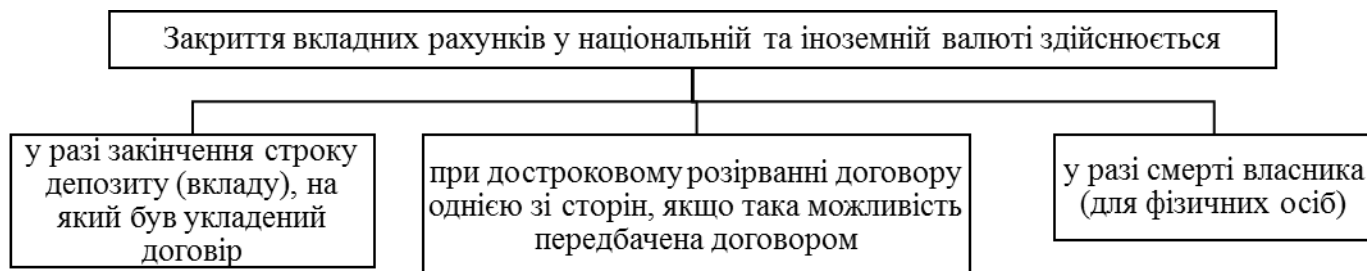

Рис.5.8. Підстави для закриття рахунку в банку

5.4. Види та порядок здійснення міжбанківських розрахунків

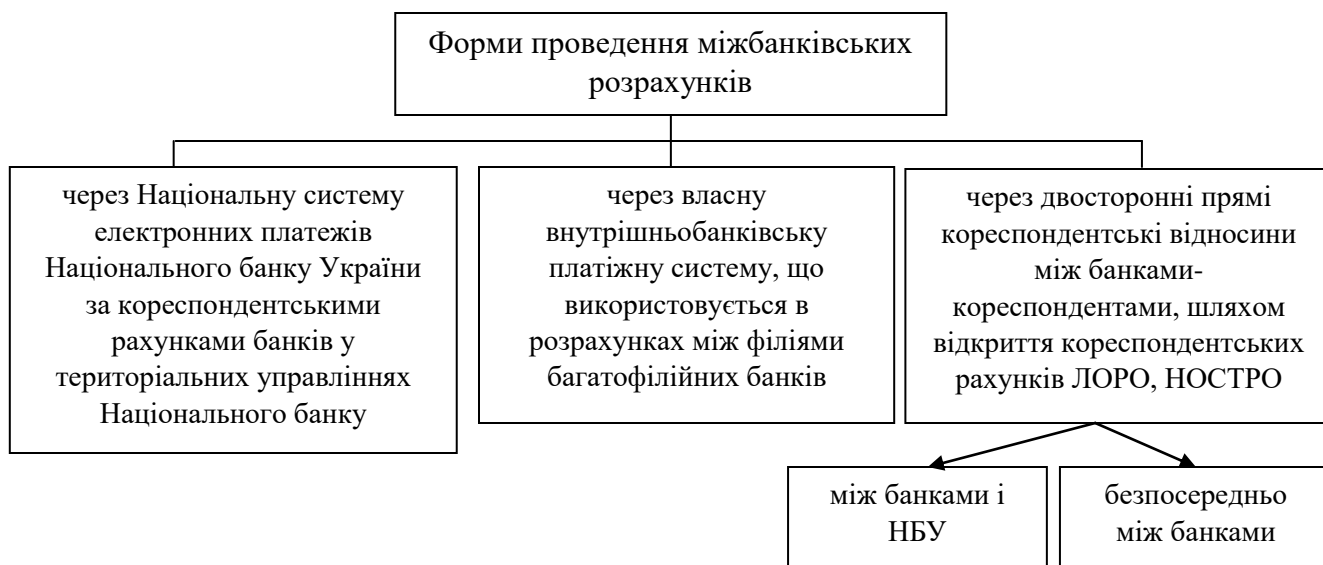

Рис. 5.9. Форми проведення міжбанківських розрахунків

Таблиця 5.2. Порядок оформлення платіжної інструкції кредитового переказу

Реквізити	Порядок заповнення
Номер документа:	
Дата складання ПІ:	Зазначається число, місяць та рік цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або число - цифрами ДД, місяць - словом, рік - цифрами РРРР
Дата валютування:	підтягується автоматично по факту здійснення операції
Сума словами:	Зазначаються з великої літери сума та слово «гривень» або «грн», копійки - цифрами та слово «копійок» або «коп.». Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням обов'язковим є написання слів «Нуль гривень». Якщо сума платежу виражена в цілих гривнях, то зазначається «00 копійок» або «00 коп.».
Сума:	Зазначається сума цифрами, гривні від копійок відділяються комою «,», копійки позначаються двома знаками. Якщо сума платіжної інструкції виражена в цілих гривнях, то замість копійок проставляються два нулі «00». Сума цифрами відповідає сумі словами.
Код платника:	Зазначається код за ЄДРПОУ або реєстраційний номер. Для фізичних осіб зазначається РНОКПП або серія (за наявності) та номер паспорта, якщо фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це відповідний контролюючий орган і має відмітку в паспорті/запис в електронному безконтактному носії або в паспорті проставлено слово «відмова». Якщо згідно із законодавством України код за ЄДРПОУ/реєстраційний номер/РНОКПП не присвоюється, то ставиться дев'ять нулів.

Платник/фактичний платник:	Для юридичних осіб зазначається найменування (повне або скорочене), яке міститься в Єдиному державному реєстрі, або в реєстраційному документі (для юридичної особи-нерезидента). Для фізичних осіб зазначаються прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) що відповідає даним, які містяться в паспорті (або іншому документі, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаним на території України для укладання правочинів).	
Рахунок платника:	у форматі IBAN	
Надавач платіжних послуг платника:	назва банку	
Отримувач/фактичний отримувач:	Для юридичних осіб зазначається найменування (повне або скорочене), яке міститься в Єдиному державному реєстрі, або в реєстраційному документі (для юридичної особи-нерезидента). Для фізичних осіб зазначаються прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) що відповідає даним, які містяться в паспорті (або іншому документі, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаним на території України для укладання правочинів).	
Код отримувача:	Зазначається код за ЄДРПОУ або реєстраційний номер. Для фізичних осіб зазначається РНОКПП або серія (за наявності) та номер паспорта, якщо фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це відповідний контролюючий орган і має відмітку в паспорті/запис в електронному безконтактному носії або в паспорті проставлено слово "відмова". Якщо згідно із законодавством України код за ЄДРПОУ/реєстраційний номер/РНОКПП не присвоюється, то ставиться дев'ять нулів.	
Рахунок отримувача:	у форматі IBAN	
Надавач платіжних послуг отримувача:	Зазначається повне або скорочене найменування надавача платіжних послуг отримувача, яке міститься в Державному реєстрі банків або в Державному реєстрі фінансових установ.	
Призначення платежу:	Заповнюється таким чином, щоб надавати отримувачу коштів повну інформацію про платіж та документи, на підставі яких здійснюється платіжна операція.	
Відмітки банку		
Дата прийняття до виконання		Вечірня ☐
Дата виконання		
Підпис платника, МП		
Підпис надавача платіжних послуг		

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика платіжного обігу та роль банків в його організації.
2. Сутність, принципи, функції безготівкових розрахунків.
3. Загальна характеристика інструментів безготівково обігу.
4. Поняття, види, порядок відкриття, ведення, закриття банківських рахунків.
5. Побудова системи електронних платежів (СЕП НБУ) та загальний порядок її функціонування.
6. Організація міжбанківських розрахунків.
7. Види платіжних послуг.
8. Види платіжних інструментів.
9. Особливості електронних та цифрових грошей.
10. Захист інформації під час виконання платіжних операцій.

Тести для самоконтролю

1. Що з перерахованого не належить до безготівкових засобів платежу?
  - а) гроші на банківських рахунках;
  - б) кредит, оформлений документально;
  - в) акцептовані або видані платникам платіжні документи (вексель, акредитив);
  - г) належить усе вище перераховане.
2. Залежно від місця проведення (або характеру економічних зв'язків) безготівкові розрахунки поділяються на:
  - а) внутрішньодержавні, міждержавні;
  - б) гарантовані, негарантовані;
  - в) розрахунки за товарними операціями,
  - г) розрахунки за нетоварними операціями.
3. Залежно від учасників безготівкові розрахунки поділяються на:
  - а) міжгосподарські та міжбанківські;
  - б) внутрішньодержавні, міждержавні;
  - в) гарантовані, негарантовані;
  - г) розрахунки за нетоварними операціями.
4. Розрахунки чеками – це:
  - а) розрахунковий документ стандартної форми з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на переказування вказаної суми коштів з його рахунку на рахунок одержувача;
  - б) це розрахунки з використанням письмових безумовних розпоряджень чекодавця платнику здійснити платіж зазначеної суми чекоутримувачу;

в) це письмове доручення одержувача грошей своєму банку стягнути (інкасувати) вказану суму коштів з платника (боржника) і зарахувати на його рахунок.

5. Для відкриття поточного рахунка суб'єкти господарювання не подають до установи банку такий документ:

- а) заяву на відкриття поточного рахунку;
- б) копію свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи;
- в) копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;
- г) подають усе вище перераховане.

6. Поточні рахунки клієнтів банків закриваються:

- а) на підставі закінчення грошових коштів;
- б) на підставі відповідного рішення суду
- в) або господарського суду про ліквідацію підприємства;
- г) на підставі заяви власника рахунка.

7. Чи прийме банк платіжне доручення від юридичної особи, складене в довільній формі?

- а) ні, оскільки є законодавчо затверджена форма платіжного доручення;
- б) так, за будь-яких обставин, за бажанням юридичної особи;
- в) так, за будь-яких безготівкових розрахунків, за умови, що це передбачено умовами договору про розрахунково-касове обслуговування між банком і юридичною особою;
- г) так, але за умови внесення готівкових грошових коштів у касу банку для подальшого їх зарахування на поточний рахунок юридичної особи.

8. Чи можна векселем (простим або переказним) зробити попередню оплату за товар?

- а) ні, не можна;
- б) можна, але за умови, що це передбачено договором купівлі-продажу;
- в) можна, але за умови, що сума у векселі вказана в інвалюті;
- г) можна, якщо вексель буде переказним;
- д) можна, якщо вексель буде простим.

9. Платіжний інструмент, за яким клієнт ініціює проведення банком оплати товарно-транспортні документів за відвантажений товар – це:

- а) платіжна інструкція дебетового переказу;
- б) чек;
- в) платіжна інструкція кредитового переказу;
- г) акредитив.

10. Дата валютування – це:

- а) зазначена платником у платіжній інструкції дата, починаючи з якої кошти, що становлять суму платіжної операції і переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача;
- б) зазначена платником у платіжній інструкції дата надходження інструкції до банку;
- в) зазначена платником у платіжній інструкції дата отримання інструкції банком;
- г) усі відповіді вірні.

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте пропозицію щодо відкриття карткового рахунку для фізичної особи будь-яких 3 банків, наприклад АТ «Приватбанк», АТ «Монобанк», «Ощадбанк».

Оформіть в таблицю отриману інформацію, переваги та недоліки, визначити найдоцільніший варіант для:

- Проведення інтернет-оплат;
- Розрахунків в торгових мережах;
- Отримання зарплат/стипендій.

Завдання 2. Проаналізуйте пропозицію щодо корпоративних карток для юридичної особи будь-яких 3 банків, наприклад АТ «Приватбанк», АТ «ПУМБ», «Ощадбанк».

Оформіть в таблицю отриману інформацію, переваги та недоліки, визначити найвигідніший та найзручніший варіант

Завдання 3. ТОВ «Ромашка», яке займається роздрібною торгівлею продуктів харчування, з річною виручкою 9 млн. грн. хоче відкрити рахунок в банку.

Підприємство на місяць має в середньому близько 30 вихідних операцій. А також має потребу здавати готівку в касу банку раз на 3 дні, шляхом інкасації.

Проаналізуйте, який перелік документів має надати підприємство для відкриття рахунку, який пакет послуг доцільний для підприємства, а також визначте суму оплати послуг банку на місяць.

Завдання 4. Фірма продала товар з відстрочкою платежу на умовах оформлення покупцем простого векселя номінальною вартістю 750 тис. грн. та строком погашення 60 днів. Через 20 днів з моменту оформлення векселя фірма передала його до банку для врахування. Процентна ставка за кредитними операціями банку становить 15% річних. Визначити суму, яку фірма зможе отримати від банку за врахований вексель.

ТЕМА 6. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ГОТІВКОЮ

*Гроші повинні обертатися. Чим швидше витрачаєш,
тим швидше отримуєш*
Петро Каница

Мета вивчення теми: розглянути завдання та особливості організації готівкового грошового обороту банків

План

- 6.1. Завдання банків з організації готівкового грошового обігу.
- 6.2. Вимоги до організації готівкових розрахунків.
- 6.3. Порядок оформлення касових операцій.
- 6.4. Порядок здійснення касових операцій у банківських установах.

Перелік ключових термінів і понять з теми: готівковий обіг, готівкові розрахунки, каса, базові, комісійно-посередницькі банківські операції

6.1. Завдання банків з організації готівкового грошового обігу.

Готівковий обіг – це обіг у готівковій формі законних платіжних засобів (банкнот та розмінної монети), які обслуговують потреби економіки країни.

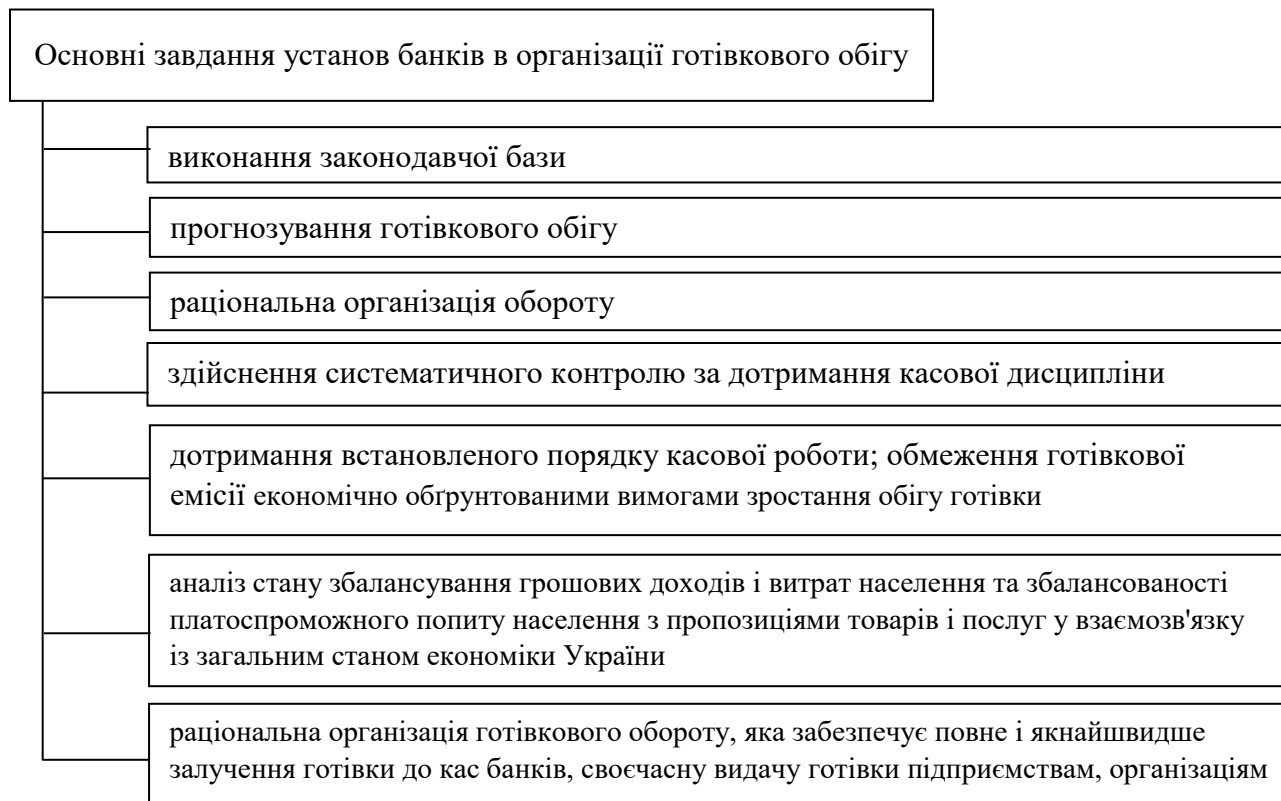

Рис. 6.1. Основні завдання установ банків в організації готівкового обігу

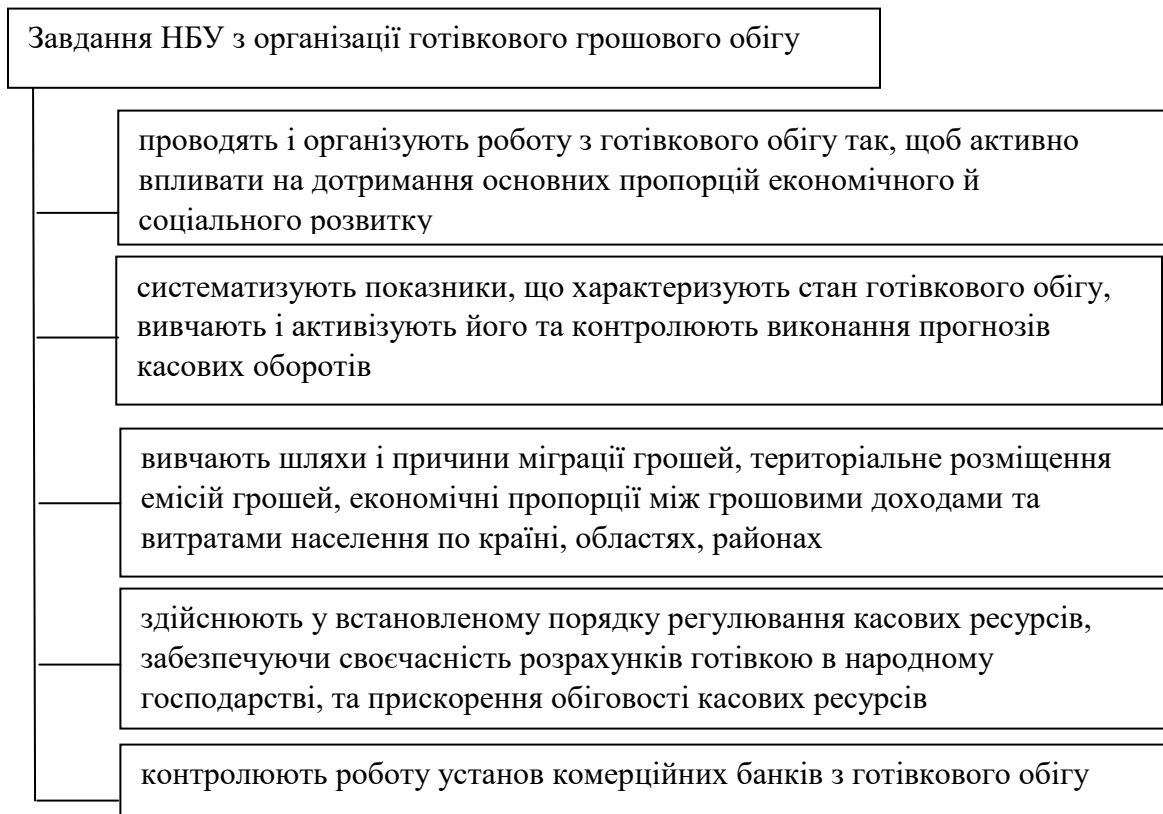

Рис. 6.2. Завдання НБУ з організації готівкового грошового обігу

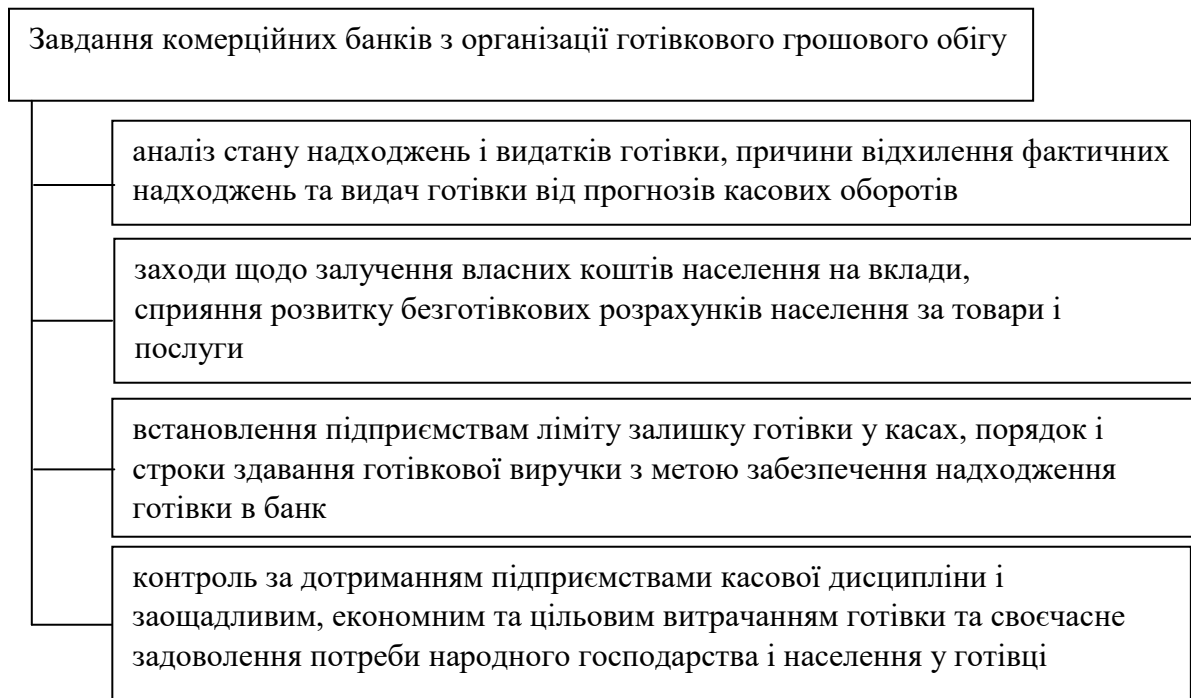

Рис. 6.3. Завдання комерційних банків з організації готівкового грошового обігу

6.2. Вимоги до організації готівкових розрахунків.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов’язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

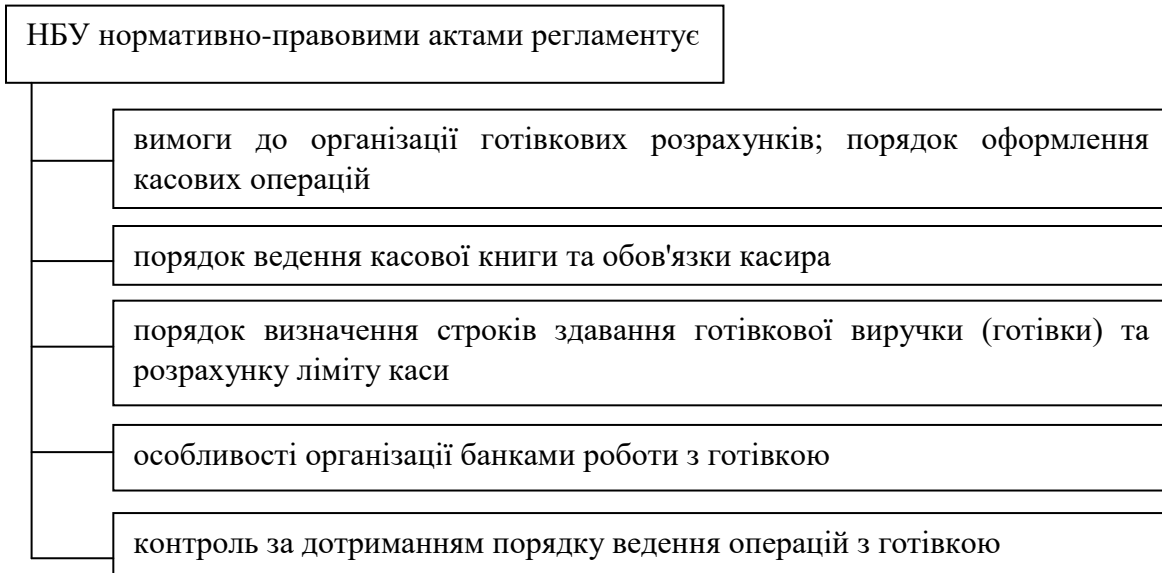

Рис. 6.4. Регулювання готівкового обороту

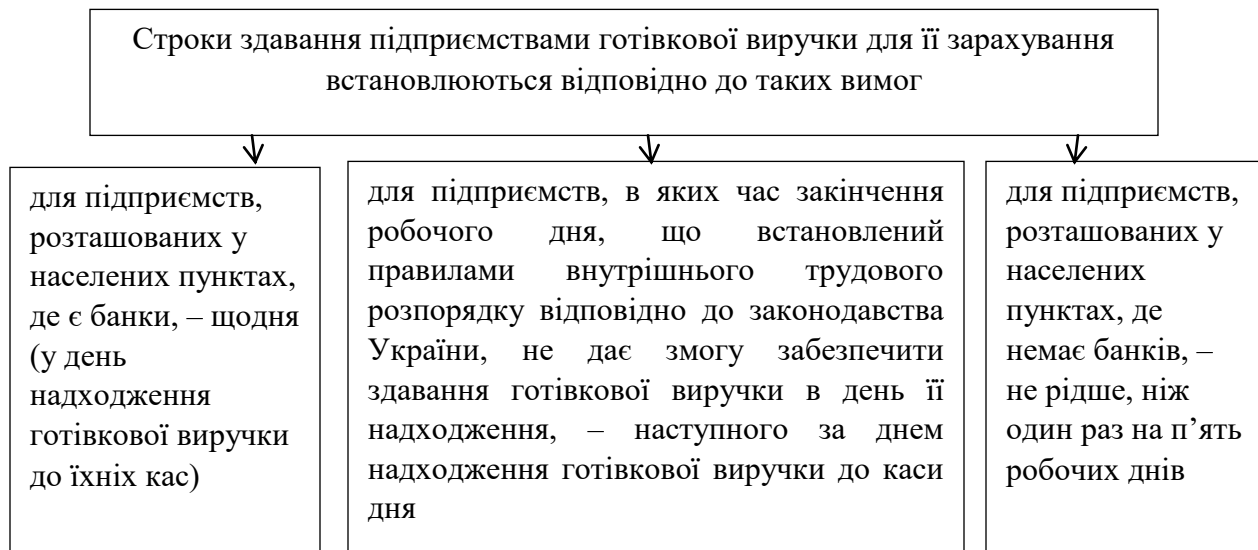

Рис. 6.5. Строки здавання підприємствами готівкової виручки

**Основними вимогами до організації
готівкових розрахунків є**

<p>Підприємства (підприємці), які відкрили поточні рахунки у банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, пріоритетно у безготівковій формі, а також у готівковій формі у порядку, встановленому законодавством України</p>
<p>Підприємства здійснюють розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків</p>
<p>Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства з іншим підприємством протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України. Протягом одного дня сума таких розрахунків не може перевищувати 10000 грн. Платежі понад зазначену граничну суму проводяться винятково у безготівковій формі.</p>
<p>Якщо підприємства) та фізичні особи здійснюють готівкові розрахунки без відкриття поточного рахунка шляхом внесення до банків готівки для подальшого її перерахування на рахунки інших підприємств або фізичних осіб, то такі розрахунки для платників коштів є готівковими, а для отримувачів коштів – безготівковими</p>
<p>Уся готівка, що надходить до кас, має своєчасно (у день одержання готівкових коштів) та у повній сумі оприбутковуватися. Оприбуткування готівки – це проведення обліку готівки в касі на повну суму її фактичних надходжень у касовій книзі, книзі обліку доходів і витрат, книзі обліку розрахункових операцій</p>
<p>До кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, встановлюються ліміт каси та строки здавання готівкової виручки. Банкам і підприємцям ліміт каси та строки здавання готівкової виручки не встановлюються</p>
<p>Підприємства можуть тримати в позаробочий час у своїх касах готівкову виручку в межах, що не перевищують встановлений ліміт каси. Готівкова виручка, що перевищує встановлений ліміт каси, обов'язково здається до банків для її зарахування на банківські рахунки</p>
<p>Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад встановлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки у банку</p>
<p>Видача готівкових коштів під звіт або на відрядження здійснюється відповідно до законодавства України</p>
<p>Фізичні особи – довірені особи підприємств, які відповідно до законодавства України одержали готівку з карткового рахунка із застосуванням корпоративної платіжної картки або особистої платіжної картки, використовують її за призначенням без оприбуткування у касі.</p>
<p>Підприємства під час здійснення розрахунків зі споживачами за готівку зобов'язані приймати у сплату за продукцію без обмежень банкноти і монети усіх номіналів, які випускає НБУ в обіг. До того ж підприємства та підприємці мають забезпечувати наявність у касі банкнот і монет для видачі здачі</p>

Рис. 6.6. Вимогами до організації готівкових розрахунків

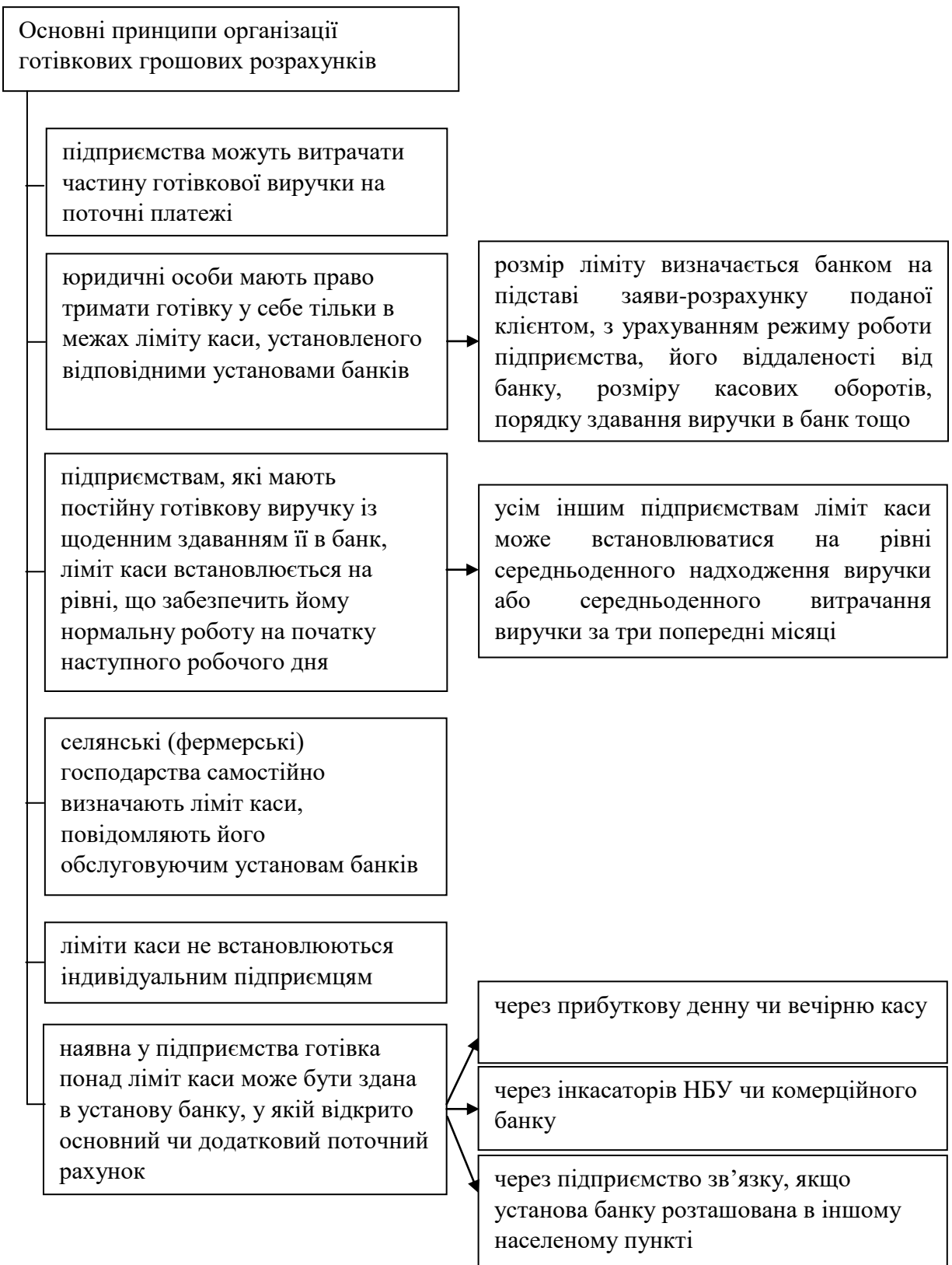

Рис. 6.7. Основні принципи організації готівкових грошових розрахунків

6.3. Порядок оформлення касових операцій.

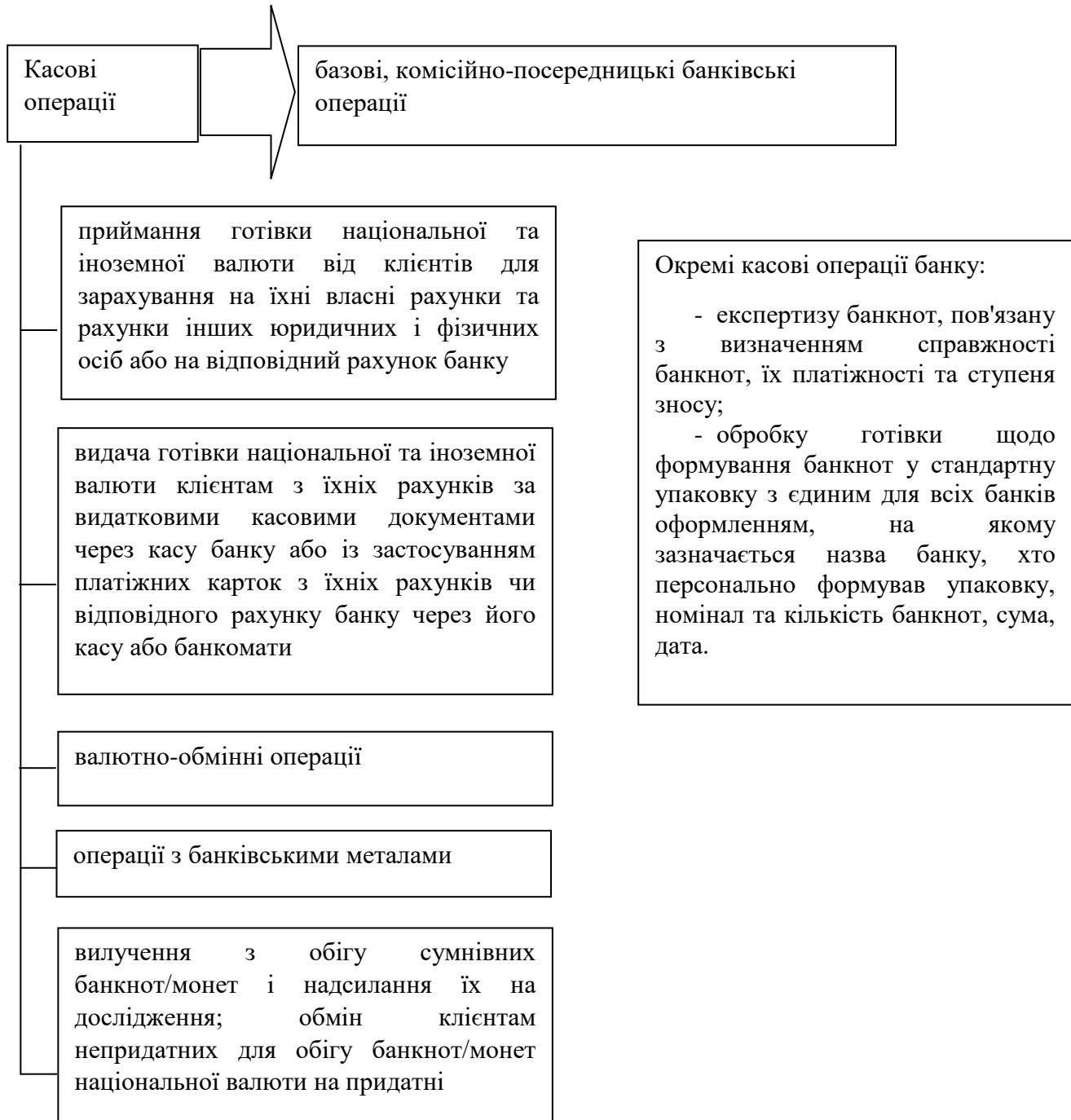

Рис.6.8. Сутність касових операцій

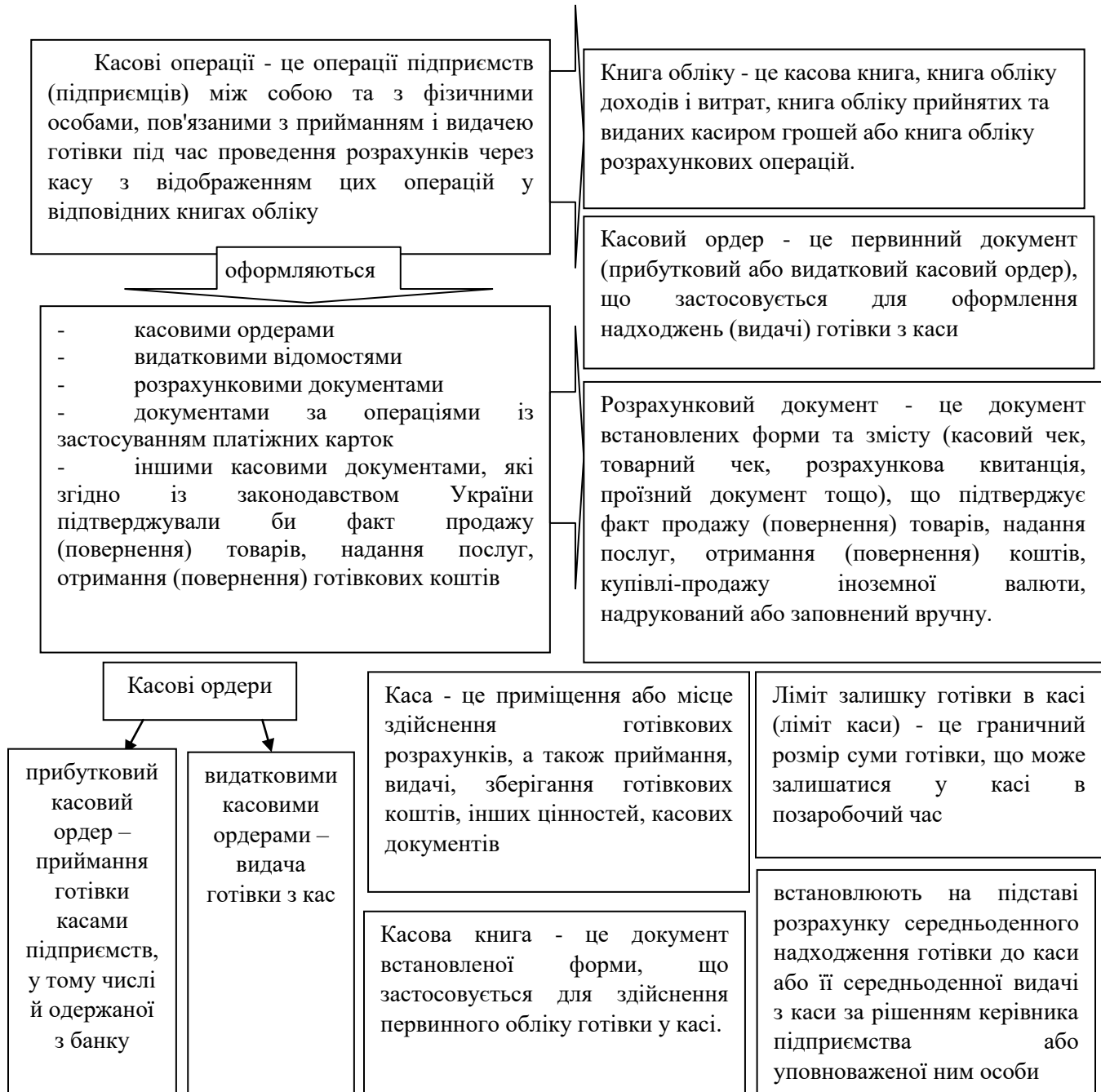

Рис.6.9. Порядок оформлення касових операцій

6.4. Порядок здійснення касових операцій у банківських установах.

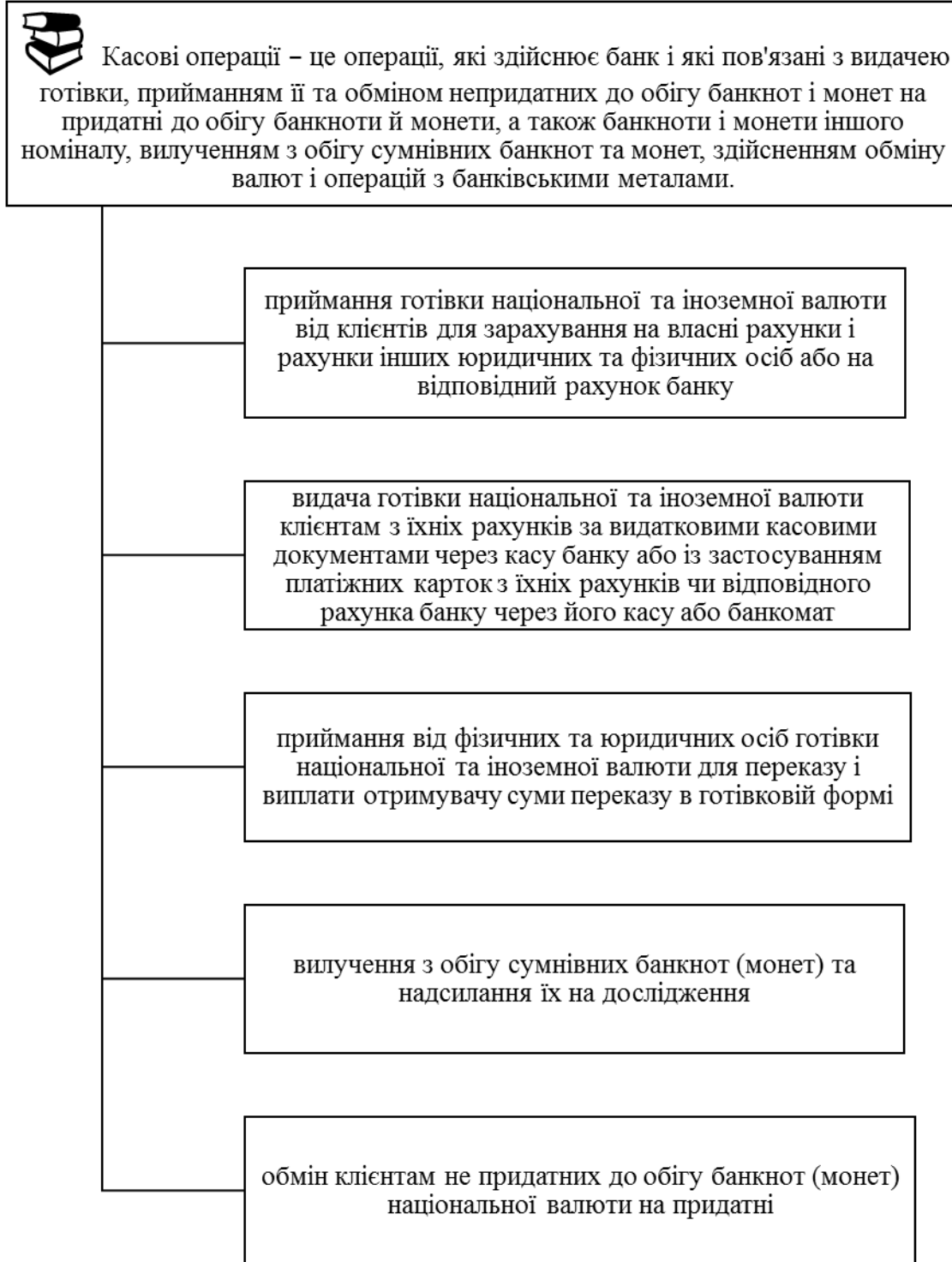

Рис.6.10. Види касових операцій банку

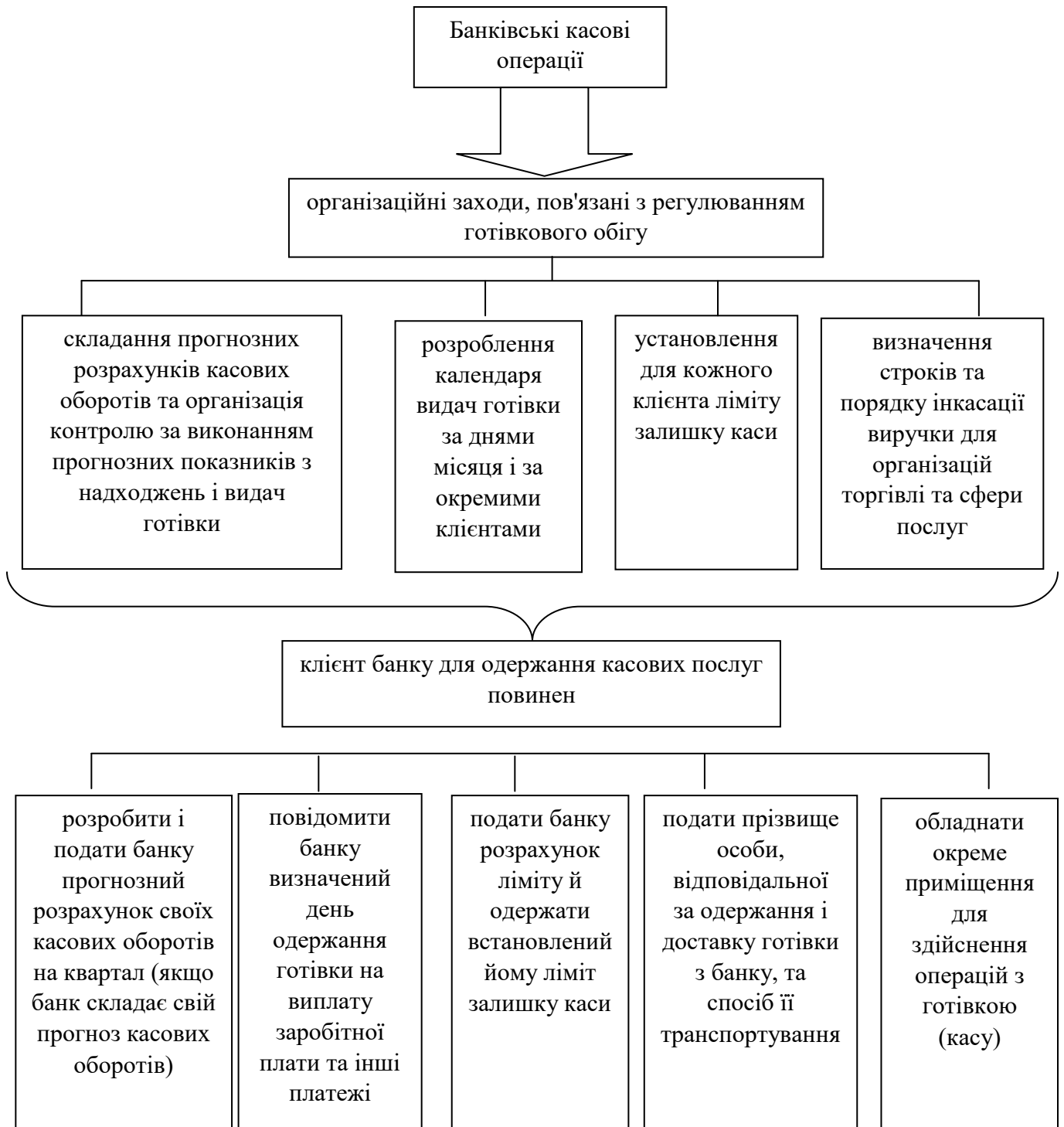

Рис.6.11. Організаційний механізм ведення касових операцій банку

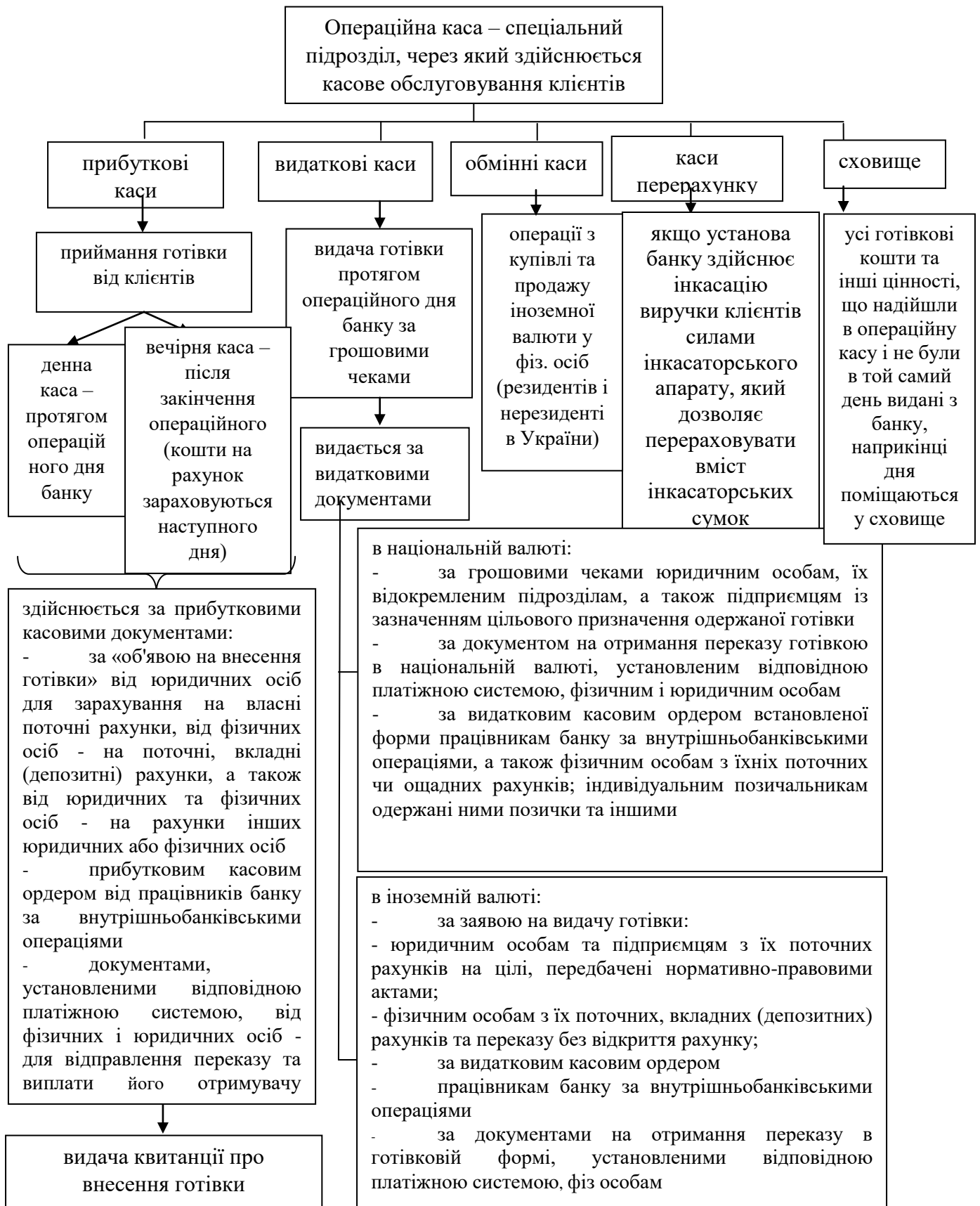

Рис. 6.12. Структура операційної каси банку

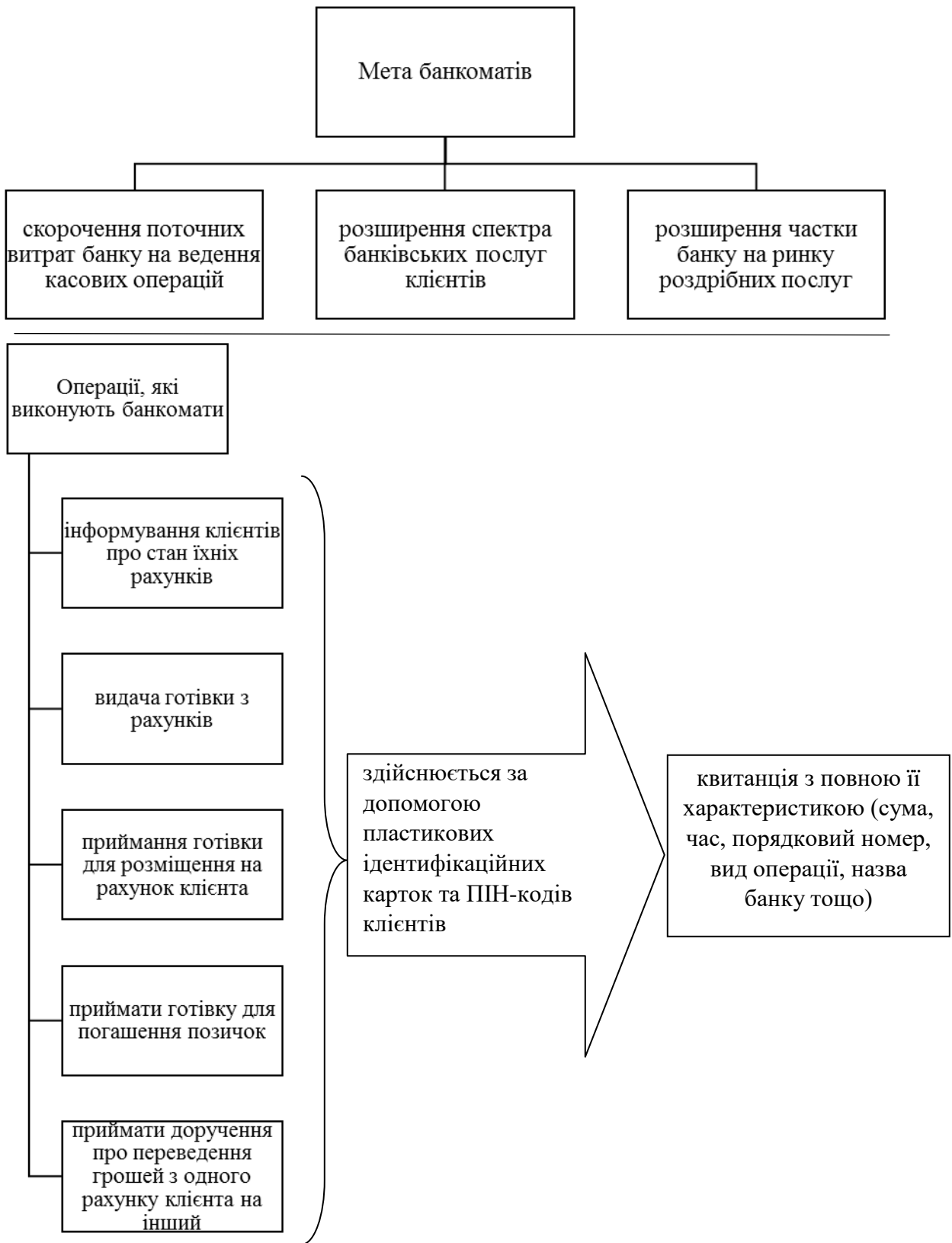

Рис. 6.13. Мета та операції банкоматів

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика касових операцій банків.
2. Нормативно-правові акти, які регулюються здійснення касових операцій.
3. Оборотна та операційна каси.
4. Діяльність операційної каси банку: види та режим функціонування.
5. Документи, що використовуються при здійсненні касових операцій.
6. Порядок встановлюється ліміту каси для суб'єктів господарювання.
7. Що таке банкнота, бандероль, корінець банкнот, контрольна стрічка, номінал, пачка банкнот?
8. Що таке операційний/позаопераційний час?
9. Максимальний об'єм готівкової операції між суб'єктами господарювання протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами.
10. Максимальний об'єм готівкової операції між фізичними особами протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами.

Тести для самоконтролю

1. В Україні банки можуть здійснювати такі операції з готівкою та іншими цінностями:

- а) видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків через касу банку;
- б) отримання банком (філією, відділенням) у територіальному управлінні підкріплення готівкою та здавання надлишків, у тому числі пачок банкнот у касетах;
- в) вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;
- г) усі відповіді правильні.

2. До системи готівкових розрахунків не відносять:

- а) принцип готівкових розрахунків;
- б) підтримка поточної ліквідності;
- в) емісійно-касове регулювання;
- г) контроль за дотриманням касової дисципліни.

3. Первинний документ, що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси – це:

- а) книга обліку;
- б) грошовий чек;
- в) касовий ордер;
- г) розрахунковий документ.

4. Здійснення будь-яких банківських операцій обов'язково супроводжується:

- а) касово-розрахунковим обслуговуванням;
- б) валютним обслуговуванням;
- в) кредитування;
- г) інвестуванням.

5. Номінал банкноти – це:

- а) вартість банкноти;
- б) валюта банкноти;
- в) захисна стрічка на банкноті;
- г) правильна відповідь відсутня.

6. Платежі готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна – це:

- а) готівкові розрахунки;
- б) безготівкові розрахунки;
- в) грошовий чек;
- г) депозитний сертифікат.

7. На підставі яких інструментів банки видають готівкою кошти своїм клієнтам?

- а) заяви клієнта;
- б) видаткового касового ордера, заяви клієнта;
- в) грошового чека;
- г) видаткового касового ордера, грошового чека.

8. Інвентаризація кас проводиться на кожному підприємстві у терміни, встановлені:

- а) банком;
- б) керівником;
- в) касиром;
- г) головним бухгалтером.

9. Граничний залишок грошових коштів в операційній касі банку з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки – це:

- а) касовий оборот;
- б) ліміт каси;
- в) касова готівка;
- г) правильна відповідь відсутня.

10. Захід, спрямований на придбання готівки в інших банках для забезпечення всіх строкових виплат банку, – це:

- а) касовий оборот;
- б) касова готівка;
- в) підкріплення каси;
- г) ліміт каси.

11. До касових операцій не належить:

- а) здійснення систематичного контролю за дотриманням касової дисципліни, за економним та цільовим витрачанням готівки в господарстві;
- б) приймання готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки і рахунки інших юридичних та фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- в) приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;
- г) вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження.

12. Видача готівки іноземної валюти не здійснюється за таким видатковим документом:

- а) за заявою на видачу готівки;
- б) за видатковим касовим ордером;
- в) за грошовими чеками;
- г) за документами на отримання переказу в готівковій формі.

13. Клієнт має право зазначити в заяві на переказ готівки дату валютування, яка не може перевищувати:

- а) 60 календарних днів;
- б) 30 календарних днів;
- в) 14 календарних днів;
- г) немає правильної відповіді.

14. Скільки банкнот одного номіналу і зразка містить пачка банкнот:

- а) 100;
- б) 500;
- в) 1000;
- г) немає правильної відповіді.

15. В акті про перевірку дотримання порядку ведення операцій з готівкою не відображається:

- а) дотримання встановленого ліміту залишку готівки в касі;
- б) умови для залучення готівки до кас банку;

- в) ведення касової книги і касових документів, їхнє оформлення;
- г) оприбуткування надходжень готівки.

Практичні завдання

Завдання 1. ТОВ «ААА» має поточний рахунок у АБ «БББ». Касир ТОВ «ААА» приніс виручку від реалізації продукції до банку в сумі 13 тис. грн. Необхідно визначити: які підрозділи банку задіяні у проведенні операції, пов'язаної із прийняттям готівкових коштів від клієнтів; на підставі якого документа банк прийме від підприємства готівкові кошти; в який термін.

Завдання 2. Розрахуйте суму залишку на поточному рахунку підприємства станом на кінець операційного дня 11 лютого поточного року, якщо: ліміт залишку каси складає 1 000 грн; термін здачі готівкових надходжень до каси банку щоденно; залишок коштів на початок операційного дня 11 лютого поточного року 1 000 грн на основі даних:

- протягом операційного дня 11 лютого поточного року підприємство отримало готівкову виручку від реалізації готової продукції у сумі 55080 грн;
- попереднього дня, 10 лютого до каси підприємства внесено невикористану частину коштів, виданих на господарські потреби 250 грн;
- для виплати заробітної плати 11 лютого підприємство відкликала депозитні кошти у сумі 130 000 грн та відсотки, нараховані згідно з договором;
- депозитний рахунок було відкрито 02 січня поточного року на невизначений термін, відсоткова ставка за договором 17 % річних;
- нарахована заробітна плата у сумі 67 000 грн.

Одночасно в банк надійшли платіжні інструкції на кредитовий переказ до бюджету податку з доходів фізичних осіб 7 200 грн, утримань до Пенсійного фонду, фонду соціального страхування, фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та фонду безробіття та нарахування у ці фонди в сумі 5 600 грн і 21 900 грн відповідно.

Завдання 3. Розв'язати кросворд.

1. Розрахунки готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію, а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна.

2. Банки, які здійснюють контроль за дотриманням підприємствами касової дисципліни і заощадливим, економним та цільовим витрачанням готівки та своєчасно задовольняють потреби народного господарства і населення у готівці.

3. Проведення підприємствами і підприємцями обліку готівки в касі на повну суму її фактичних надходжень у касовій книзі, книзі обліку доходів і витрат, книзі обліку розрахункових операцій.

4. Граничний розмір суми готівки, що може залишатися у касі в позаробочий час – ліміт _____ в касі.

5. Операції підприємств (підприємців) між собою та з фізичними особами, пов'язаними з прийманням і видачею готівки під час проведення розрахунків через касу з відображенням цих операцій у відповідних книгах обліку.

6. Ордер, що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси.

7. Документ встановлених форми та змісту (касовий чек, товарний чек тощо), що підтверджує факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) коштів, купівлі-продажу іноземної валюти, надрукований або заповнений вручну.

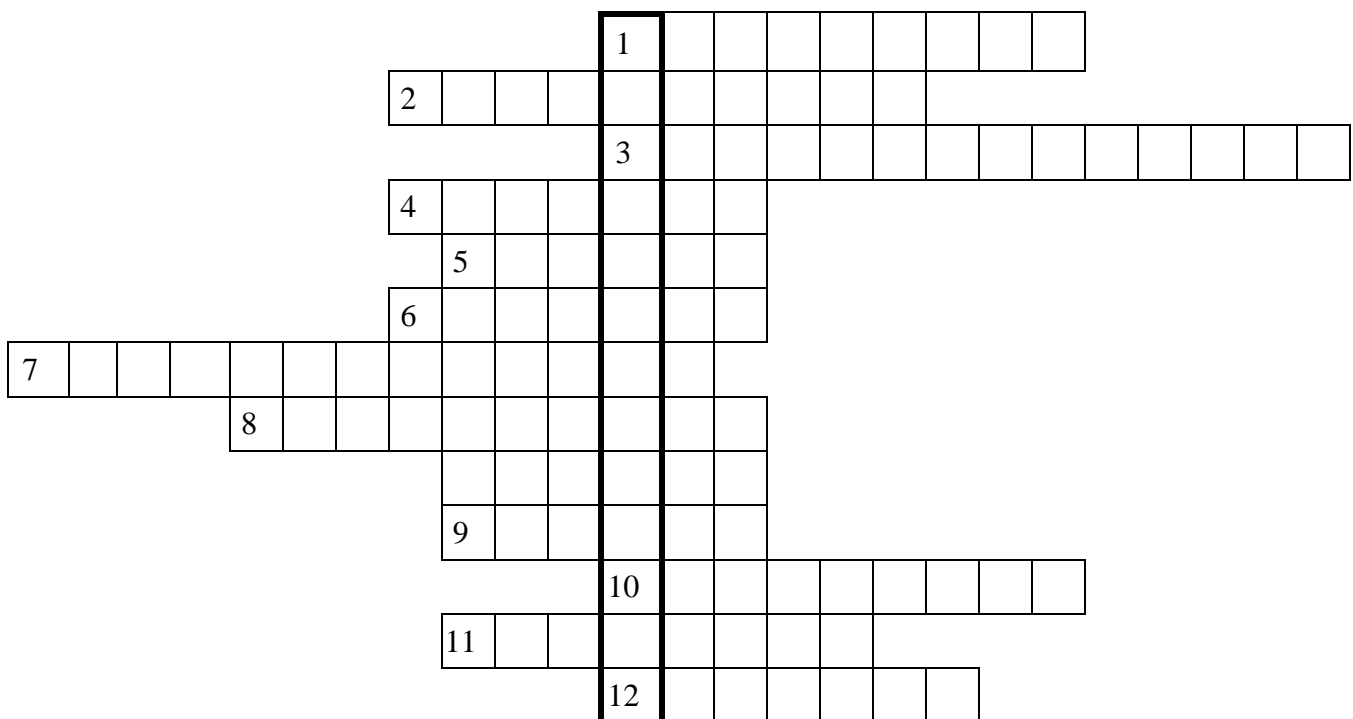
8. Каса, приміщення банку, у яких здійснюються касові операції.

9. Документ встановленої форми, що застосовується для здійснення первинного обліку готівки у касі.

10. Паперова стрічка (кільце) із встановленими характеристиками, яка (яке) використовується для пакування корінців банкнот.

11. 100 (сто) банкнот одного номіналу, спактованих відповідною бандероллю.

12. Спеціально обладнане приміщення (сховище), технічний статус якого відповідає вимогам нормативно-правових актів і яке зареєстроване в порядку, визначеному Інструкцією з організації емісійно-касової роботи у системі Національного банку України.

Змістовий модуль 4. Кредитні операції банків

ТЕМА 7. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

*Ваші справи процвітають, якщо у вас достатньо грошей,
щоб отримати кредит у банку*

Мета вивчення теми: засвоїти умови банківського кредитування, познайомитися з різновидами банківських кредитних операцій, розглянути особливості оцінювання кредитоспроможності позичальника, усвідомити сутність кредитних ризиків та методів управління ними.

План

- 7.1. Кредитна політика банку.
- 7.2. Кредитні операції комерційних банків.
- 7.3. Етапи процесу кредитування.
- 7.4. Проблемні кредити та робота з ними.

Перелік ключових термінів і понять з теми: кредит, кредитування, кредитоспроможність, кредитний ризик, кредитні операції, проблемний кредит.

7.1. Кредитна політика банку.

Кредитна політика банку – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі основних принципів.

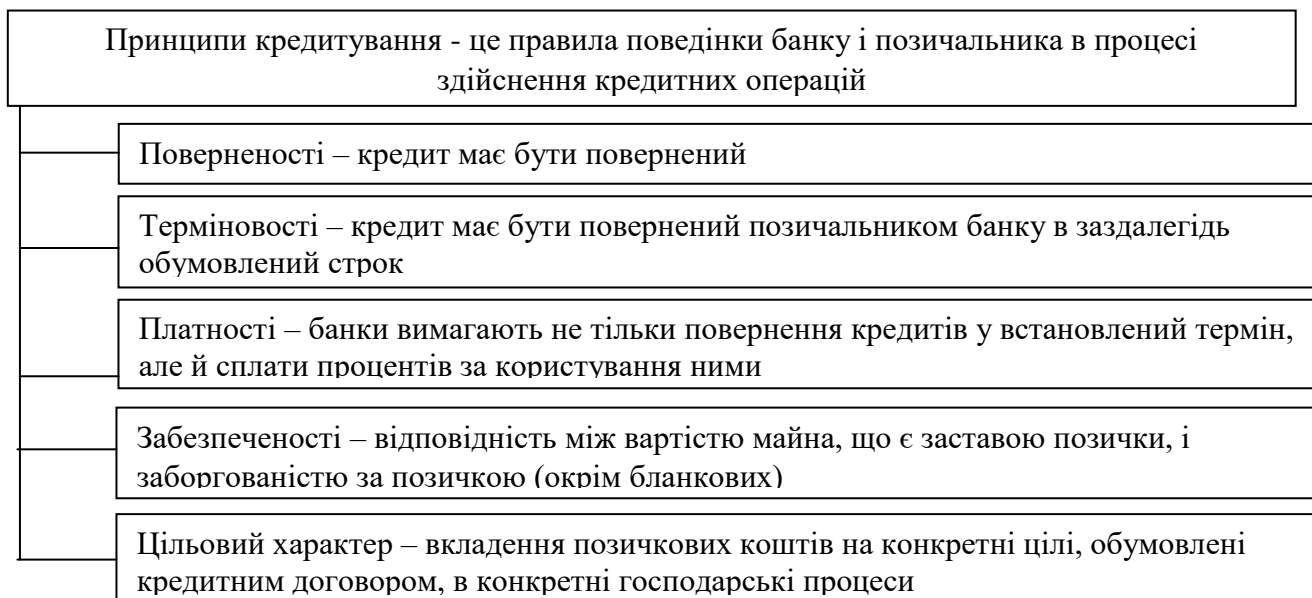

Рис. 7.1. Принципи кредитування

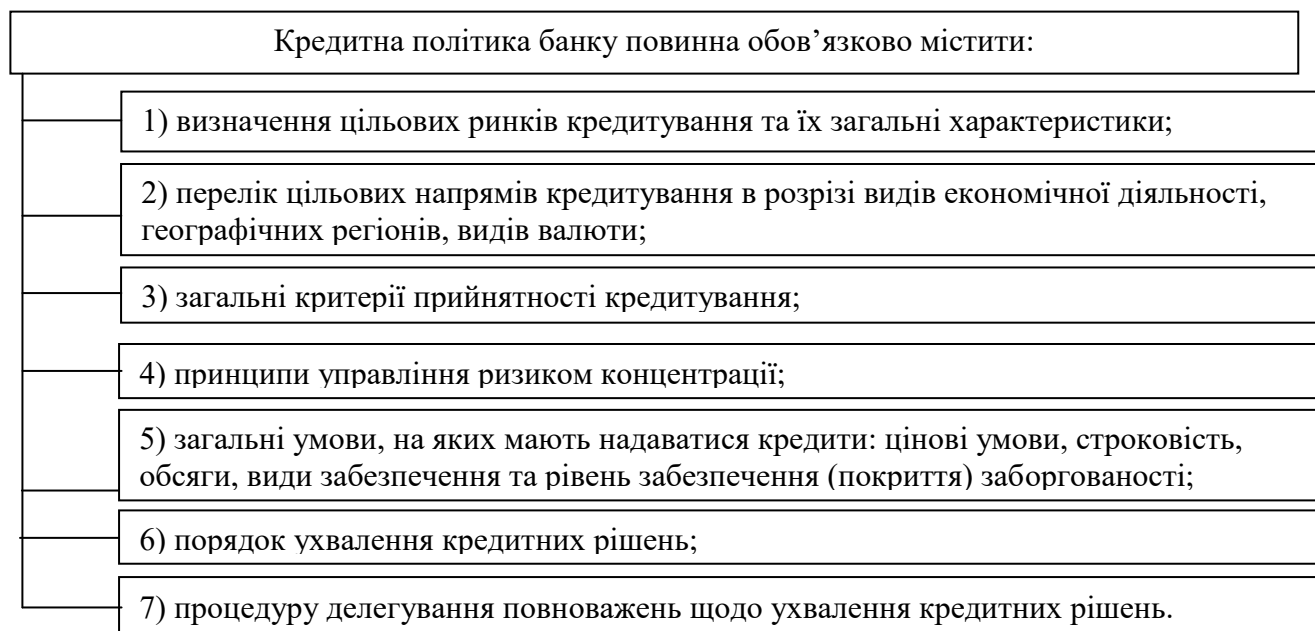

Рис. 7.2. Основні розділи кредитної політики банку

7.2. Кредитні операції комерційних банків.

Кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

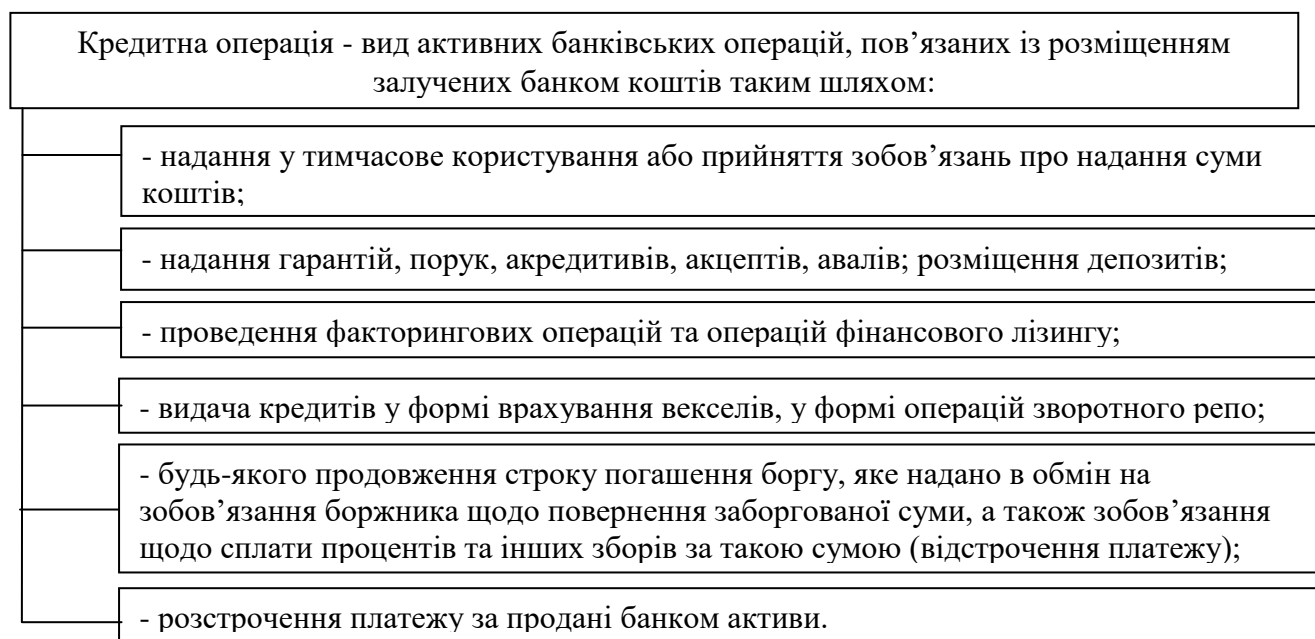

Рис. 7.3. Банківські кредитні операції

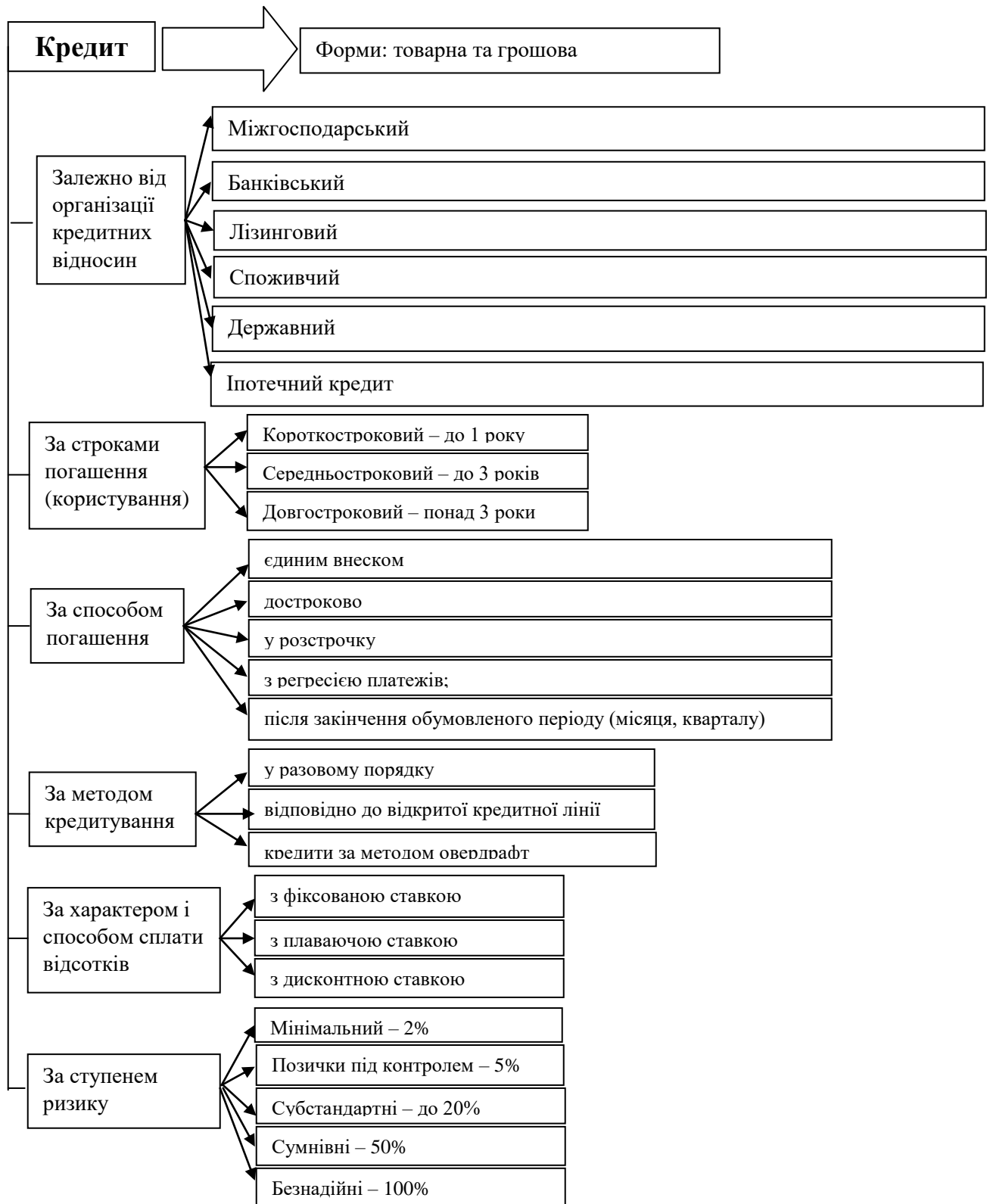

Рис. 7.4. Класифікація кредитів

7.3. Етапи процесу кредитування.

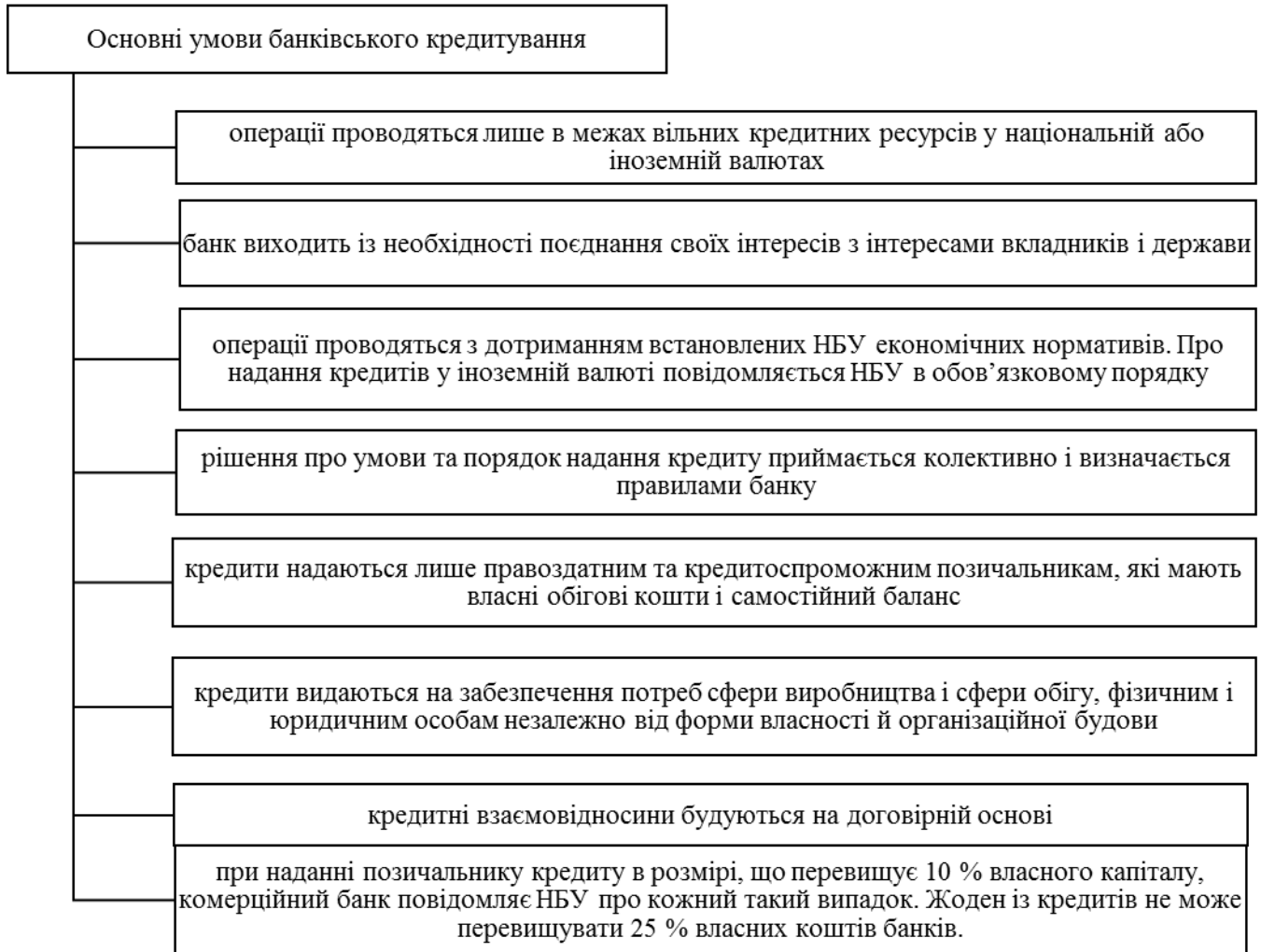

Рис. 7.5. Умови банківського кредитування

Таблиця 7.1. Основні етапи банківського кредитування

Попередній етап	<ol style="list-style-type: none"> 1) Подання позичальником клопотання на одержання кредиту та заповнення кредитної заявки. 2) Проведення попередніх переговорів з потенційним позичальником. 3) Подання позичальником необхідного пакету документів у банк
Підготовчий етап	<ol style="list-style-type: none"> 1) Оцінювання кредитоспроможності позичальника і віднесення його до відповідного класу за рейтингом надійності. 2) Оцінювання кредитного проекту в банку. 3) Визначення порядку забезпечення кредиту. 4) Структурування кредиту.
Основний етап	<ol style="list-style-type: none"> 1) Розробка умов кредитної угоди та прийняття рішення щодо надання кредиту. 2) Підписання кредитного договору, договорів забезпечення кредиту. 3) Процедура надання кредиту.
Заключний етап	<ol style="list-style-type: none"> 1) Супроводження кредиту (контроль за використанням кредиту, збереженням предмета застави). 2) Повернення кредиту і сплата процентів за користування ним.

Кредитоспроможність – це наявність у боржника передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

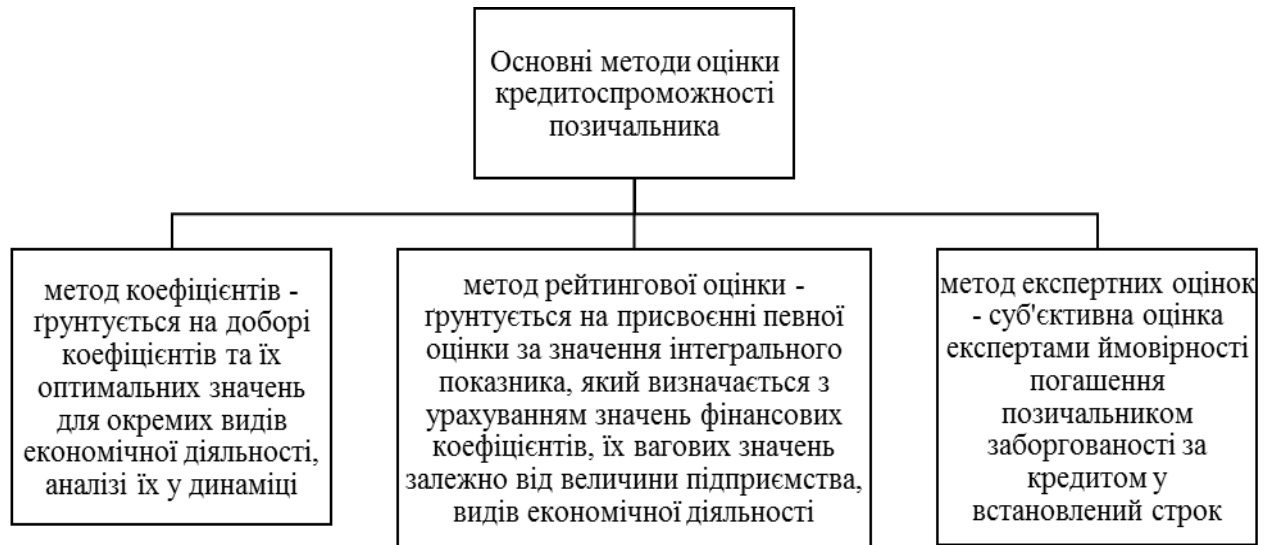

Рис. 7.6. Основні методи оцінки кредитоспроможності позичальника

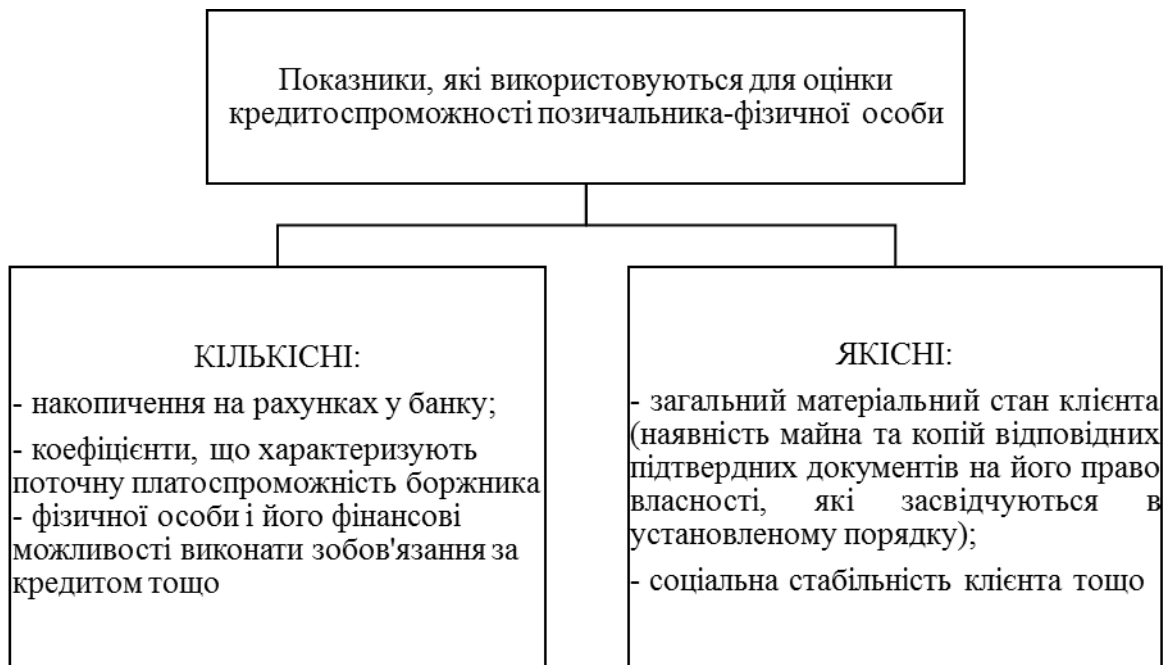

Рис. 7.7. Показники, які використовуються для оцінки кредитоспроможності позичальника-фізичної особи

Кредитний ризик - це ризик несплати позичальником суми основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.

Індивідуальний

Портфельний

Джерело: окремий конкретний контрагент банку - позичальник, боржник, емітент цінних паперів

Джерело: сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик

Методи управління кредитними ризиками

Метод уникнення кредитного ризику - ухилення від ризикованої кредитної

Методи зниження кредитного ризику

Методи передавання кредитного ризику

зниження кредитного ризику на рівні кредитного портфеля

зниження кредитного ризику на рівні окремого

диверсифікація кредитного портфеля

лімітування

резервування

адекватний аналіз кредитоспроможності позичальника

оцінка кредиту

структурування кредиту

документування

контроль та моніторинг

страхування

продаж кредитів та сек'юрітизація

консорціуми та паралельні кредити

договори гарантії та поруки

факторинг та лізинг

Рис. 7.8. Кредитний ризик

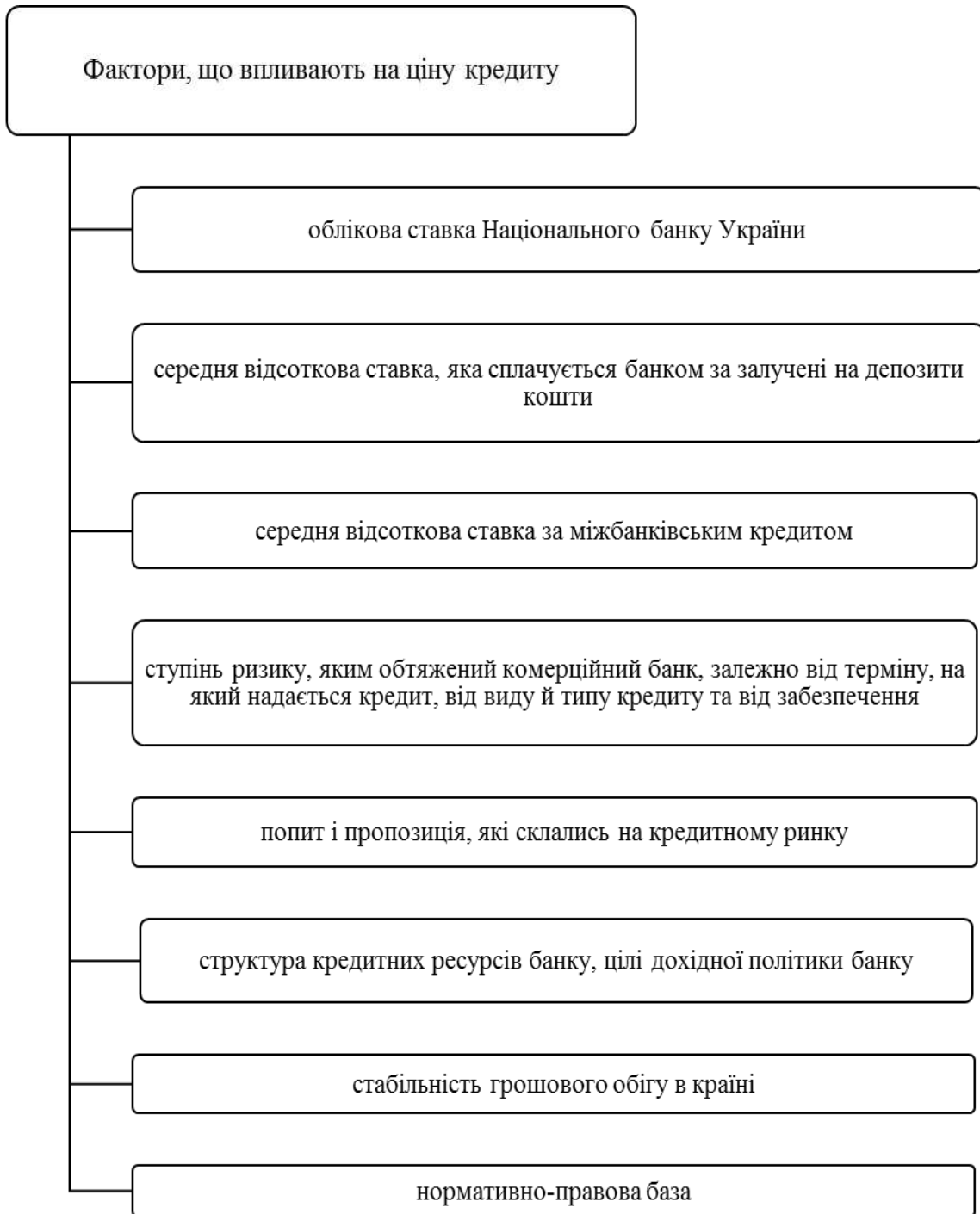

Рис. 7.9. Фактори, що впливають на ціну кредиту

7.4. Проблемні кредити та робота з ними.

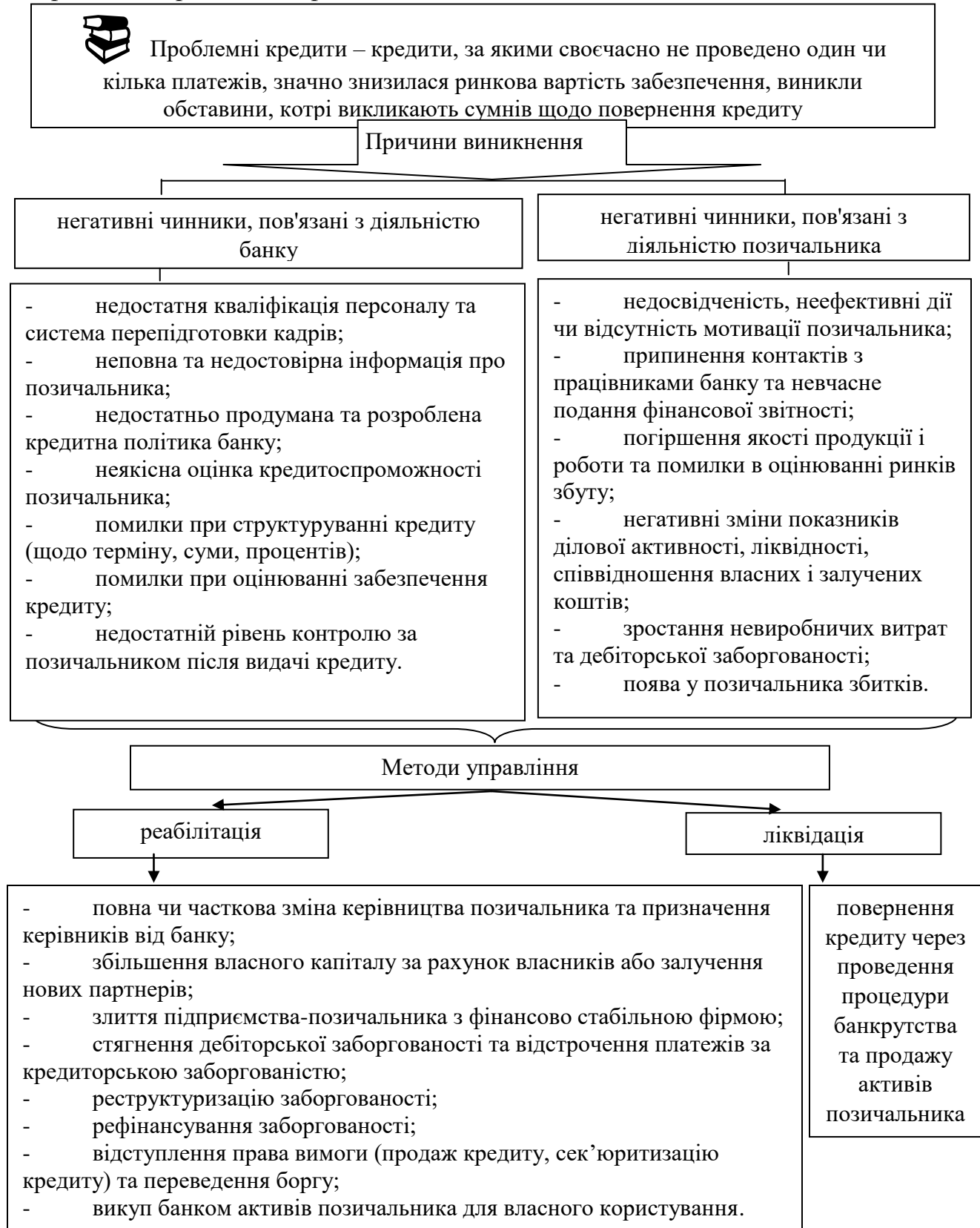

Рис. 7.8. Проблемні кредити

Питання для самоконтролю

1. Елементи системи кредитування: сутність, принципи, функції кредиту.
2. Форми та види банківського кредиту.
3. Поняття кредитної політики, її напрями та задачі.
4. Етапи банківського кредитування.
5. Види кредитних операцій.
6. Поняття банківського процента, фактори, що впливають на його розмір.
7. Характеристика методик оцінки кредитоспроможності позичальників банків.
8. Поняття кредитного ризику.
9. Види ризиків банку при кредитуванні та інструменти мінімізації їх впливу.
10. Проблемні кредити та методи роботи з ними.

Тести для самоконтролю

1. Архів, де концентрується вся необхідна документація – бухгалтерська і фінансова звітність, листування, аналітичні огляди і оцінки кредитоспроможності, документи про заставлене майно та ін., – це:

- а) кредитна справа;
- б) кредитна угода;
- в) кредитна заявка;
- г) банківська документація.

2. Назвіть основні три групи фінансових коефіцієнтів, які аналізують при вивченні кредитоспроможності позичальника.

- а) показники рентабельності;
- б) показники стабільності;
- в) коефіцієнти процентного покриття;
- г) показники ліквідності;
- д) показники поточної ліквідності.

3. Надання права виставляти в межах певного ліміту платіжні інструкції понад залишок на його рахунку називається:

- а) овердрафтом;
- б) контокорентом;
- в) акцептним кредитом.

4. Помилки службовців, збої в роботі обладнання – це:

- а) ризик затримки платежу;
- б) кредитний ризик;
- в) системний ризик;

г) операційний ризик.

5. Вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов – це:

- а) депозитна операція;
- б) кредитна операція;
- в) факторингова операція;
- г) фінансовий лізинг.

6. Нормативи обов'язкового резервування – це:

- а) один із монетарних інструментів для регулювання обсягів грошової маси в обігу та управління грошово-кредитним ринком;
- б) одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків;
- в) політика регулювання валютного курсу шляхом купівлі і продажу іноземної валюти;
- г) сукупність відносин щодо формування, оброблення, зберігання та передавання інформації між державними органами.

7. Облікова ставка Національного банку України – це:

- а) виражена у відсотках плата за кредити, що надаються комерційним банкам;
- б) співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, і сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду;
- в) один із монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів;
- г) всі відповіді вірні.

8. Максимальний розмір активних операцій постійно обмежений

- а) сумою залучених коштів;
- б) капіталом банку;
- в) прибутком банку;
- г) залишком грошових коштів на коррахунку в НБУ.

9. Принципи кредитування включають:

- а) терміновості, повернення, цільового характеру, забезпечення, платності;
- б) повернення, цільового характеру, ресурсності, терміновості, платності;
- в) прибутковості, забезпечення, повернення, дотримання строків, платності;
- г) повернення, цільового характеру, ліквідності, прибутковості, доступності.

10. Іпотека – це:

- а) застава землі і нерухомого майна;
- б) земля, підприємства, споруди, безпосередньо пов'язані із землею;
- в) вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном;
- г) кредит, наданий під заставу нерухомого майна.

11. Кредитоспроможність – це:

- а) наявність у боржника забезпечення для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки;
- б) наявність у контрагента банку документів для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки;
- в) наявність у поручителя банку передумов для укладання кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки;
- г) наявність у боржника передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

12. Бланкові кредити – це:

- а) надійні кредити;
- б) кредити з оформленими в заставу майновими правами;
- в) кредити без забезпечення;
- г) кредити на папері.

Практичні завдання

Завдання 1. Фізична особа має намір отримати іпотечний кредит в сумі 25 000 грн. терміном на 5 років з щомісячним погашенням основної суми боргу та відсотків по кредиту. Ставка по іпотечному кредиту – 12 % річних, за ануїтетом. Скласти графік обслуговування іпотечної позики по періодах.

Завдання 2. Скласти графік обслуговування кредиту по лінії ЄБРР, якщо сума кредиту складає 300 000 дол. США. Проценти нараховуються на залишок боргу. Ставка LIBOR змінюється по місяцях. Мінімальний рівень доходності операції для банку – 8,5%. Кредит надається у формі кредитної лінії з перерахуванням 80% суми у січні, 20% у лютому. Погашення основної суми боргу здійснюється рівними частинами починаючи з березня місяця по червень включно.

Ставка LIBOR, %: Січень 1,64%; Лютий 1,36%; Березень 1,52%; Квітень 1,69%; Травень 1,45%; Червень 1,67%.

Завдання 3. Надходження на поточний рахунок підприємства за березень-травень склали 200 000 грн, 235 000 грн, 250 000 грн. При чому в березні було повернення невірно перерахованої суми в розмірі 2 000 грн, повернення фінансової допомоги в розмірі 20 000 грн. В травні на поточний рахунок перераховано транш кредиту в розмірі 50 000 грн.

Сума забезпечення складає 400 000 грн. Коефіцієнт покриття, встановлений банком – 1: 2,2

Згідно договору ліміт можливого овердрафту має не перевищувати 80% від суми чистих надходжень.

Розрахуйте можливий максимальний ліміт овердрафту зважаючи на встановлені коефіцієнти співвідношень та обґрунтуйте свої розрахунки.

Завдання 4. Розрахувати платежі по стандартній кредитній лінії, якщо кредит надається двома траншами 01.02.2024 р. та 01.03.2024 р. відповідними сумами 32000 грн. та 53 000 грн. Термін кредиту – 4 місяці від дати переказу першого траншу. Базова процентна ставка – 20% річних. Але з 1 березня вона збільшилася на 1%, а останній місяць користування кредитом, відсоткова ставка знизилася на 2%.

Завдання 5. Розрахувати платежі по овердрафту за наступних умов: ліміт овердрафту – 24 000 грн., плаваюча процентна ставка в залежності від терміну користування кредитними коштами. Збільшення ставки по овердрафту в залежності від терміну використання:

Строк траншу, днів	% ставка, річних	Відсоток використання ліміту, %
7	16	71
14	18	68
21	20	29
30	22	15

ТЕМА 8. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

*Ваші справи процвітають, якщо у вас достатньо грошей,
щоб отримати кредит у банку*

Мета вивчення теми: розглянути поняття та особливості цінного паперу векселю, засвоїти його види та особливості оформлення, з'ясувати особливості вексельного обігу в Україні.

План

- 8.1. Банківські операції з вексями.
- 8.2. Гарантійні операції банків з вексями.
- 8.3. Розрахункові та комісійні операції з вексями.

Перелік ключових термінів і понять з теми: вексель, простий вексель, переказний вексель, векседавець, трасант, ремітент, акцепт, аваль

8.1. Банківські операції з вексями

Вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векседавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векся (векселедержателю) (ст.14 Закону про ЦП)

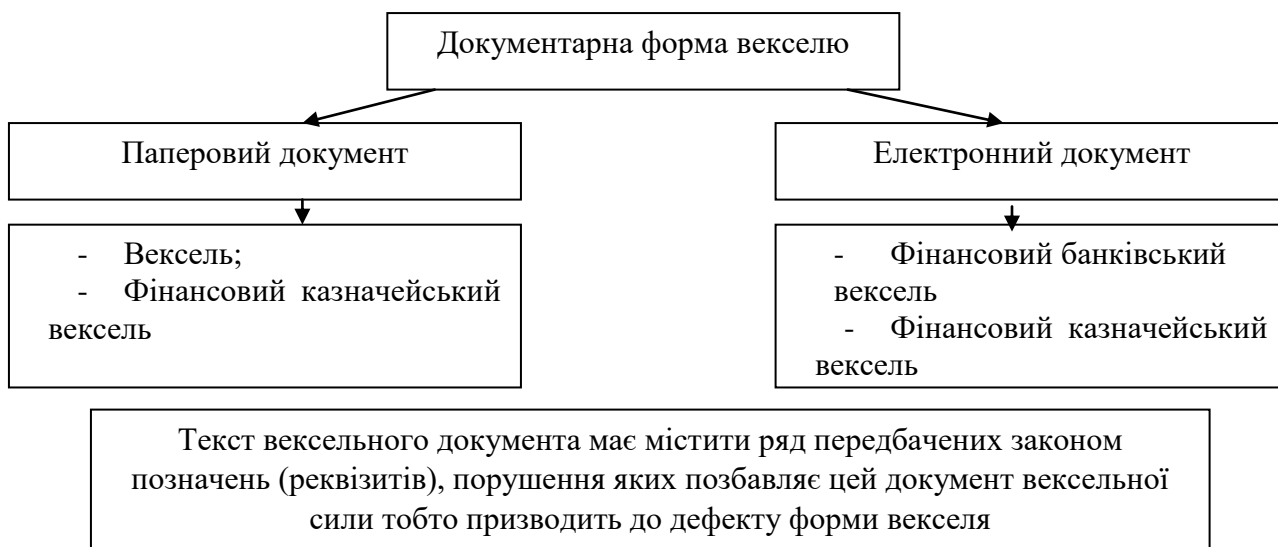

Рис.8.1. Форми векселів

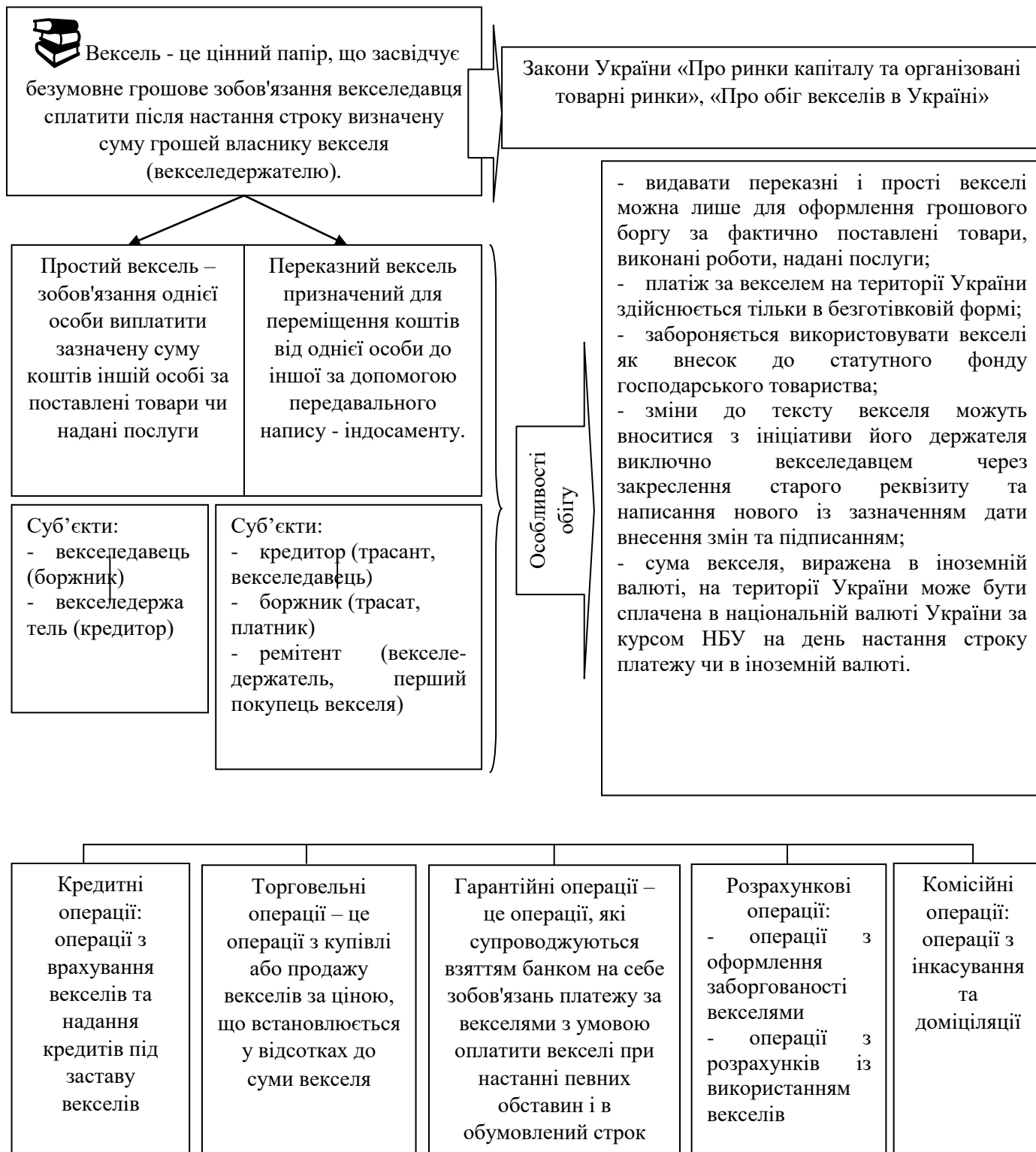

Рис. 8.2. Особливості вексельного обігу

Таблиця 8.1. Обов'язкові реквізити векселя

 <p>Переказний вексель:</p> <ul style="list-style-type: none"> - найменування "вексель" - вексельна мітка -простий і нічим не зумовлений наказ сплатити певну суму -найменування платника (трасата) -зазначення строку платежу - зазначення місця платежу -найменування того, кому або за наказом кого має бути здійснений платіж -дата і місце складання векселя -назва, підпис і точна адреса векселедавця 	 <p>Простий вексель:</p> <ul style="list-style-type: none"> -найменування "вексель" - вексельна мітка -просте і нічим не обумовлене зобов'язання сплатити певну суму -зазначення строку платежу -зазначення місця платежу -найменування того, кому або за наказом кого має бути здійснений платіж -дата і місце складання векселя -назва, підпис і точна адреса векселедавця
--	--

8.2. Гарантійні операції банків з вексями

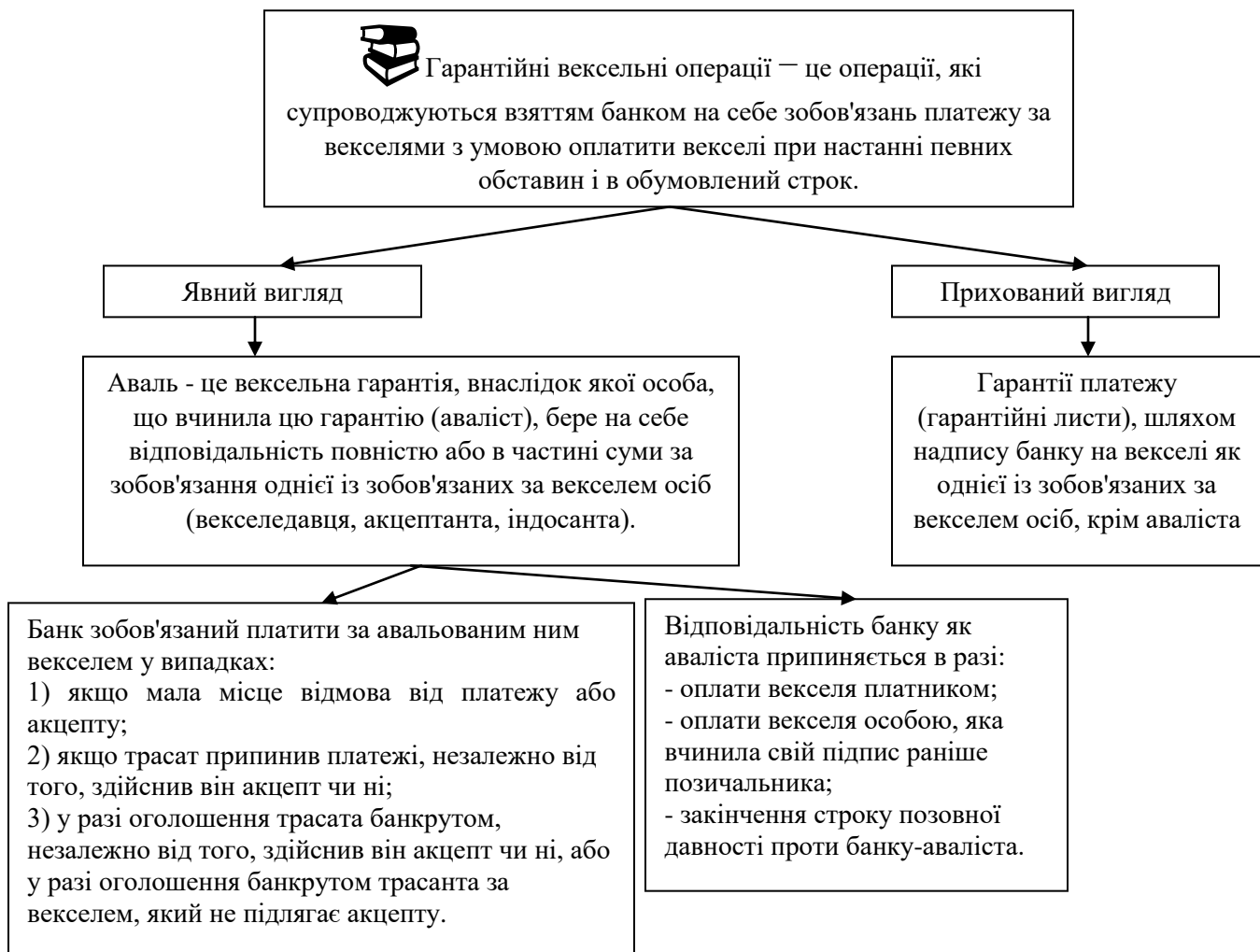

Рис. 8.3. Гарантійні вексельні операції

8.3. Розрахункові та комісійні операції з вексями

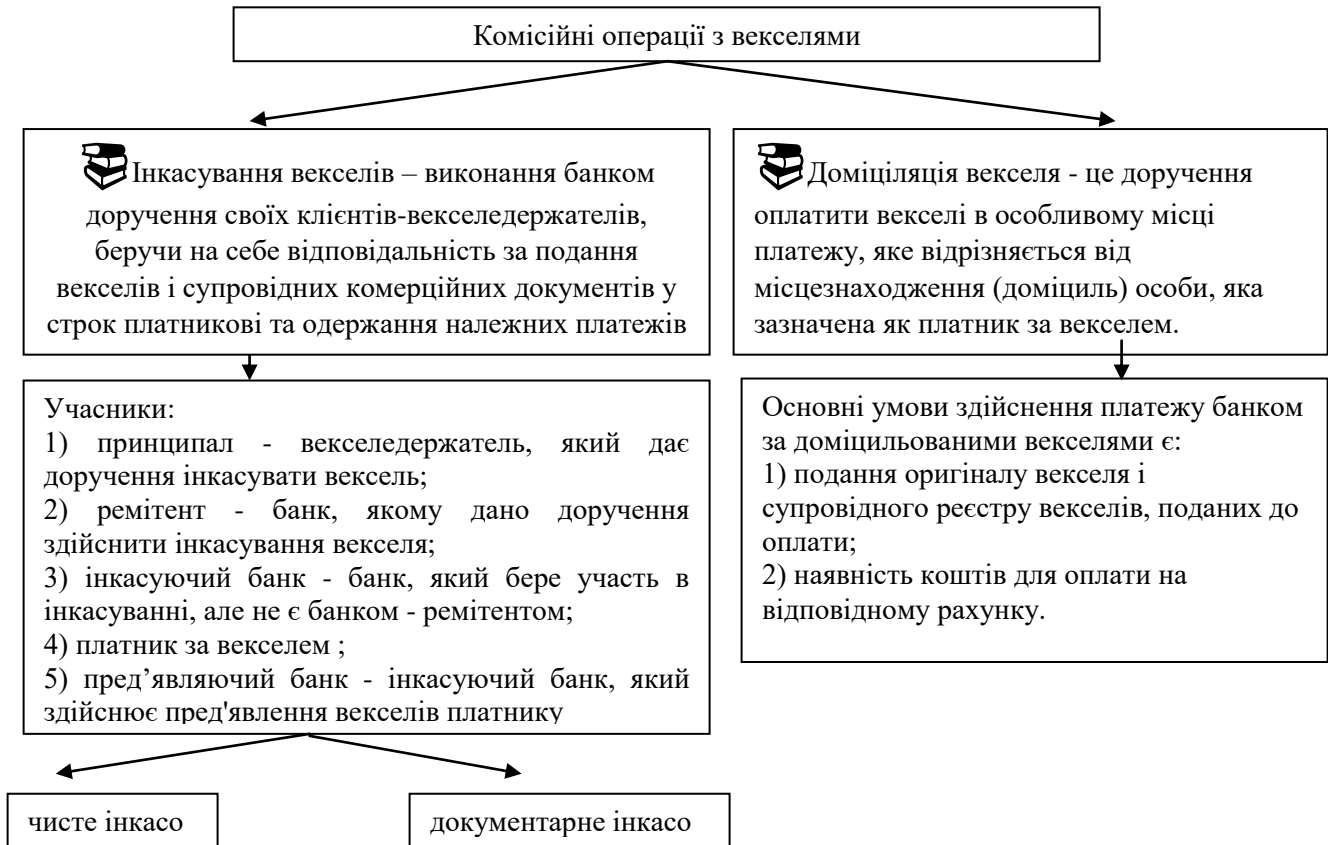

Рис. 8.4. Комісійні операції з вексями

Рис. 8.5. Розрахункові операції з вексями

Питання для самоконтролю

1. Вид цінного паперу вексель згідно актуальних законодавчих актів.
2. Форми та види векселів.
3. Вексельні розрахунки: правила.
4. Документальне оформлення передачі векселя.
5. Комісійні операції з векселями.
6. Розрахункові операції з векселями.
7. Гарантійні вексельні операції.
8. Правила оформлення реквізитів векселя.

Тести для самоконтролю

1. Цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя – це:

- а) вексель;
- б) чек;
- в) дериватив;
- г) кредит.

2. Векселі бувають:

- а) прості і складні;
- б) прості і переказні;
- в) прості і передавальні;
- г) прості і варіативні.

3. Прості векселі називаються:

- а) трастами;
- б) контрактами;
- в) траттами;
- г) овердрафтами.

4. Електронна форма векселя може бути:

- а) фінансовий банківський вексель;
- б) фінансовий казначейський вексель;
- в) фінансовий кредитний вексель;
- г) усі відповіді правильні.

5. Через індосамент на пред'явника індосант передає:

- а) всі права новому придбавачу векселя;
- б) всі зобов'язання новому придбавачу векселя;
- в) всі заборгованості новому придбавачу векселя;
- г) усі відповіді правильні.

6. Аваль векселя – це:

- а) надпис про забезпечення платежу за векселем;
- б) забезпечення платежу за векселем;
- в) забезпечення підпису на векселі;
- г) усі відповіді правильні.

7. Акцепт векселю вимагає дотримання наступних вимог:

- а) має бути безумовним;
- б) може складатися лише з підпису трасата на лицьовому боці векселя;
- в) може бути обмежений частиною вексельної суми;
- г) усі відповіді правильні.

8. Трасант – це:

- а) векседавець переказного векселя;
- б) особа, яка зазначена як платник за переказним векселем;
- в) посередник за векселем;
- г) немає правильної відповіді.

9. Дефект форми векселя – це:

- а) порушення передбачених законом позначень (реквізитів);
- б) пошкодження бланку векселя;
- в) застаріла форма векселя;
- г) немає правильної відповіді.

10. Особа вважається законним держателем векселя, якщо вона:

- а) зазначена у векселі як особа, якій або за наказом якої має бути здійснений платіж за векселем, і при цьому вексель не містить жодних передавальних написів (індосаментів) (перший векселедержатель);
- б) зазначена у векселі як особа, якій або за наказом якої має бути здійснений платіж за векселем, і при цьому вексель не містить жодних передавальних написів (індосаментів) (другий векселедержатель);
- в) обґрунтовує своє право на вексель безперервним рядом індосаментів, вчинених на її користь (перший векселедержатель);
- г) обґрунтовує своє право на вексель безперервним рядом індосаментів, вчинених на її користь (останній векселедержатель).

Практичні завдання

Завдання 1. Вексель номіналом 150 000 грн. випущений в обіг 20.05.2024 р. і підлягає погашенню 25.10.2024 р. Вексель є доходним і по ньому встановлена річна ставка доходності 23%. Через 30 днів після придбання вексель був проданий першим власником при ставці по аналогічним фінансовим інструментам з 30-денним періодом обігу 20% річних.

Визначте ціну продажу векселю, доход та доходність векселя за весь період обігу, доход (або збиток) першого та другого власника, доходність операції для учасників угоди.

Завдання 2. Вексель номіналом 230 000 грн. випущений в обіг 15.02.2024 р. і підлягає погашенню 20.07.2024р. Вексель розміщений з дисконтом по ціні 210 500 грн. Через 60 днів після придбання вексель був проданий першим власником при ставці по аналогічним фінансовим інструментам з 60-денним періодом обігу 35% річних. Визначити ціну продажу векселю, доход та доходність векселя за весь період обігу, доход (або збиток) першого та другого власника, доходність операції для учасників угоди.

Завдання 3. Вексель на суму 500 тис. грн. було пред'явлено до банку за півроку до терміну погашення. Банк для визначення свого доходу використовує облікову довідку, яка дорівнює 20% річних. Визначити суму, що виплатили власнику векселя, і суму доходу (дисконту), отриманого банком.

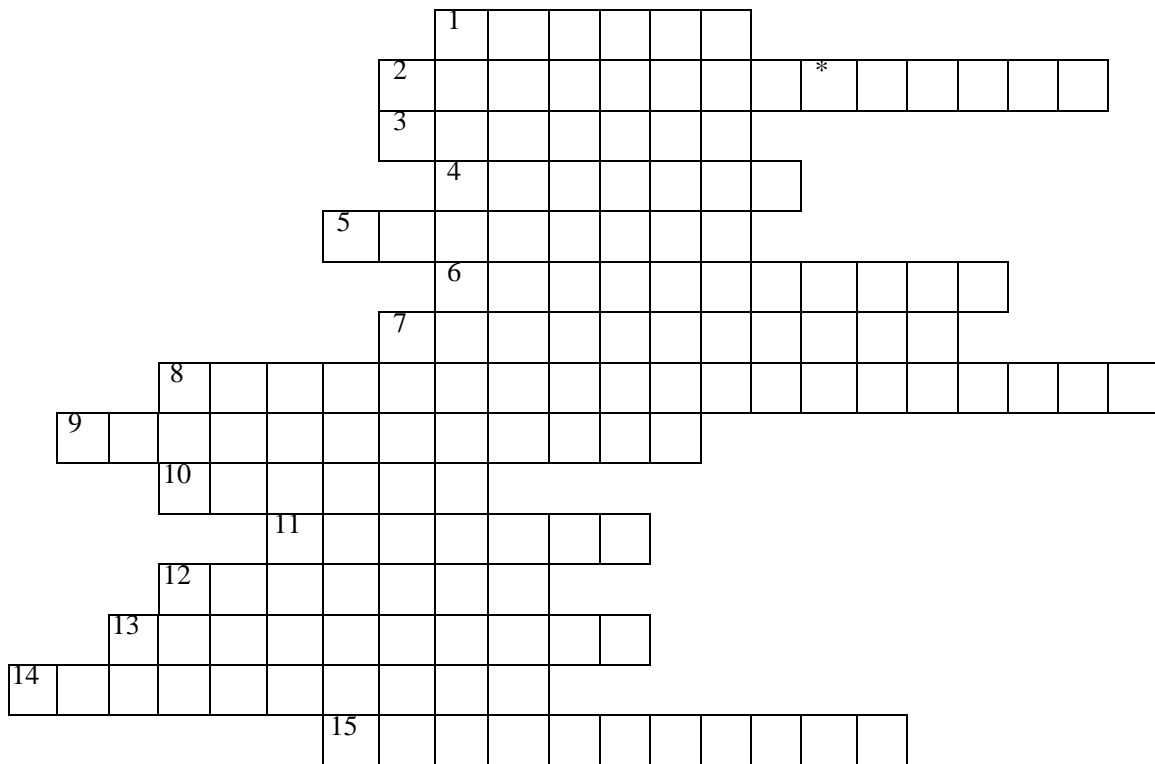
Завдання 4. Організація випустила векселі дисконтного типу номіналом 500 грн і терміном 3 місяці. При цьому %-і витрати повинні визначатися відповідно до ставки процентів за депозитними вкладками, що дорівнює 8% річних. Визначити ціну продажу векселя.

Завдання 5. Розв'язати кросворд.

1. Суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах повернення, строковості, сплати, цільового використання та реального забезпечення.

2. Надання банком кредитів у межах попередньо визначеного ліміту кредитування.

3. Складений за встановленою законодавством формою документ, що є цінним папером і розрахунковим засобом, який засвідчує безумовне зобов'язання однієї особи сплатити іншій певну суму грошей у визначеному місці після настання встановленого строку.

4. Операція векселів, яка полягає у купівлі банком векселя за іменним індосаментом у векселедержателя до настання строку платежу.

5. Надійність векселя, що полягає у правильності заповнення реквізитів векселя, відсутності виправлень, прострочення терміну платежу, чинності повноважень осіб, які підписали вексель.

6. Операції з купівлі або продажу векселів за ціною, що встановлюється у відсотках до суми векселя.

7. Комерційні банки можуть виконувати доручення своїх клієнтів-векселедержателів, беручи на себе відповідальність за подання векселів і супровідних комерційних документів у строк платнику та одержання належних платежів.

8. Доручення оплатити векселі в особливому місці платежу, яке відрізняється від місцезнаходження (доміциль) особи, зазначеної як платника за векселем.

9. Векселі, які випускаються державними органами управління для покриття дефіциту державного бюджету.

10. Вексельна гарантія, в результаті якої особа, котра вчинила цю гарантію (аваліст), бере на себе відповідальність повністю або у частині суми за зобов'язання якоїсь із зобов'язаних за векселем осіб (векседавця, акцептанта, індосанта).

11. Зберігання векселя, що передбачає зберігання векселів шляхом надання довірителю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями і здійснюється на підставі договору схову.

12. Вексель, який містить просту, нічим не обумовлену обіцянку векселедавця сплатити векселедержателю певну суму грошей при настанні певного строку.

13. Вексель, який містить нічим не обумовлене письмове розпорядження кредитора, адресоване боржнику, про те, щоб останній виплатив за пред'явленням або в день, вказаний у векселі, певну суму грошей певній особі, або за наказом останнього, або пред'явнику векселя.

14. Векселі, джерелом яких є фінансові операції та в основі видачі яких лежить одержання грошової позики проти видачі боргового зобов'язання.

15. Комерційні банки можуть виконувати доручення своїх клієнтів – векселедержателів, беручи на себе відповідальність за подання векселів і супровідних комерційних документів у строк платнику та одержання належних платежів.

Змістовий модуль 5. Інвестиційні банківські операції

ТЕМА 9. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

*За гроші не можна купити одного - бідності.
Тут потрібно звернутися до допомоги фондової біржі.
Роберт Орбен*

Мета вивчення теми: проаналізувати особливості ведення операцій банків з цінними паперами та розглянути специфіку банківських послуг на фондовому ринку

План

- 9.1. Сутність та класифікація операцій банків з цінними паперами
- 9.2. Емісійна діяльність банків на фондовому ринку.
- 9.3. Формування банківського портфеля цінних паперів
- 9.4. Банківські послуги на фондовому ринку

Перелік ключових термінів і понять з теми: цінні папери, емісія, портфель цінних паперів, інвестиційні операції, посередницька діяльність.

9.1. Сутність та класифікація операцій банків з цінними паперами

Рис. 9.1. Модель організації ринку цінних паперів України

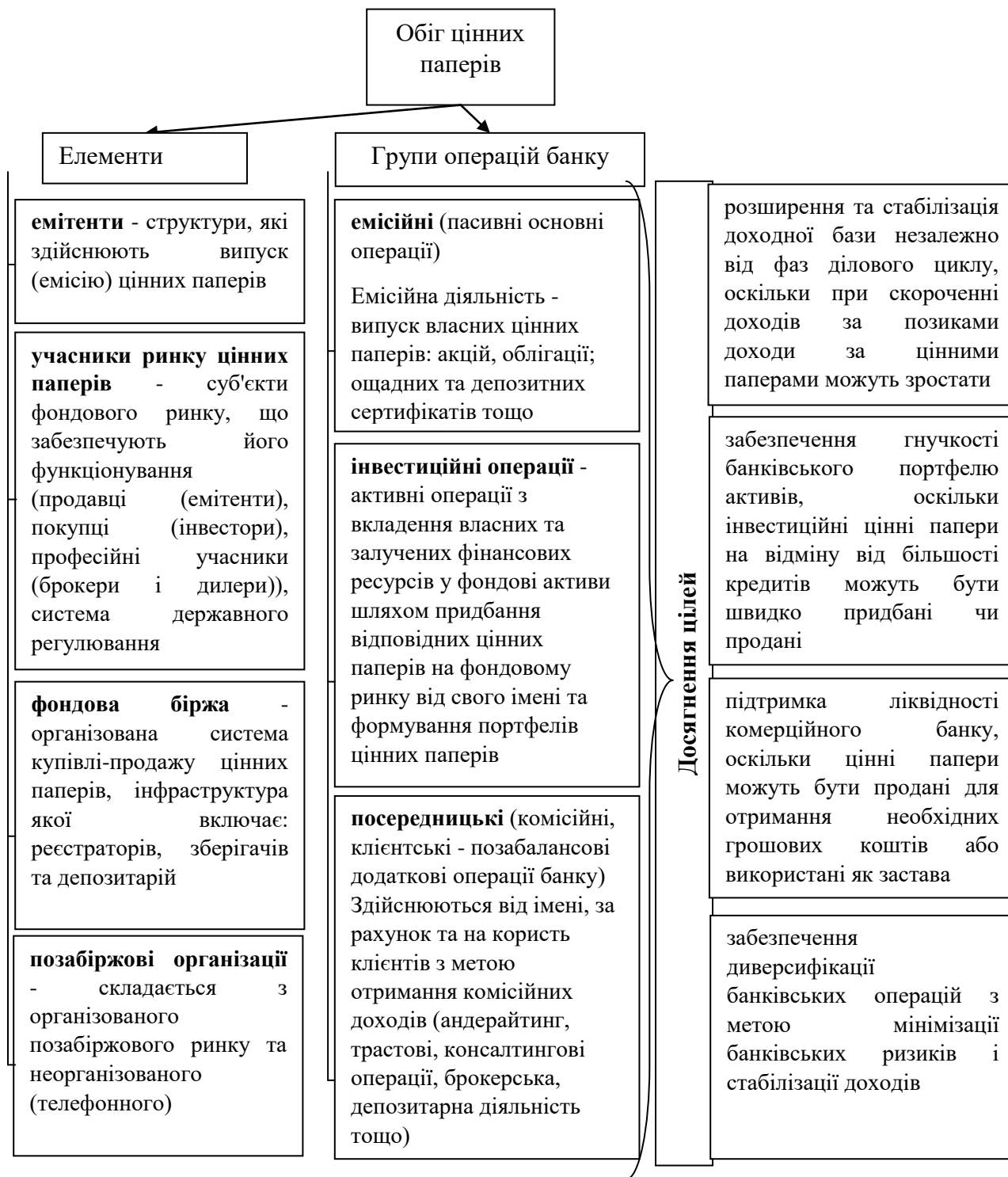

Рис. 9.2. Особливості обігу цінних паперів

9.2. Емісійна діяльність банків на фондовому ринку.

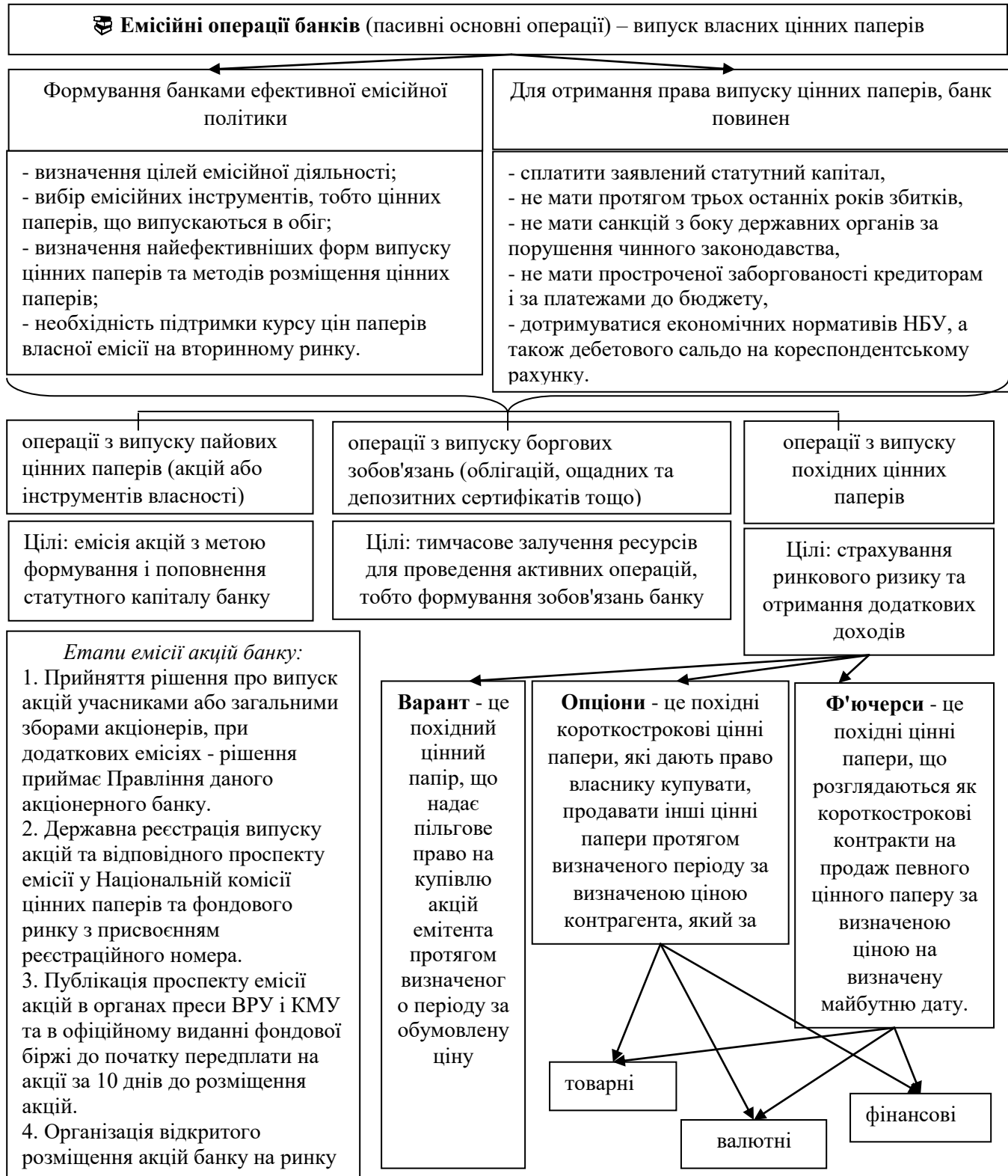

Рис. 9.3. Емісійні операції банків

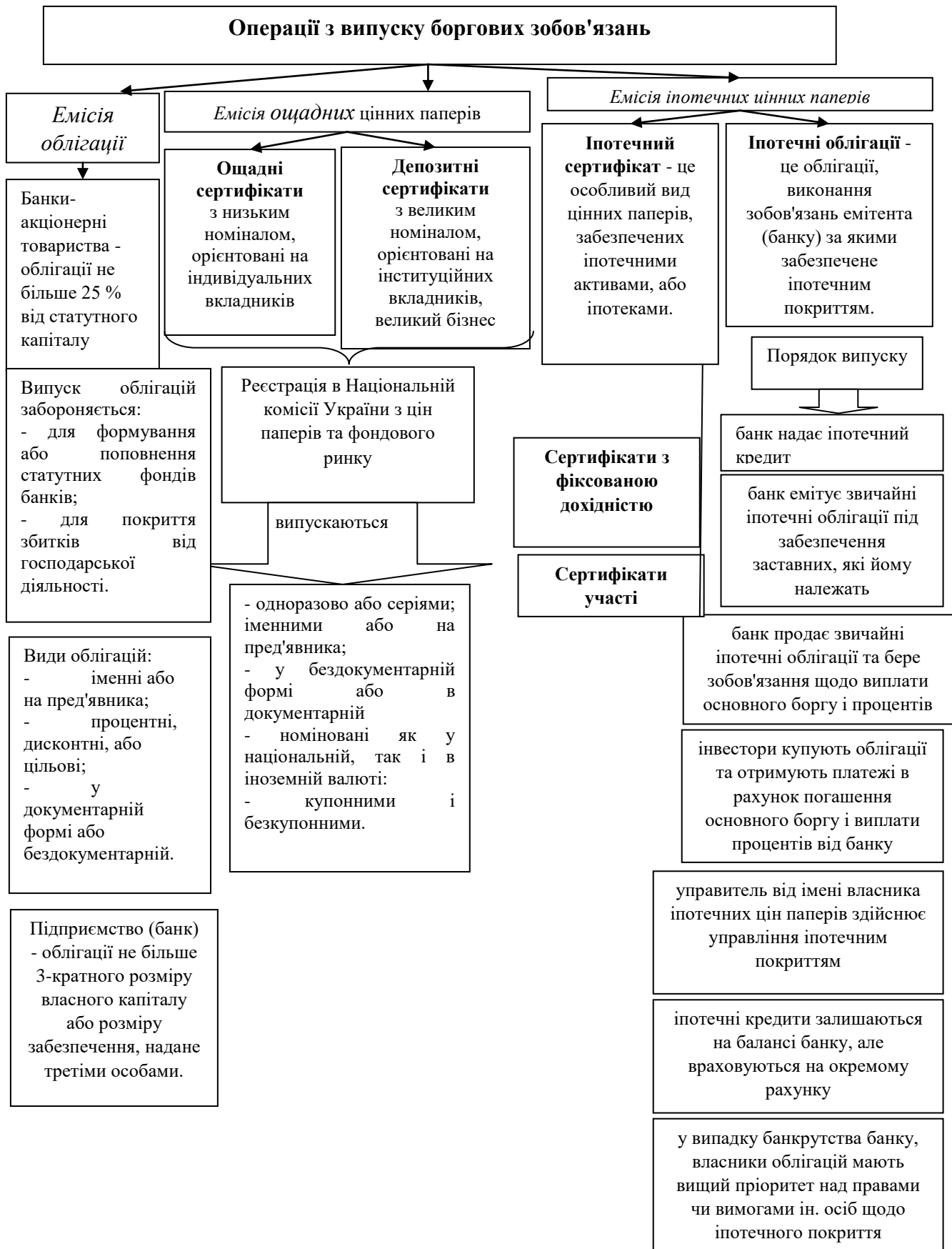

Рис. 9.4. Операції з випуску боргових зобов'язань

9.3. Формування банківського портфеля цінних паперів

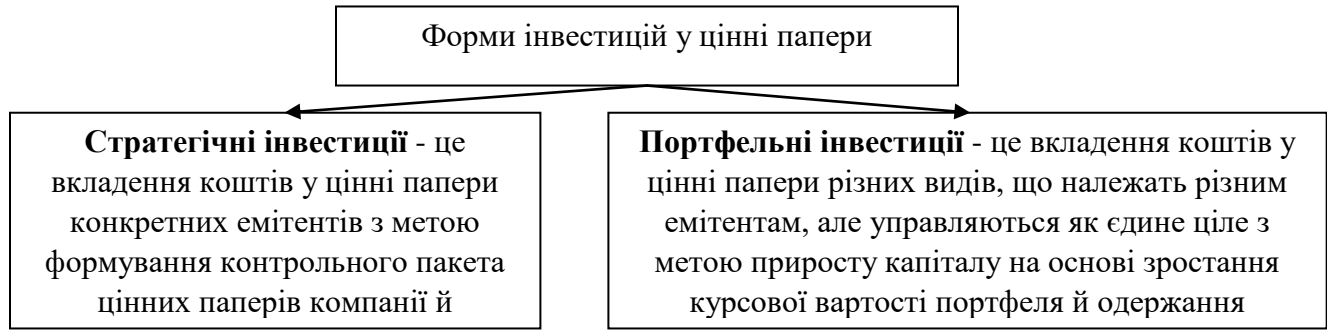

Рис. 9.5. Форми інвестицій у цінні папери

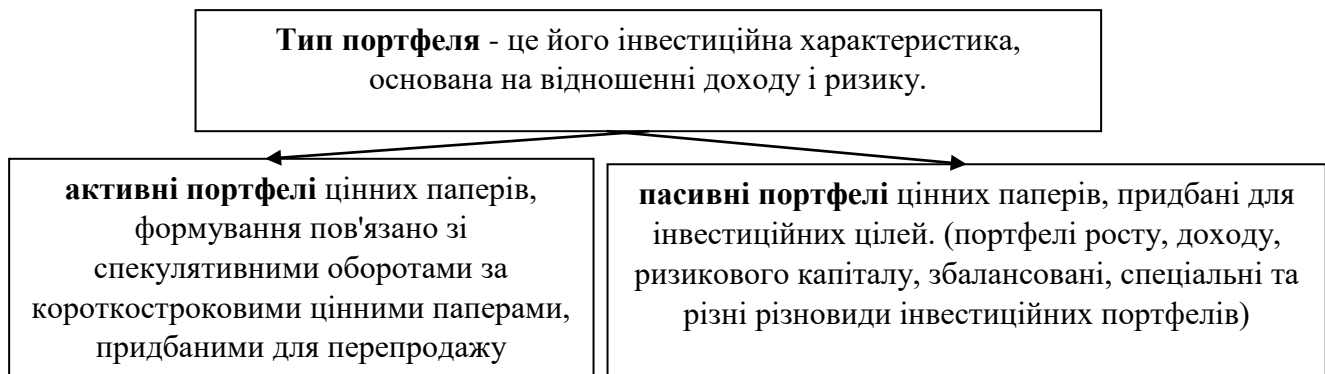

Рис. 9.6. Типи портфелів цінних паперів

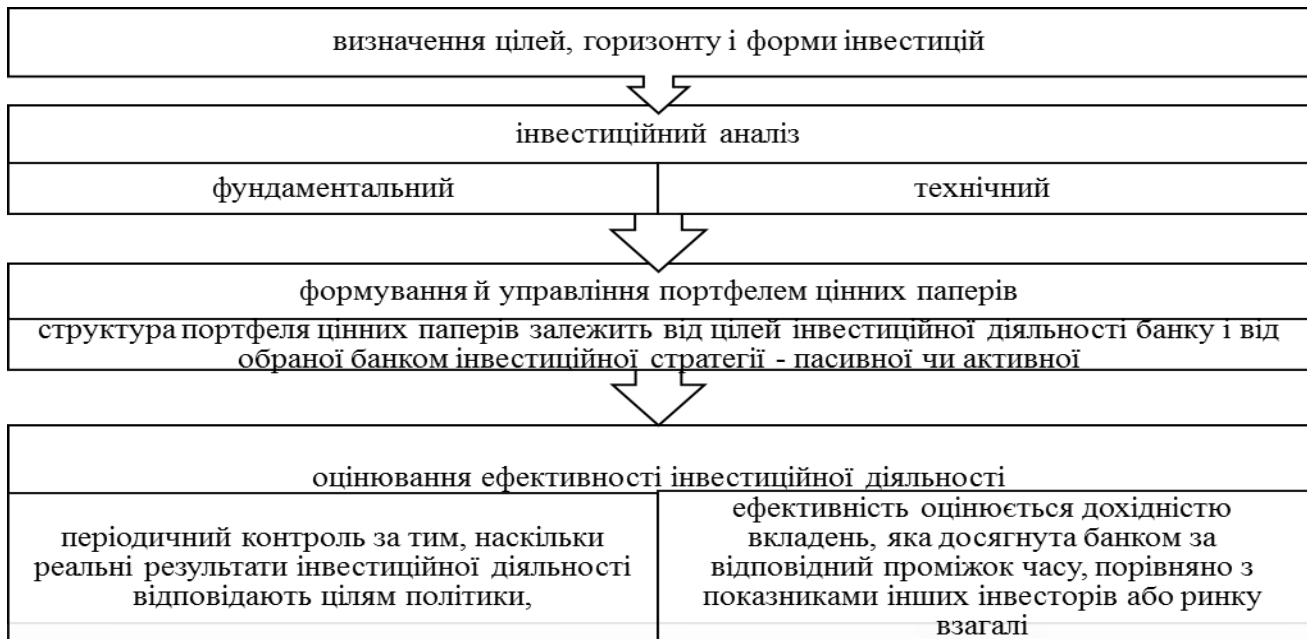

Рис. 9.7. Етапи процесу інвестування у цінні папери

Рис. 9.8. Ризики банків при інвестуванні

Таблиця 9.1. Критерії диверсифікації інвестицій

Тип портфеля	Структура портфеля
1) Збереження капіталу	Акцій – 10%; облігацій – 55%; грошового резерву – 35%
2) Підтримка поточної дохідності	Акцій – 30%; облігацій – 60%; грошового резерву – 10%
3) Довгострокове зростання	Акцій – 45%; облігацій – 50%; грошового резерву – 5%
4) Підтримка доходності і перспектив росту	Акцій – 40%; облігацій – 50%; грошового резерву – 10%
5) Агресивний (спекулятивний)	Акцій – 50%; облігацій – 35%; грошового резерву – 15%

9.4. Банківські послуги на фондовому ринку

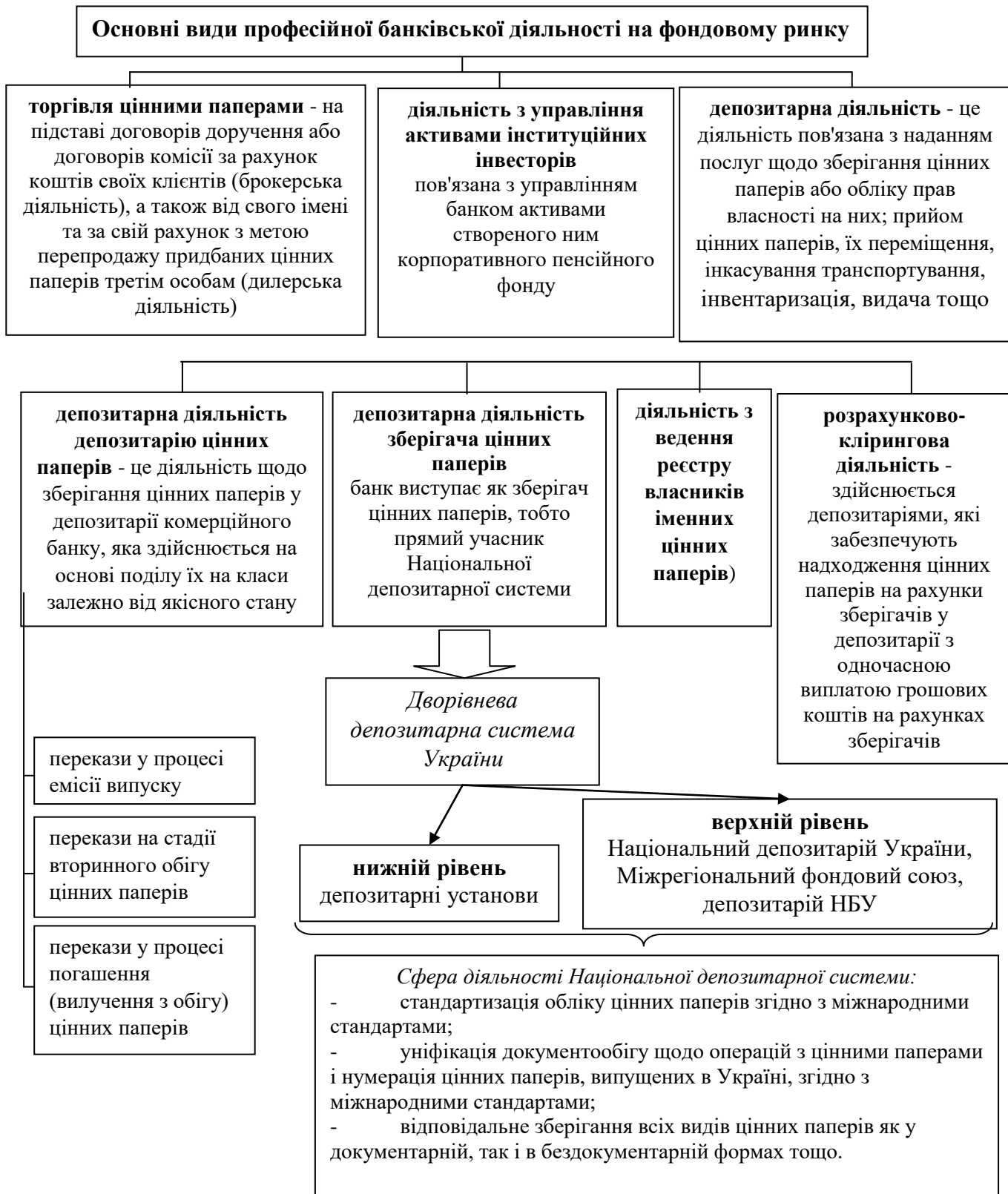

Рис. 9.9. Особливості професійної банківської діяльності на фондовому ринку

Питання для самоконтролю

1. Сутність інструментів фінансового ринку.
2. Загальна характеристика діяльності банків на ринку цінних паперів.
3. Емісійні операції банків.
4. Інвестиційні операції банків з цінними паперами.
5. Професійна діяльність банків на ринку цінних паперів.
6. Банківське інвестування в цінні папери та інвестиційний ризик.
7. Посередницькі та комісійні операції банків з цінними паперами.
8. Сутність поняття та особливості андеррайтингу.
9. Сучасні операції банків з цінними паперами.
10. Найбільш популярні цінні папери в інвестиційній діяльності банків.

Тести для самоконтролю

1. До інвестиційних паперів не належать цінні папери:

- а) векселі;
- б) акції;
- в) сертифікати;
- г) деривативи.

2. Яку інвестиційну політику проводять банки на фондовому ринку?

- а) агресивну;
- в) демократичну;
- б) консервативну;
- г) кредитну.

3. За якими з наступних принципів формується портфель інвестиційних пропозицій?

- а) оперативна реструктуризація портфеля цінних паперів;
- б) урахування конкретного стану мікро- та макросередовища;
- в) урахування пропозицій інвестора;
- г) урахування можливих відхилень реальних характеристик від планових.

4. Банківські інвестиції за складом – це вкладання в:

- а) облігації;
- б) статутний капітал;
- в) боргові зобов'язання;
- г) портфельні придбання цінних паперів.

5. Які з наступних операцій є інвестиційними операціями з цінними паперами?

- а) консалтинг;
- б) арбітражна дилерська діяльність;
- в) купівля акцій на термін більше року;
- г) депозитарна діяльність.

6. Сукупність фінансових інструментів, що сформовані банківською установою та призначені для здійснення фінансового інвестування, – це:

- а) реальні інвестиції;
- б) цінні папери;
- в) портфель цінних паперів;
- г) фінансові інвестиції;
- д) портфельні інвестиції.

7. Укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема на підставі договорів комісії, доручення) про цінні папери та інші фінансові інструменти від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи – це:

- а) дилерська діяльність;
- б) брокерська діяльність;
- в) діяльність з управління цінними паперами;
- г) андеррайтинг.

8. Сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів) – це:

- а) грошовий ринок;
- б) ринок деривативних фінансових інструментів;
- в) фондовий ринок;
- г) товарний ринок.

9. Сукупність дій емітента, спрямованих на реєстрацію випуску цінних паперів у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку, їх розміщення серед інвесторів у фінансові інструменти – це:

- а) торгівля цінними паперами;
- б) управління цінними паперами;
- в) розміщення цінних паперів;
- г) емісія цінних паперів.

10. Іменні емісійні цінні папери існують в:

- а) виключно в електронній формі;
- б) виключно в паперовій формі;
- в) в електронній і паперовій формі;
- г) немає правильної відповіді.

Практичні завдання

Завдання 1. Банк придбав акції по 50 грн. кожна, прогнозований дивіденд наступного року складе 3 грн. на акцію. Очікується, що в наступні роки цей дивіденд буде зростати з темпом 5 %.

Необхідно визначити:

- норму прибутку, що врахована при прийнятті рішення про купівлю акцій;
- чи обмежується діяльність банків щодо участі у статутних фондах;
- які види доходів може отримати банк при інвестуванні коштів в акції.

Завдання 2. Ви збираєтесь інвестувати 10 000 грн., який з запропонованих варіантів Ви оберете:

- 1) інвестиція у підприємство з можливістю отримання 13 000 грн. через 2 роки;
- 2) вклад у банк на 2 роки під 15 % річних.

Завдання 3. П'ять облігацій номіналом 50 тис. грн. і терміном 10 років куплені за курсом 44. Відсотки за облігаціями виплачуються в кінці терміну за складною ставкою 25% річних. Визначити загальний прибуток від фінансової операції та її прибутковість.

Завдання 4. Розв'язати кросворд.

1. Кошти у грошовій або натуральній формі, що надаються на умовах повернення із сплатою відсотків за користування однією юридичною чи фізичною особою іншій.

2. Вид кредиту наданий терміном до 1-го року.

3. Який принцип означає наявність у банку права та можливостей захисту своїх інтересів у вигляді одержання відповідних засобів забезпечення наданого кредиту.

4. Боргове зобов'язання чітко визначеної форми, що дає незаперечне право на одержання зазначеної в ньому суми грошей у термін.

5. Вид векселя, виданий у формі безумовного наказу здійснити платіж.

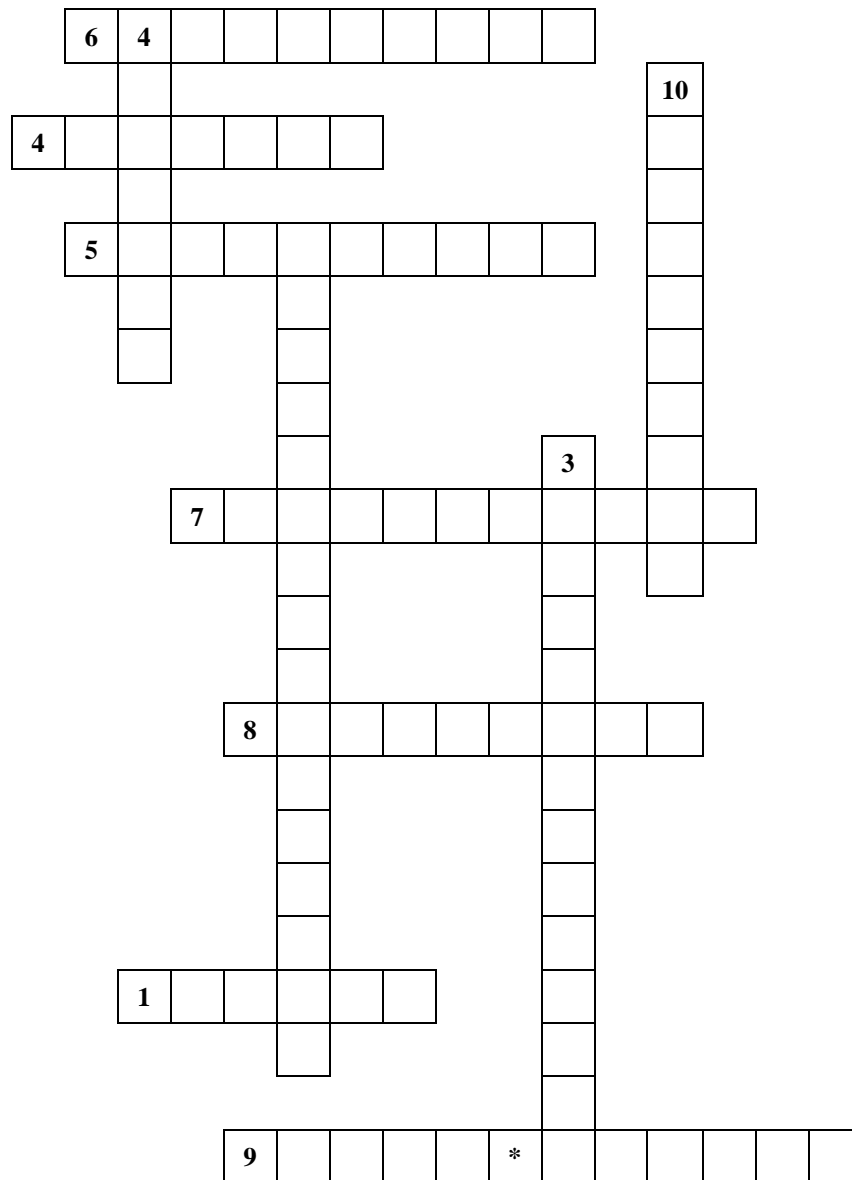
6. Взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за ним осіб, якщо платник не оплатив вексель у строк.

7. Здійснення банком операцій з векселем за дорученням векселетримача операцій з векселями і супровідними комерційними документами.

8. Особа, яка доручає банку операцію інкасування.

9. Інкасування векселів без супровідних комерційних документів.

10. Операції з надання гарантій оплати векселів третіх осіб за певних обставин і в обумовлений строк.

ТЕМА 10. ІНВЕСТИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

*Банківська система, яка з грошей робить тільки гроші,
стає паразитом суспільства
Валерій Красовський*

Мета вивчення теми: дослідити сутність інвестиційної діяльності банків, проаналізувати особливості формування та оцінювання інвестиційних портфель банків

План

- 10.1. Сутність інвестиційних операцій банків.
- 10.2. Економічна характеристика інвестиційних портфель банків.
- 10.3. Інвестиційна стратегія банку.

Перелік ключових термінів і понять з теми: інвестування, інвестиційний портфель банку, оцінювання цінних паперів, довгострокове інвестиційне кредитування, інвестиційна стратегія

10.1. Сутність інвестиційних операцій банків

Банківські інвестиційні операції – це активні операції із вкладення ресурсів банку в різноманітні цінні папери з метою одержання доходу від утримання їх у своєму портфелі впродовж визначеного терміну або від продажу придбаних цінних паперів за більш високою вартістю.

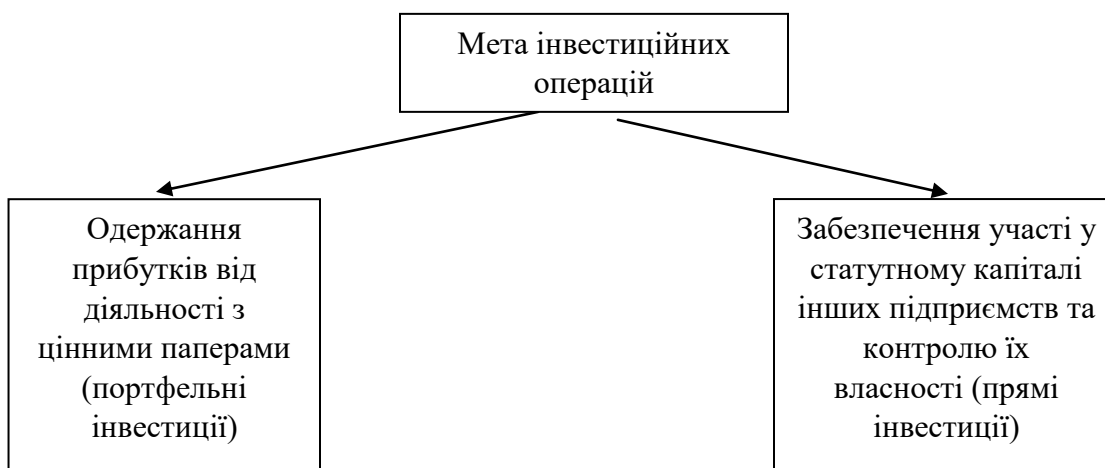
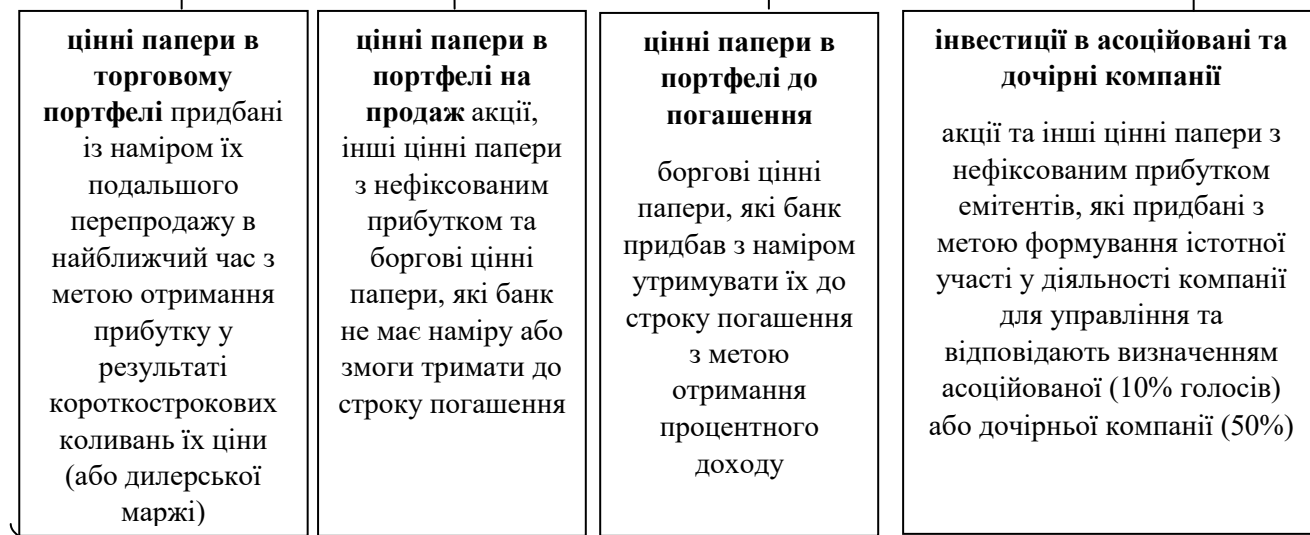

Рис. 10.1. Мета інвестиційних операцій

Інвестиційні операції банків

Портфель цінних паперів - це сукупність усіх придбаних та отриманих банком цінних паперів, право на володіння, користування та розпорядження якими належить банку та які

Арбітражно-дилерська діяльність - виконання угод купівлі-продажу цінних паперів від свого імені та за свій рахунок шляхом виставлення власних цін купівлі-продажу із зобов'язанням їх купівлі або продажу за заявленими цінами, а також шляхом прямої купівлі акцій з метою утримання їх у своєму розпорядженні терміном більше ніж 1 рік

Цілі інвестування

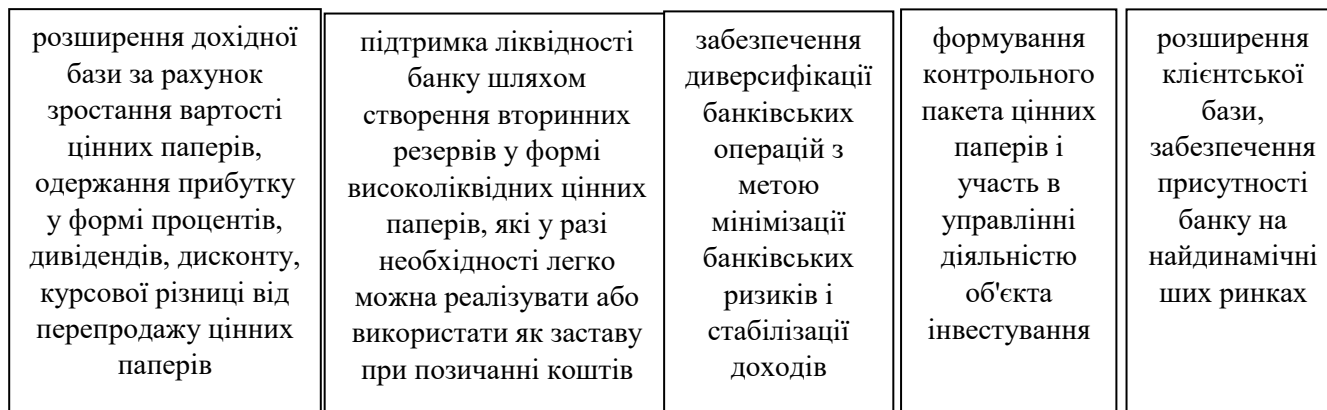

Рис. 10.2. Особливості інвестиційних операцій банків

10.2. Економічна характеристика інвестиційних портфелів банків

Таблиця 10.1. Класифікація цінних паперів у портфелі банку

Залежно від мети придбання, характеристики цінного паперу, можливості їх оцінювання за справедливою вартістю і строків зберігання в портфелі банку цінні папери підрозділяють:
- цінні папери в торговому портфелі (придбані із наміром їх подальшого перепродажу в найближчий час з метою отримання прибутку в результаті короткострокових коливань їх ціни);
- цінні папери в портфелі на продаж (враховуються акції, інші цінні папери із нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, які банк не має наміру або змоги тримати до строку погашення);
- цінні папери в портфелі до погашення (враховуються боргові цінні папери, які банк придбав з наміром утримувати їх до строку погашення з метою отримання процентного доходу);
- інвестиції в асоційовані та дочірні компанії (належать акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком емітентів, які придбані з метою формування істотної участі у діяльності компанії для управління та відповідають визначенням асоційованої(10% голосів) або дочірньої компанії(50%))

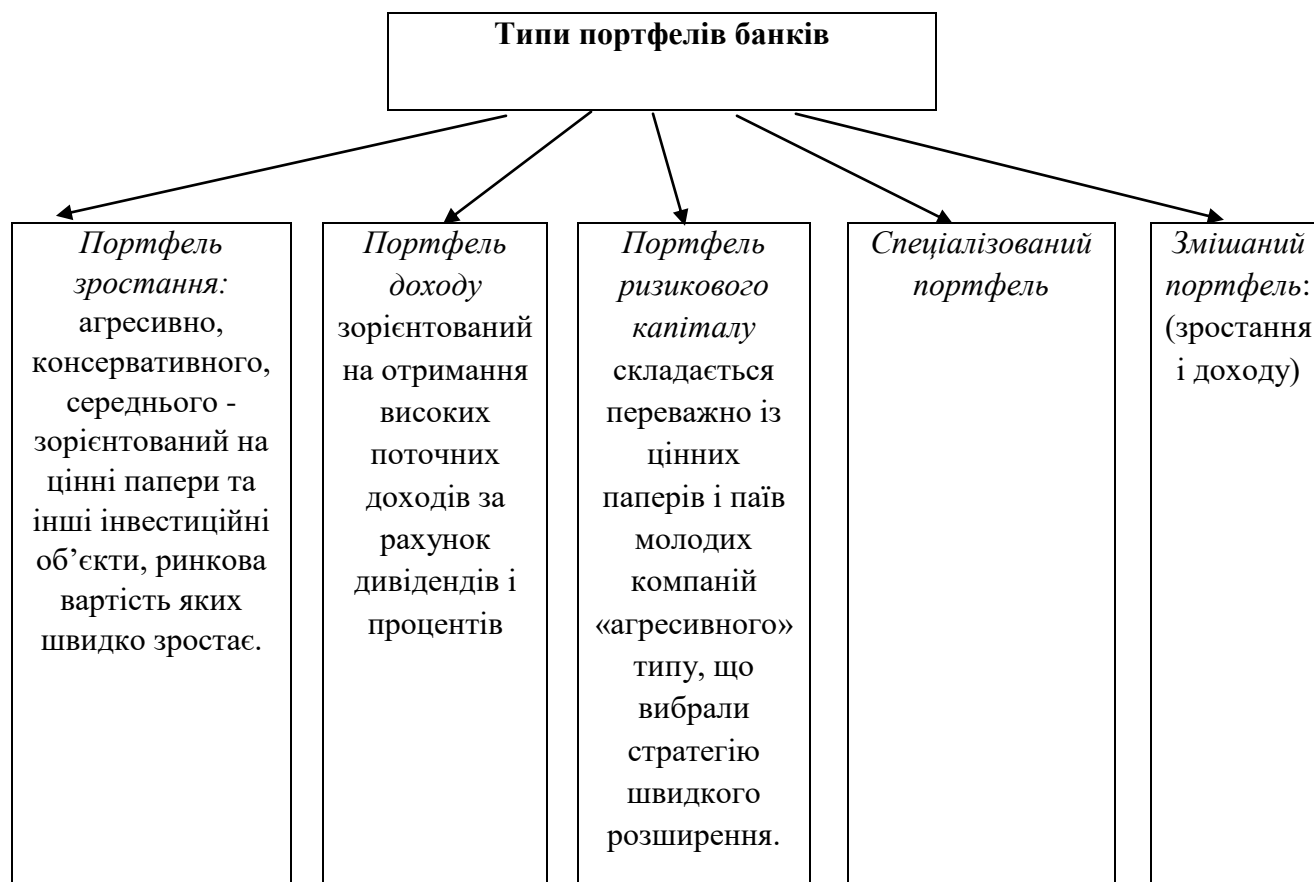

Рис. 10.3. Типи портфелів банків

10.3. Інвестиційна стратегія банку

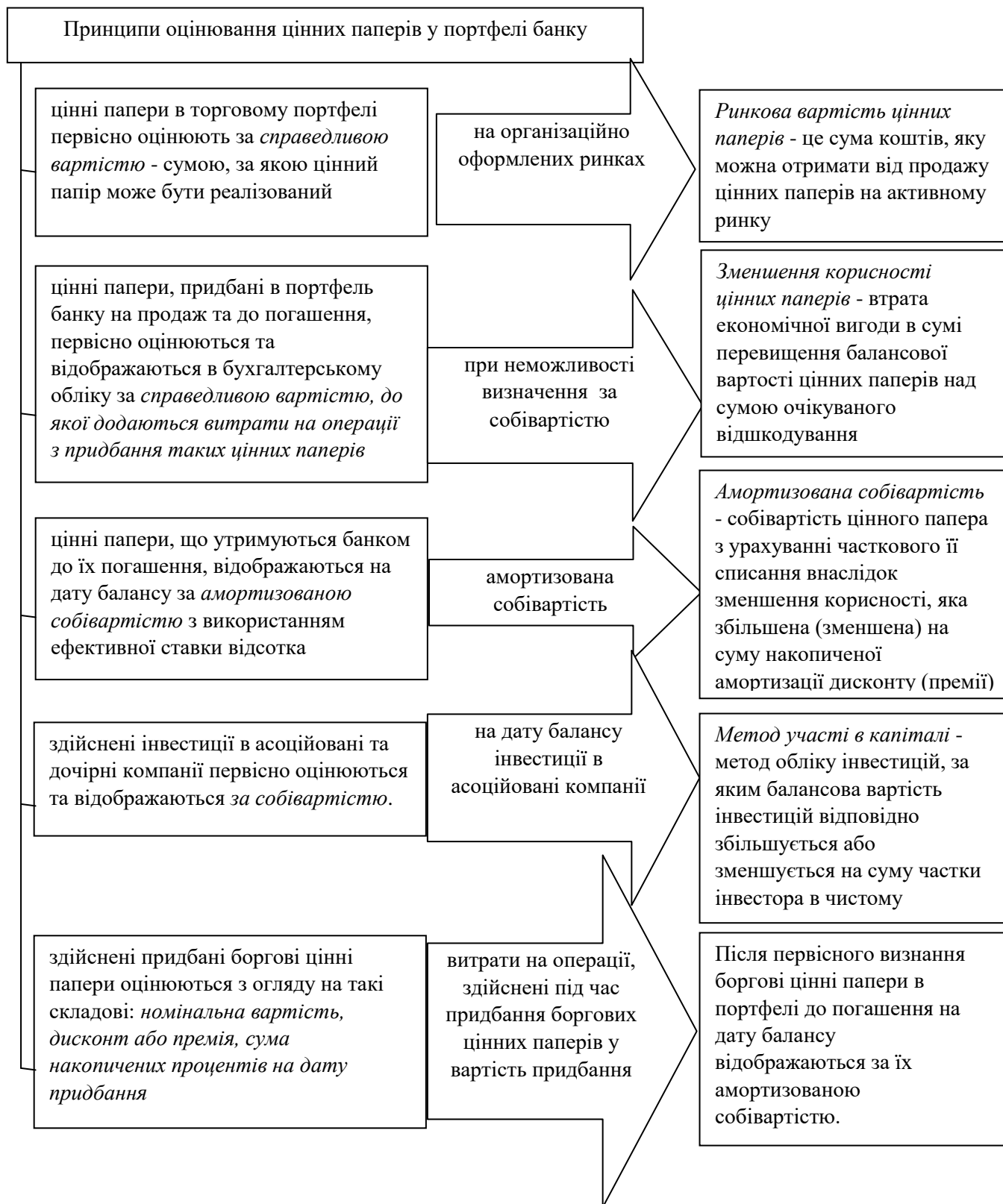

Рис. 10.4. Принципи оцінювання цінних паперів у портфелі банку

Питання для самоконтролю

1. Сутність інвестиційних операцій банків.
2. Основні принципи формулювання інвестиційної політики банку.
3. Інвестиційний портфель банку, його види.
4. Сутність пасивної і агресивної інвестиційної стратегії банку.
5. Правила оцінювання цінних паперів у портфелі банків.
6. Стратегії формування банківського інвестиційного портфеля.
7. Посередницькі операції банку на фондовому ринку.
8. Ризики, властиві банківським інвестиціям.
9. Довгострокове кредитування як форма участі банку в інвестиційному процесі.
10. Інвестиційна стратегія банку.

Тести для самоконтролю

1. Банки можуть здійснювати такі види діяльності з цінними паперами:

- а) емісія, інвестування, посередництво;
- б) емісія та інвестування;
- в) кредитування та інвестування;
- г) емісія та посередництво.

2. Інвестиційний інститут, що обслуговує і гарантує емітенту первинне розміщення на ринку цінних паперів на погоджених умовах за винагороду, – це:

- а) брокер;
- б) дилер;
- в) андеррайтер;
- г) біржа.

3. Метод управління банківськими інвестиційними ризиками, який полягає у встановленні кількісних обмежень на певний вид вкладень банку, – це:

- а) хеджування;
- б) диверсифікації;
- в) лімітування;
- г) резервування.

4. Участь банків в інвестиційному процесі може здійснюватися за напрямами:

- а) за допомогою механізмів фондового ринку;
- б) за допомогою механізмів середнього та довгострокового кредитування;
- в) за допомогою механізму довгострокового кредитування;

г) відповіді а) і б

5. Головною метою якого інвестиційного банківського портфелю є вкладення коштів в цінні папери новостворених компаній, вартість яких на момент придбання є недооціненою?

- а) портфель ризикованого капіталу;
- б) портфель росту;
- в) портфель доходу;
- г) збалансований портфель.

Практичні завдання

Завдання 1. Банк має намір інвестувати кошти в акції АТ «ААА», яке сплачує річний дивіденд 39 грн. за акцію, і ТОВ «БББ», яке сплачує річний дивіденд 55 грн. за акцію. Приріст майбутніх дивідендів в обох підприємствах не очікується, а середня прибутковість акцій на ринку цінних паперів становить 11 % річних.

Необхідно визначити:

- якою є мета інвестиційної діяльності банку;
- у чому полягає різниця між інвестиціями та позичками;
- якою має бути ціна простих акцій.
-

Завдання 2. Дивіденд на акцію АТ «ААА» за рік склав 2,5 тис. грн. Банківська ставка закладами дорівнює 10% річних. Винагорода за ризик покупцю за прогнозованими даними може бути 5%, 10% або 15%. Визначити теоретичну ціну акції.

Завдання 3. Розв'язати кросворд.

1. Вартість, що дорівнює частці власного капіталу емітента, яка припадає на одну акцію.

2. Частина фінансових ресурсів у формі їх довгострокових вкладень.

3. Вид портфелю за яким він націлений переважно на отримання доходу від приросту курсової вартості цінних паперів (в основному, акцій), які входять до портфеля цінних паперів.

4. Вид інвестицій під якими, насамперед, розуміють безпосередню участь інвестора при виборі об'єкта інвестування коштів.

5. З метою мінімізації загального ризику інвестування банки здійснюють _____ формування портфеля інвестиційних пропозицій.

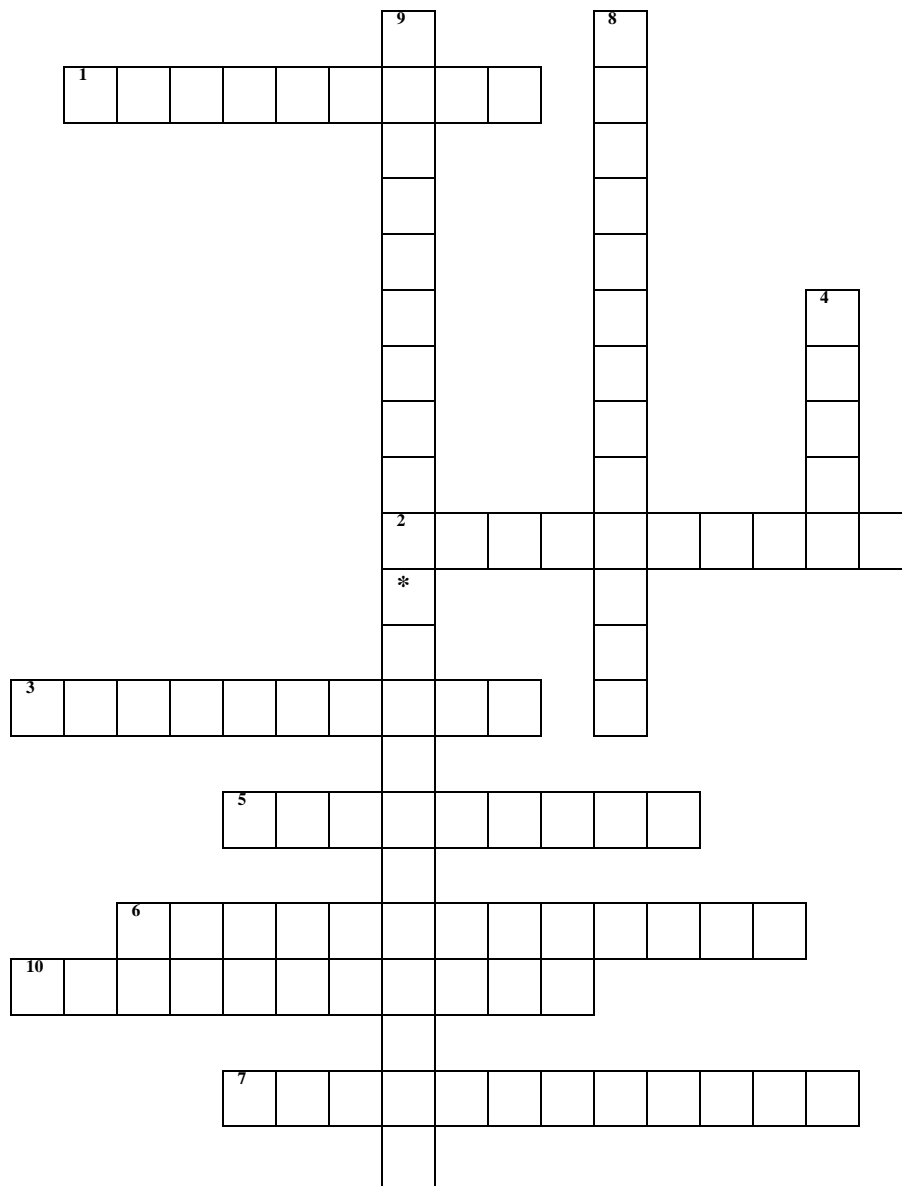
6. Найважливіший критерій, що визначає пріоритетність інвестицій.

7. Вид портфелю в якому дохід буде складатися за рахунок приросту курсової вартості, процентів за дохідними державними цінними облігаціями, а також із дивідендних виплат.

8. На яких рахунках обліковують цінні папери, які придбані та/або зберігаються за дорученням із-за кошти клієнтів, а також згідно з договорами про довірче управління.

9. Придбання цінних паперів та інших фінансових активів за кошти на біржовому ринку.

10. Виходячи із спрямованості інвестицій у господарській діяльності ті, які направлені на розширення або збільшення виробничого потенціалу чи господарської діяльності загалом це _____ інвестиції.

Змістовий модуль 6. Комісійно-посередницькі операції банків

ТЕМА 11. ТОРГОВЕЛЬНІ ТА НЕТОРГОВЕЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ.

*Банкір – це людина, яка позичить вам парасольку в сонячну погоду,
щоб забрати її, як тільки починається дощ*
Марк Твен

Мета вивчення теми: розглянути особливості здійснення банківських торговельних та неторговельних операцій з іноземною валютою

План

- 11.1. Сутність торговельних валютних операцій.
- 11.2. Нормативні правила здійснення неторговельних валютних операцій.
- 11.3. Сутність, види, загальна характеристика та класифікація торговельних операцій.

Перелік ключових термінів і понять з теми: торговельні операції, неторговельні операції, міжнародні розрахунки, документарний акредитив, документарне інкасо, банківський переказ, готівкові валютно-обмінні операції, валюта

11.1. Сутність торговельних валютних операцій

Міжнародні розрахунки – це грошові розрахунки між установами, підприємствами, банками та окремими особами, пов'язані з рухом товарно-матеріальних цінностей та послуг у міжнародному обороті.

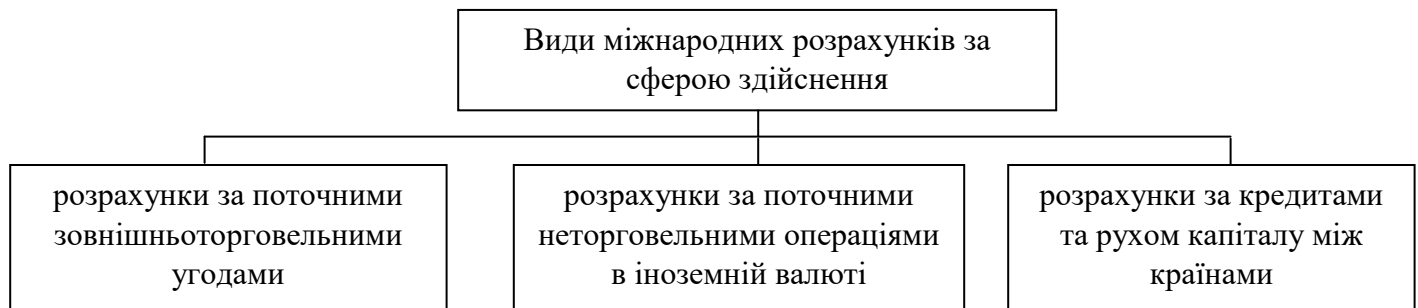

Рис. 11.1. Види міжнародних розрахунків за сферою здійснення

Рис. 11.2. Основні поточні торгівельні операції в іноземній валюті

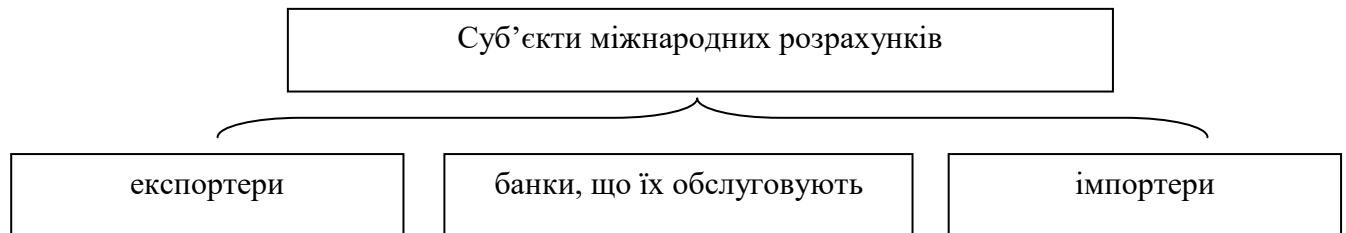

Рис. 11.3. Суб'єкти міжнародних розрахунків

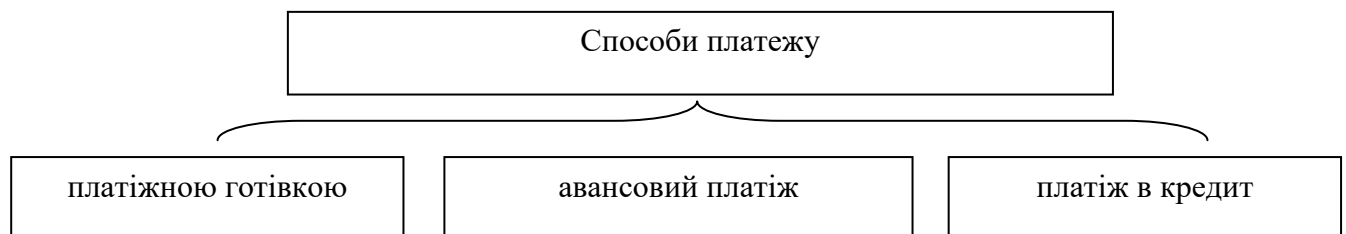

Рис. 11.4. Способи платежу за міжнародними контрактами

Рис. 11.5. Елементи попереднього узгодження валютно-фінансових і платіжних умов

Таблиця 11.1. Фактори впливу на міжнародні розрахунки

Фактори впливу на міжнародні розрахунки	<ul style="list-style-type: none"> • політичні • економічні • позиція країни на товарних та грошових ринках • ступінь використання та ефективність державних заходів, щодо зовнішньо-економічного регулювання • валютне законодавство • міжнародні торговельні правила та звичаї • регулювання міждержавних потоків товарів, послуг, капіталів • різниця в темпах інфляції в окремих країнах • стан платіжних балансів • банківська практика • умови зовнішньо-торгівельних контрактів і кредитних угод • конвертованість валют
---	---

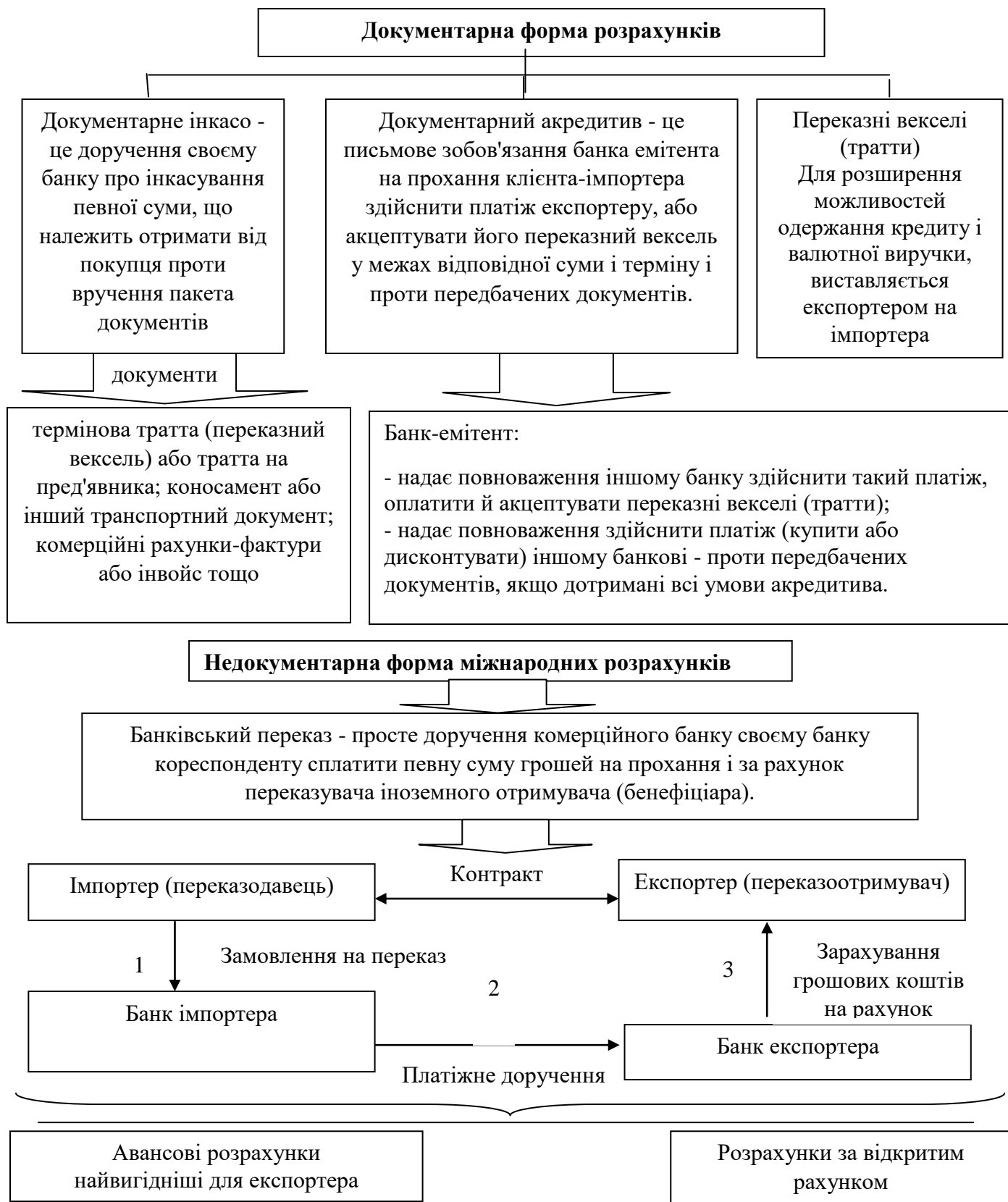

Рис. 11.6. Документарна та недокументарна форма розрахунків

11.2. Нормативні правила здійснення неторговельних валютних операцій

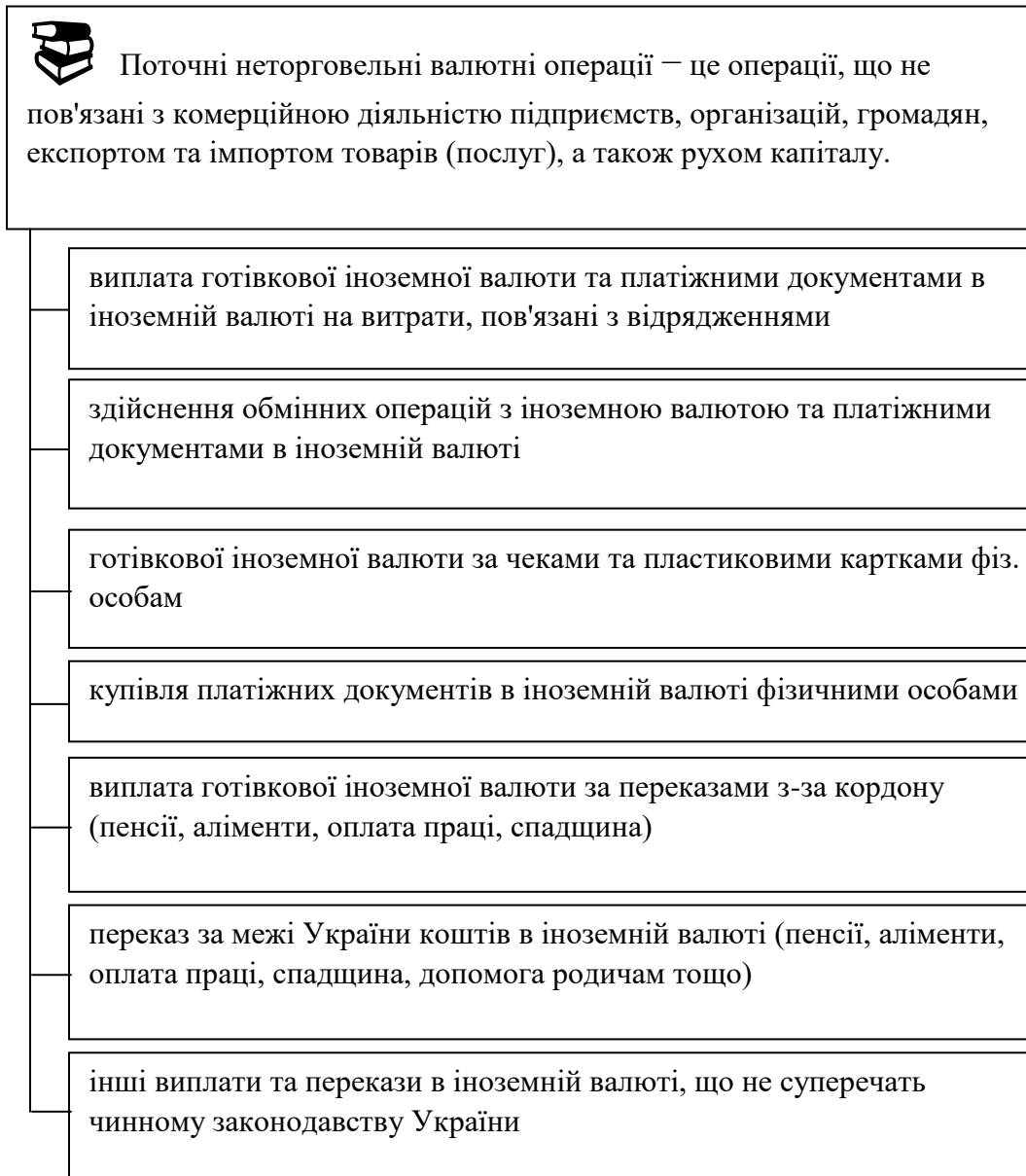

Рис. 11.7. Поточні неторговельні валютні операції

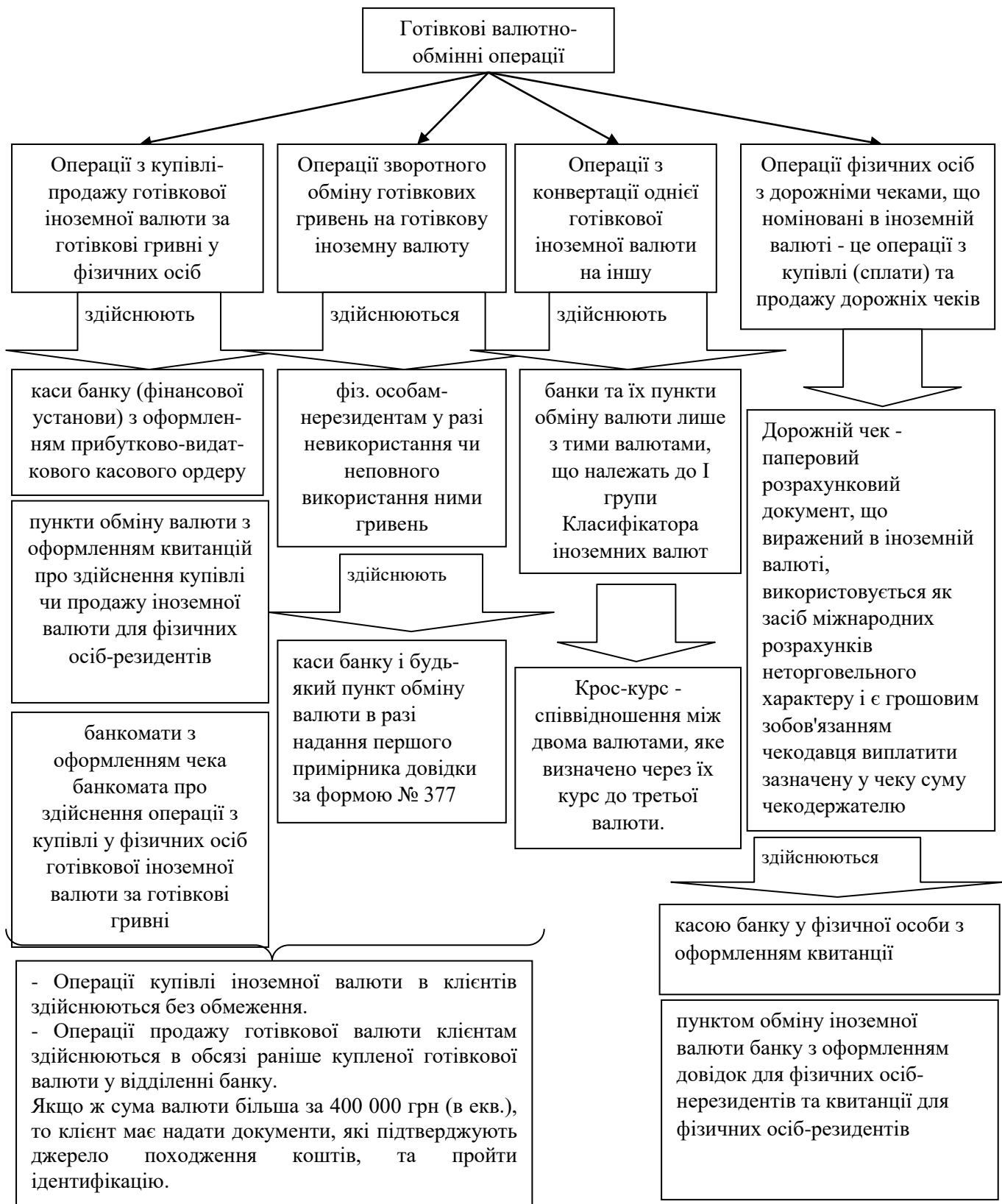

Рис. 11.8. Готівкові валютно-обмінні операції

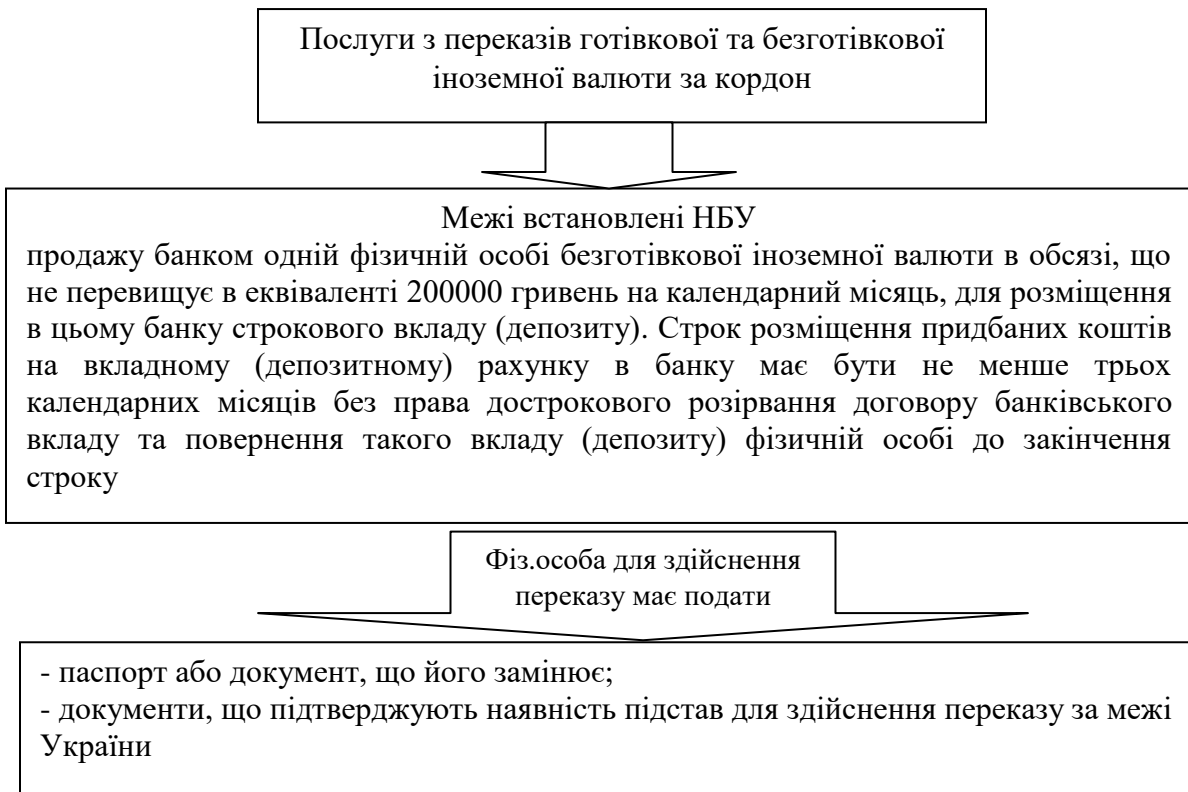

Рис. 11.9. Готівкові валютно-обмінні операції

11.3. Сутність, види, загальна характеристика та класифікація торговельних операцій

Торгівельні операції здійснюються агентами міжбанківського валютного ринку і пов'язані з купівлею-продажем, тобто конверсією певних сум готівкової та безготівкової валюти однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату на міжбанківському валютному ринку України.

Таблиця 11.2. Класифікація валютних операцій

Вид	Характеристика
Конверсійні операції:	угоди з негайною поставкою типу «today», «tomorrow», «spot»;
	строкові угоди: форвардні, ф'ючерсні, опціонні;
	угоди типу «swap»;
	валютний арбітраж: просторовий, часовий, конверсійний валютний.
Кореспондентські відносини з іноземними банками:	встановлення прямих кореспондентських відносин з іноземними банками;
	самостійне відкриття банком рахунків для міжнародних розрахунків з іноземними банками;
	досягнення домовленості про порядок і умови ведення банківських операцій по міжнародних розрахунках;

Продовження таблиці 11.2.

	робота через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ або через кореспондентські рахунки уповноважених банків; встановлення кореспондентських відносин і здійснення міжнародних банківських операцій з іноземними банками через кореспондентські рахунки Центру міжнародних розрахунків НБУ або уповноважених банків.
Відкриття та ведення валютних рахунків:	відкриття валютних рахунків юридичним особам (резидентам і нерезидентам), фізичним особам;
	нарахування процентів по залишках на рахунках;
	надання овердрафтів (особливим клієнтам згідно з рішенням керівництва банку);
	надання виписок у міру здійснення операції;
	оформлення архіву рахунку за будь-який проміжок часу;
	виконання операцій з розпорядження клієнтів відносно коштів на їхніх валютних рахунках (оплата наданих документів, купівля та продаж іноземної валюти за рахунок коштів клієнтів);
	списання сум, передбачених законодавством;
	контроль експортно-імпортних операцій.
Неторгові операції:	купівля та продаж готівкової іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті;
	інкасо іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті;
	випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів;
	купівля (оплата) дорожніх чеків іноземних банків;
	оплата грошових акредитивів і виставлення аналогічних акредитивів;
	організація роботи і порядку проведення операцій в обмінних пунктах.
Операції із залучення та розміщення валютних коштів	кредитні;
	депозитні;
	з цінними паперами;
	лізингові;
	форфейтингові; факторингові.
Здійснюються на:	внутрішньому ринку (з резидентами України у межах, встановлених нормативними актами Національного банку України)
	міжнародному ринку (з нерезидентами у межах, встановлених нормативними актами Національного банку України)
Поділяються на активні й пасивні операції.	Пасивні операції — створення валютних резервів в іноземній валюті та прийом депозитів в іноземній валюті: - продаж за іноземну валюту цінних паперів, емітованих резидентами України і номінованих у національній валюті (включаючи власні цінні папери банку); - отримання кредитів в іноземній валюті від інших уповноважених банків.
	Активні операції — використання створених валютних резервів: - видача кредитів в іноземній валюті; - купівля за іноземну валюту цінних паперів, номінованих у національній валюті.

Продовження таблиці 11.2.

Міжнародні розрахунки:	документарний акредитив;
	документарне інкасо;
	банківський переказ;
	вексель.
Інші операції:	трастові;
	консультаційно-інформаційні;
	спільна діяльність;
	страхові;
	управління грошовими коштами та іншим майном; угоди про переуступку права вимоги;
Операції з монетарними металами:	купівля і продаж (у тому числі на певний термін);
	прийняття на депозит;
	відповідальне зберігання;
	використання на умовах застави під наданий кредит монетарних металів або цінних паперів за номіналом, вираженим у монетарних металах.

Документарні операції та торгівельне фінансування – група банківських операцій з виконання розрахунків між продавцями і покупцями, а також з захисту експортерів та імпортерів від різних підприємницьких ризиків.

Таблиця 11.3. Сутність акредитива та його переваги

Акредитив	Переваги
вид розрахунків в торгових угодах. За ним банк гарантує безвідкличну відповідальність з оплати товарів і послуг. Наприклад, клієнт одного банку запитує оплату платежу у клієнта іншого банку. Після цього банк доручає іншому банку виконати платіж з платником	<ul style="list-style-type: none"> ● Це самостійна, окрема від зовнішньоекономічного договору, угода, яка містить зобов'язання платежу на користь експортера. ● Дозволяє мінімізувати ризики неплатежу, оскільки оплата гарантується банком-емітентом. ● Дозволяє використовувати репутацію банку на користь обох зовнішньоекономічних контрагентів. ● Передбачає ретельну й об'єктивну перевірку банком документів, на підставі яких здійснюється платіж. ● Дозволяє уникнути передплати по договору. ● Можливість отримання відтермінування платежу. ● Надає можливість отримати фінансування. ● Забезпечує дотримання міжнародних правил торгівлі. ● Можливість отримання фінансування під заставу майнових прав за акредитивом.

Питання для самоконтролю

1. Міжнародні розрахунки та їх форми.
2. Сутність банківського переказу.

3. Види інкасо, що застосовуються в міжнародній практиці.
4. Сутність та види акредитивної форми розрахунків.
5. Міжнародні розрахунки за допомогою акредитива.
6. Характеристика видів неторговельних операцій банків.
7. Умови, характеристика та механізм здійснення валютно-обмінних операцій.
8. Класифікатор валют.
9. Валютний курс та порядок його формування.
10. Обмеження валютних операцій в Україні.

Тести для самоконтролю

1. Пряме котирування – це:

- а) вартість одиниці іноземної валюти, що виражається у національній валюті;
- б) вартість одиниці національної валюти, що виражається в певній кількості іноземної валюти;
- в) курс, згідно з яким банк продає валюту.

2. Крос-курс – це:

- а) співвідношення між двома валютами, яке визначено через їх курс до третьої валюти;
- б) різниця між курсами продавця та покупця;
- в) курс, згідно з яким банк продає валюту.

3. Перевищення вимог (активів) в іноземній валюті над зобов'язаннями (пасивами) – це:

- а) довга валютна позиція;
- б) відкрита валютна позиція;
- в) коротка валютна позиція.

4. Курс, по якому банк-резидент продає іноземну валюту за національну, – це:

- а) курс купівлі;
- б) курс купівлі-продажу;
- в) курс продажу.

5. Різниця між сумою активів банку в іноземній валюті і його пасивів у цій же валюті – це:

- а) експозиція;
- б) репорт;
- в) валютна позиція;

г) депорт.

6. Міжнародна платіжна система для переказу великих сум у єдиній валюті ЄВРО – це:

- а) TOPAZ;
- б) TARGET;
- в) SWIFT;
- г) INTERNET.

7. Найбільша міжнародна мережа, що пов'язує національні клірингові й банківські мережі, утворюючи світову фінансову систему телекомунікацій, – це:

- а) TOPAZ;
- б) TARGET;
- в) SWIFT;
- г) INTERNET.

8. Європейська платіжна система, створена для проведення платежів в розмірі до 50 000 євро – це:

- а) TARGET;
- б) SEPA;
- в) SWIFT;
- г) CHIPS.

9. Цифрове позначення гривні

- а) 980;
- б) 840;
- в) 978;
- г) 985.

10. Валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями, які належать до 1 групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів називаються:

- а) європейськими;
- б) обмінними;
- в) вільноконвертованими;
- г) неконвертованими.

Практичні завдання

Завдання 1. Розрахувати залишок на валютному та гривневому рахунках

підприємства, якщо в оплату за поставлений товар підприємство отримує виручку в сумі 158 000 євро. Для виконання своїх зобов'язань підприємство спрямовує 40% виручки для продажу на міжбанківському ринку.

Курс на момент здійснення операції 42,26 грн./євро. Тариф за оформлення платіжного доручення – 2 євро, РКО – 0,9% від суми платежу. Початковий залишок на валютному рахунку 5 000 євро, на гривневому – 110 000 грн.

Завдання 2. Згідно з валютним контрактом № 14/25-3 від 15.08.2023 р. підприємство отримало виручку від реалізації товару в сумі 70 000 євро. Для виконання своїх зобов'язань підприємство спрямовує 60% виручки для продажу на міжбанківському ринку. Курс євро на момент надходження виручки – 41,15 грн./євро. Тарифи банку: платіжне доручення у валюті – 5євро; розрахунково-касове обслуговування – 1% від суми платежу. Розрахувати суми необхідних платежів.

Завдання 3. Розрахувати прибуток за неторговими операціями, якщо курс НБУ за звітний період склав 37,99 грн./дол. Відділення банку виконало наступні операції: прийняло депозитів на суму 170 000 дол.; видало по пластикових картках 5 000 дол.; здало залишків каси на суму 94 000 дол.; прийняло поповнення ліміту каси на 120 000 дол. На день здачі залишків та поповнення ліміту каси курс продажу – 38,09 грн./дол., у курс купівлі – 38,18 грн./дол.

Завдання 4. Розв'язати кросворд.

1. Валюта, в якій виражена ціна товару за укладеною зовнішньоторговельною угодою або сума, видана на міжнародні позики.

2. Банк якому доручають здійснити операцію інкасування, який пересилає інкасове доручення і комерційні документи інкасуєчому банку.

3. Просте доручення комерційного банку своєму банку-кореспонденту сплатити певну суму грошей на прохання і за рахунок переказувача іноземного отримувача.

4. На підставі якого доручення банк-імпортер проводить переказ грошових коштів до банку експортера.

5. Кінцевий отримувач коштів, на рахунок якого зараховуються кошти в іноземній валюті, переказ яких був ініційований за допомогою платіжного доручення в іноземній валюті.

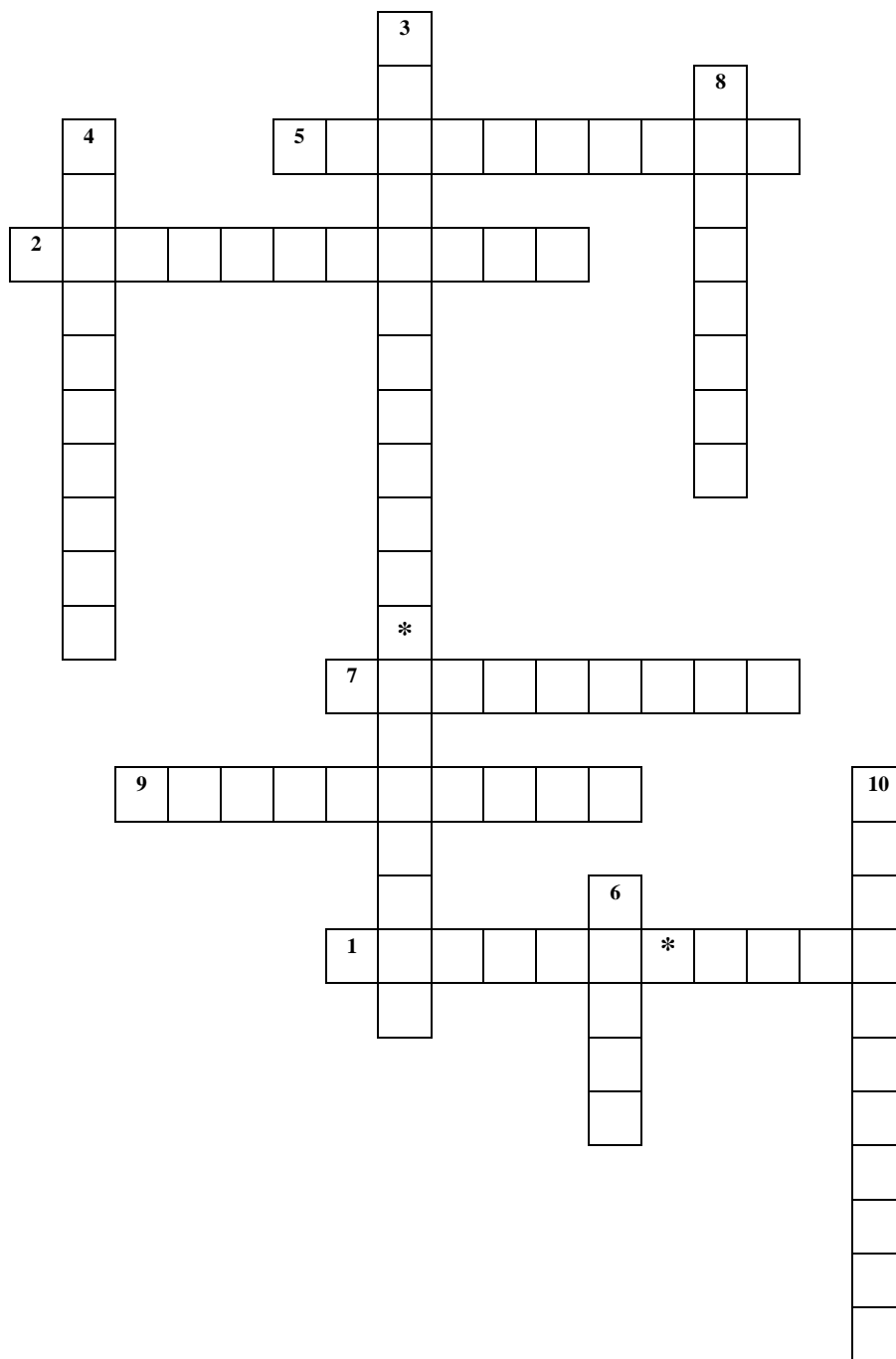
6. Різниця між курсом продавця та курсом покупця.

7. Поточний обмінний курс продажу чи купівлі валюти.

8. Ринок, де здійснюються операції з купівлі-продажу іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті.

9. Акредитив, який відкривається іноземним банком-емітентом на користь бенефіціара, розташованого на території України.

10. Процес встановлення курсів (визначення ціни) іноземних валют відповідно до чинного законодавства.

ТЕМА 12. ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

*Краще тиранія інвесторів, ніж кредиторів.
С. Нехаєв*

Мета вивчення теми: розглянути сутність фінансової стійкості банків, ознайомитися з системою SREP (Supervisory Review and Evaluation Process), усвідомити особливості здійснення банками антикризових заходів шляхом реорганізації та реструктуризації.

План

- 12.1. Сутність і основні складові фінансової стійкості банку.
- 12.2. Система SREP (Supervisory Review and Evaluation Process).
- 12.3. Реорганізація та реструктуризація банків в умовах ринку.

Перелік ключових термінів і понять з теми: фінансова стійкість, реорганізація, реструктуризація, система SREP (Supervisory Review and Evaluation Process)»

12.1. Сутність і основні складові фінансової стійкості банку.

Регулятивний капітал банку – це один з найважливіших показників діяльності банківської установи, завданням якого є покриття збитків пов'язаних з певними ризиками, забезпечує захист вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банку.

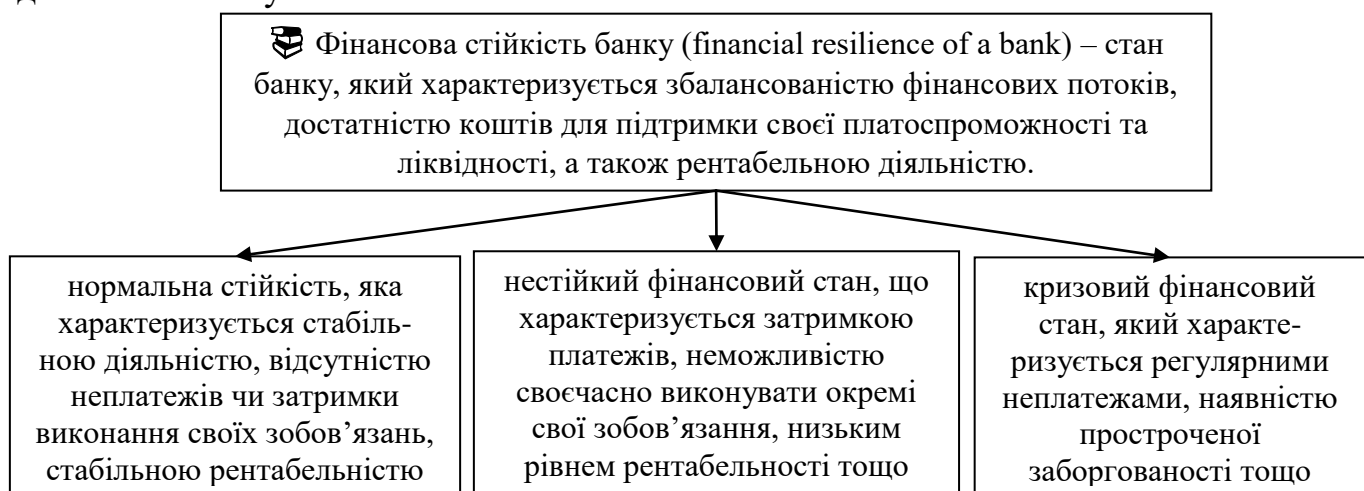

Рис. 12.1. Види фінансової стійкості банків

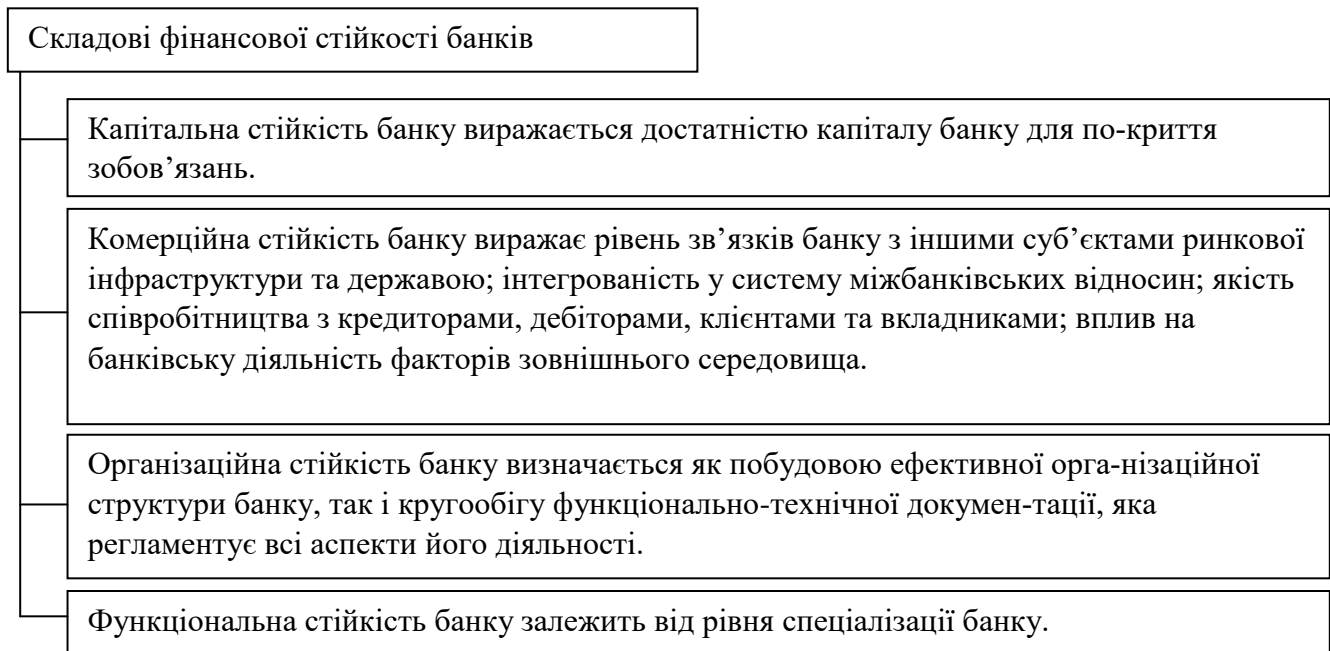

Рис. 12.2. Складові фінансової стійкості банків

Таблиця 12.1. Нормативи, встановлені НБУ для комерційних банків

Групи	Нормативи	Нормативне
Нормативи капіталу	мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1)	200 млн. грн.
	адекватності регулятивного капіталу (Н2)	не менше 10%
	адекватності основного капіталу (Н3)	не менше 7%
Нормативи ліквідності	покриття ліквідністю (LCR)	за всіма валютами (LCR _{ВВ}) та в іноземній валюті (LCR _{ІВ}) мають бути не менші ніж 100%.
	чистого стабільного фінансування (NSFR)	не менше ніж 100 %.
Нормативи кредитного ризику	максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	не більше 25%
	великих кредитних ризиків (Н8)	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу
	максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	не більше 5%
	максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	не більше 10%
Нормативи інвестування	інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	не більше 15%
	загальної суми інвестування (Н12)	не більше 60%

12.2. Система SREP (Supervisory Review and Evaluation Process)

Оцінка SREP здійснюється відповідно до:

- Директиви 2013/36/ЄС(CRDIV) Європейського Парламенту та Ради про доступ до діяльності кредитних організацій та пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній (ст.97);
- Настанов Європейського банківського органу щодо єдиних процедур та методології процесу наглядових перевірок та оцінки (EBA/GL/2014/13 19 December 2014);
- Методики оцінки банків під час здійснення безвиїзного банківського нагляду, схваленої рішенням Правління Національного банку України від 30.01.2018 №59-рш

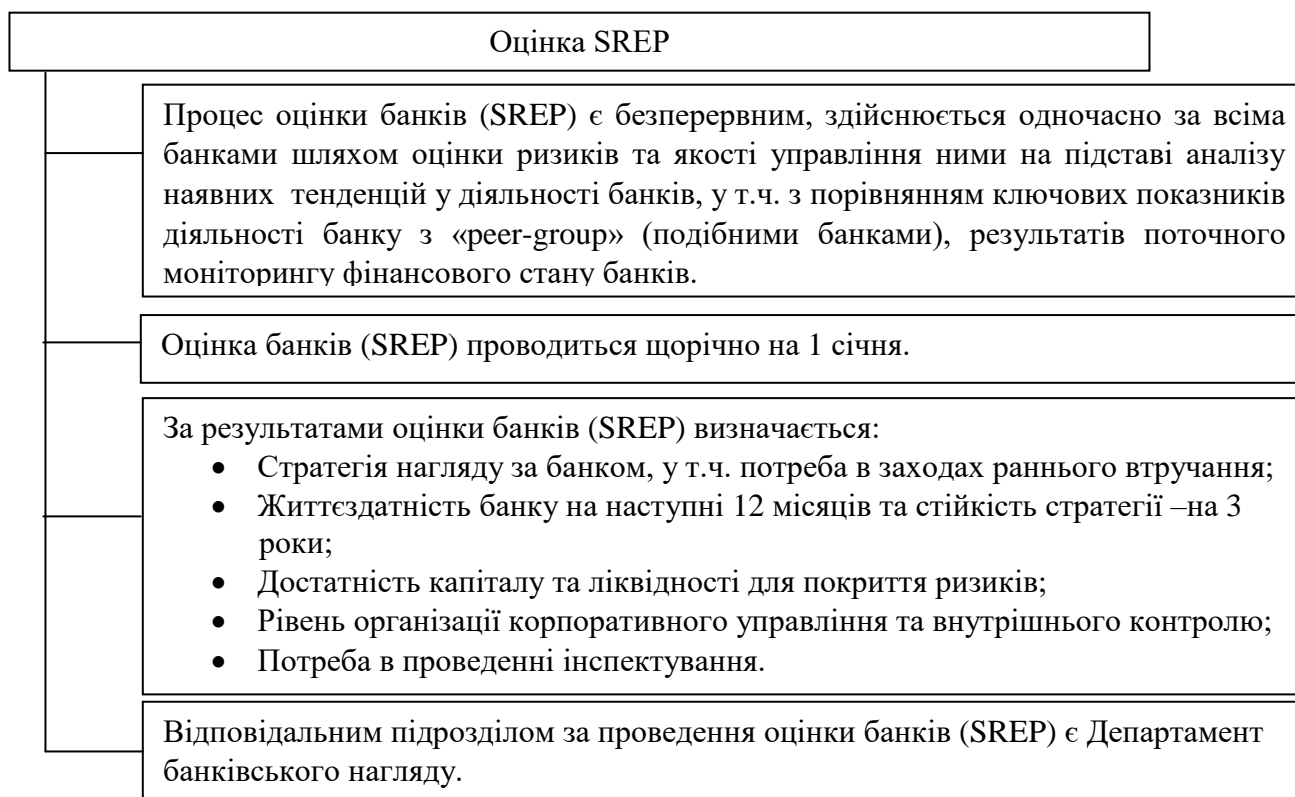

Рис. 12.3. Новий наглядовий процес SREP

Оцінка бізнес-моделі (BMA) в рамках SREP-процес, який дозволяє оцінити ефективність функціонування банку на перспективній основі.

Ціль – оцінити життєздатність та стійкість бізнес-моделі банку.

Життєздатність бізнес-моделі характеризує її спроможність генерувати прибутки прийнятної рівня протягом одного року.

Таблиця 12.2. Оцінка бізнес-моделі (BMA) в рамках SREP

Аналіз бізнес-моделі	За методологією SREP надає можливість зробити чіткий висновок щодо її життєздатності та стійкості, обґрунтувати судження, надати рекомендації, виявити слабкі місця щодо визначених банком напрямів розміщення коштів та джерел фінансування згідно з стратегією розвитку банку
Аналіз бізнес-моделі	Надає глибоке розуміння бізнесу банку шляхом побудови в рамках моделі розвиненої системи оцінки прийнятності прогностичних показників за допомогою закладених у модель відповідних припущень, у тому числі можливість аналізу зміни бізнес-моделі
Основні інструменти	Для оцінки бізнес-моделі банку – це система маркерів і бальних оцінок для оцінки прогностичних показників та правдоподібності прийнятих припущень щодо майбутнього бізнес-середовища

Таблиця 12.3. Розподіл банків за категоріями

№ категорії	Розподіл банків за категоріями
Категорія 1	банки, які визначені НБУ системно важливими, та інші банки, визначені важливими для системи на підставі їх розміру, структури та внутрішньої організації, а також характеру та складності їх діяльності
Категорія 2	Великі банки (крім тих, що не віднесені до категорії 1), які здійснюють значний обсяг міжнародних операцій і надають широкий спектр кредитних і фінансових послуг роздрібним і корпоративним клієнтам
Категорія 3	Малі та середні банки, що не можуть бути віднесені до категорій 1 та 2 або мають несуттєвий обсяг міжнародних операцій та надають переважно обмежений спектр банківських і фінансових послуг роздрібним і корпоративним клієнтам
Категорія 4	Інші малі банки, що здійснюють свою діяльність у межах країни і неможуть бути віднесені до категорій 1–3, мають несуттєву частку в банківській системі за відповідними напрямками та обмежений спектр банківських і фінансових послуг

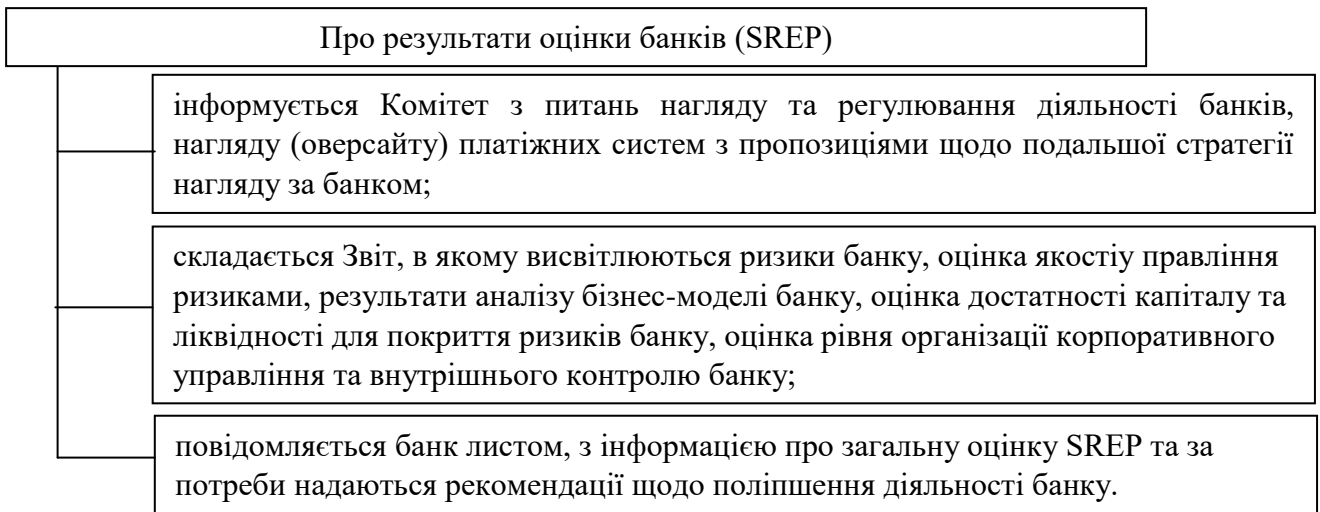

Рис. 12.4. Результати оцінки НБУ SREP

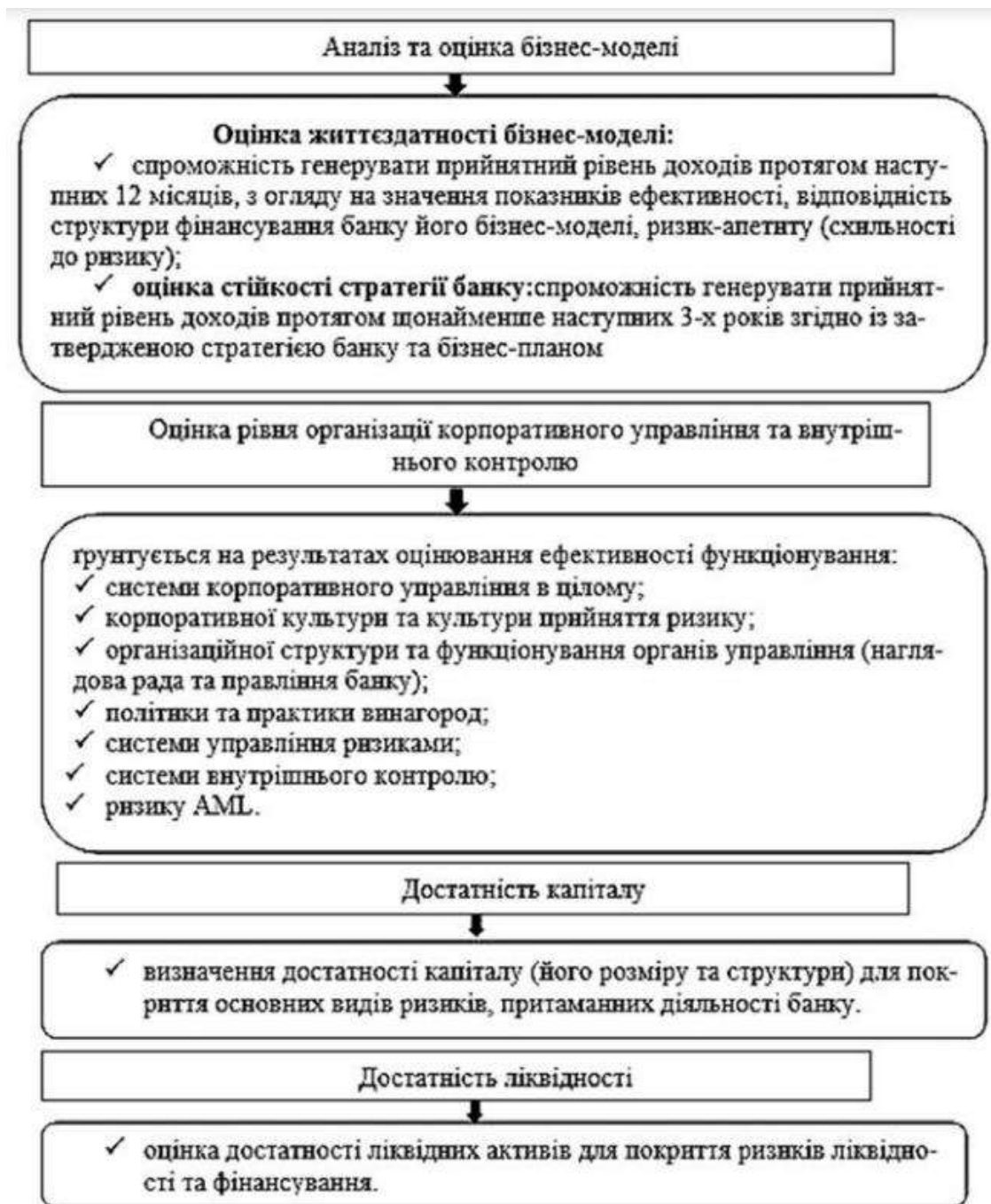

Рис. 12.5. Загальні підходи до проведення оцінки банків за методологією SREP

12.3. Реорганізація та реструктуризація банків в умовах ринку

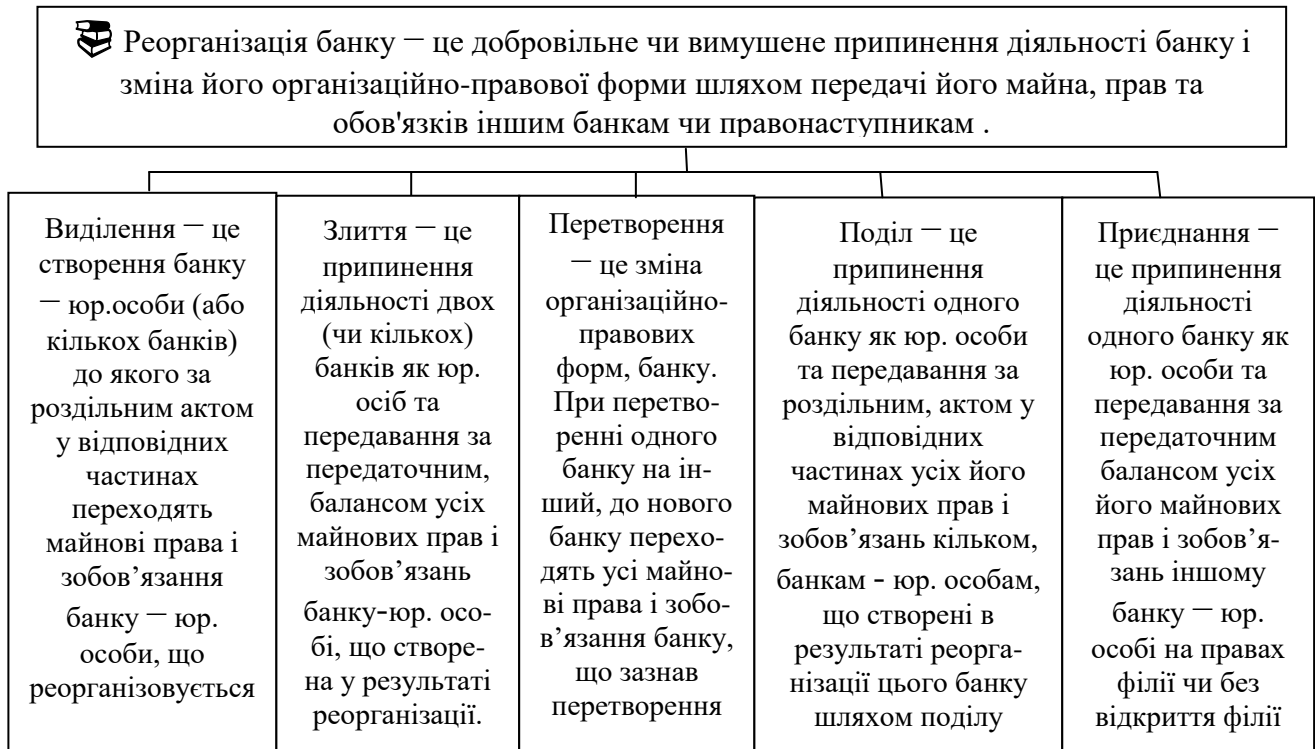

Рис. 12.6. Реорганізація банку

Рис. 12.7. Реструктуризація банку

Питання для самоконтролю

1. Фінансова стійкість банку та фактори, що впливають на її забезпечення.
2. Банківський нагляд.
3. Зміст регулятивного капіталу та економічних нормативів капіталу, встановлених для банків НБУ.
4. Зміст та сутність ліквідності банку та види нормативів ліквідності, встановлених для банків НБУ.
5. Нормативи кредитування, встановлені для банків НБУ.
6. Сутність методології SREP.
7. Етапи оцінки стійкості банку
8. Антикризові заходи банків.
9. Реорганізація банку.
10. Реструктуризація банку.

Тести для самоконтролю

1. Норматив покриття ліквідністю (LCR) має бути:

- а) за всіма валютами (LCRBB) та в іноземній валюті (LCRIB) мають бути не менші ніж 100%;
- б) за всіма валютами (LCRBB) мають бути не менші ніж 100%;
- в) в іноземній валюті (LCRIB) мають бути не менші ніж 100%;
- г) немає правильної відповіді.

2. В якій організаційно-правовій формі не можуть створюватися комерційні банки в Україні?

- а) товариство з обмеженою відповідальністю
- б) акціонерне товариство;
- в) командитне товариство;
- г) кооператив.

3. Банк має право здійснювати банківську діяльність тільки за умови:

- а) банківського дозволу;
- б) банківської ліцензії;
- в) письмового дозволу НБУ;
- г) реєстрації у НБУ.

4. Що відбувається з банком, який протягом року не отримав банківської ліцензії?

- а) ліквідується;

- б) реорганізується;
- в) повторно реєструється;
- г) продовжує діяльність.

5. Значення нормативу чистого стабільного фінансування (NSFR) повинно бути:

- а) не менше 20%;
- б) не менше 100%;
- в) не більше 100%.

6. Спроможність банку з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком реалізовувати свої функції на ринку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів – це:

- а) платоспроможність банку;
- б) кредитоспроможність банку;
- в) рентабельність банку;
- г) фінансова стійкість банку.

7. Поява проблеми недостатності власних і залучених коштів для розрахунків за власними зобов'язаннями (можливі втрати через неможливість реалізації певного виду активу) – це:

- а) валютний ризик банку;
- б) процентний ризик банку;
- в) ризик ліквідності банку;
- г) депозитний ризик банку.

8. Розмір регулятивного капіталу повинен бути:

- а) не менше 200 млн. грн.;
- б) не менше 200 млн. дол. США;
- в) не менше 500 млн. грн.;
- г) не менше 500 млн. дол. США.

9. В процесі здійснення SREP НБУ проводить:

- а) оцінку рівня ризику AML;
- б) оцінку ризиків за результатами інспектування;
- в) оцінку ефективності роботи Правління та Ради банку;
- г) категоризацію банків, ідентифікацію бізнес-моделей;
- д) усі відповіді правильні.

10. За результатами оцінки банків (SREP) визначається:

- а) стратегія нагляду за банком, у т.ч. потреба в заходах раннього втручання;

- б) життєздатність банку на наступні 12 місяців та стійкість стратегії – на 3 роки;
- в) достатність капіталу та ліквідності для покриття ризиків;
- г) рівень організації корпоративного управління та внутрішнього контролю;
- д) усі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 1. Обрати три банківські установи України та порівняти їх фінансову стійкість.

Завдання 2. Банк має активи, що реагують на зміну відсоткової ставки, у розмірі 3 400 млн. грн. із усієї суми активів 22 200 млн. грн. Пасиви, що реагують на зміну процентної ставки, становлять 3 600 млн. грн. із загальної суми пасивів у 22 200 млн. грн. Процентні ставки за змінними та фіксованими активами становлять 22 % та 24 % відповідно, а за змінними та фіксованими пасивами – 15 % та 17,5 % відповідно.

Необхідно визначити: чистий процентний дохід банку; як зміниться чистий процентний дохід банку, якщо ставки за змінними активами та пасивами зростуть до 25,5 % та 19 % відповідно.

Завдання 3. Розв'язати кросворд.

1. На якому рівні здійснюється управління фінансовою стійкістю через саморегулювання власної фінансової стійкості комерційним?

2. Який норматив резервування зменшує НБУ для збільшення пропозиції грошей?

3. Які види санкцій застосовують за невиконання комерційними банками резервних вимог?

4. Вид інспектування банків за якого здійснюється охоплення банків виїзними інспекціями НБУ на основі «Паспорту нагляду»?

5. Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань?

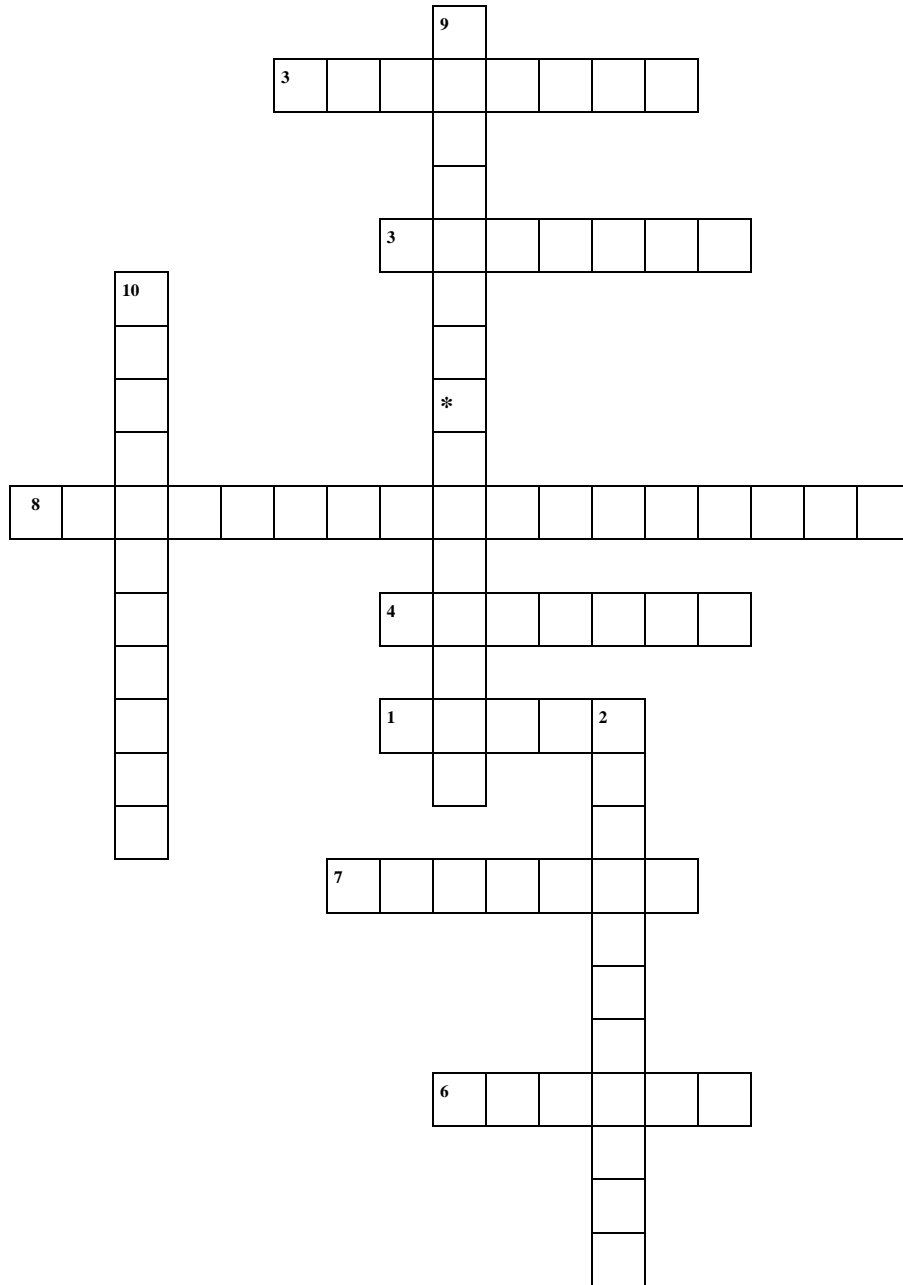
6. Загальна сума грошових коштів, отриманих від здійснення активних операцій банку?

7. Матеріальні чи грошові запаси, що створюються на випадок необхідності?

8. Наявність передумов для одержання кредиту та здатність повернути його?

9. Співвідношення вимог (балансових і позабалансових) банку в кожній іноземній валюті?

10. Які перевірки банків на місцях мають проводитися кваліфікованими спеціалістами банківського нагляду, які здатні оцінити ступінь ризиків, можливих у діяльності того чи іншого банку, і визначити якість управління цими ризиками?

ГЛОСАРІЙ

Авалювання – оформлення юридичною або фізичною особою авалю за векселем, тобто прийняття зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб у разі несплати векселя платником у строк або, якщо немає змоги одержати платіж за векселем у строк.

Аваль – вексельне поручительство, за яким особа (аваліст), яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання векселедавцем, акцептантом або індосантом зобов'язань щодо оплати цього векселя. Аваль виражається словами «вважати за аваль» або будь-яким іншим рівнозначним формулюванням, оформляється на векселі або на алонжі, підписується авалістом.

Авансові платежі – грошова сума, яку перераховують згідно з договором наперед у рахунок майбутніх розрахунків за товари (роботи, послуги), які мають бути отримані (виконані, надані).

Авізування – офіційне повідомлення банку про відкриття, зміну або анулювання акредитива, надіслане на паперовому носії або за допомогою електронних засобів зв'язку.

Авізуючий банк – банк, який на прохання банку-емітента або іншого банку авізує акредитив та будь-які зміни до нього бенефіціару або доручає іншому авізуючому банку авізувати акредитив бенефіціару.

Автоматизована карткова система – програмно-технічний комплекс, за допомогою якого забезпечується виконання функцій членом(ами) чи учасником(ами) ПРОСТІР щодо емісії карток, оброблення інформації за операціями з їх застосуванням, управління терміналами і банкоматами тощо.

Авторизація – процедура отримання дозволу на проведення операції з використанням спеціального платіжного засобу.

Акредитив – це умовне грошове зобов'язання, що надається банком-емітентом за дорученням та з інструкціями особи — наказодавця акредитива (та від його імені) або від власного імені, здійснити платіж на користь одержувача коштів чи визначеної ним особи бенефіціара.

Активи банку – це накопичені протягом діяльності банку ресурси, які в майбутньому приносять економічну вигоду і призводять до припливу грошових коштів у банківську установу.

Активні операції комерційного банку – операції банку, спрямовані на розміщення ресурсів банку. Обліковуються за активом балансу або на активних рахунках позабалансового обліку.

Акцепт – згода на оплату або гарантування оплати документів.

Акцепт векселя – напис платника на переказному векселі (тратті) про згоду на оплату.

Алонж – аркуш паперу, що додається до векселя для додаткових індосаментів (передатних записів), якщо на зворотному боці векселя вони не вміщуються. Перший передатний запис на алонжі робиться впоперек з'єднання векселя і додаткового аркуша, тобто таким чином, щоб він починався на векселі й закінчувався на алонжі. На алонжі можна також оформляти аваль.

Аналіз чутливості – перевірка реагування системи у випадку зміни одного або декількох її елементів.

Андеррайтинг – купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Аутсорсинг – виконання певних функцій і робіт, які традиційно вважаються «внутрішніми» і виконуються штатними працівниками, шляхом залучення зовнішніх незалежних сторін на договірній основі. Використовується для оптимізації витрат і процесів у банку.

Афілійована особа банку – будь-яка юридична особа, в якій банк має істотну участь або яка має істотну участь у банку.

Банківські акцепти (banker's acceptance) – це акцептовані банком векселі, за якими банк гарантує оплату поставленої продукції (виконаних робіт) шляхом здійснення власного акцептування замість клієнта переказного векселя. Мова йде про наявність подвійної гарантії оплати: імпортера (платника), який надає кошти на оплату векселя, і банку, що гарантує і здійснює безпосередній платіж. Векселі, акцептовані банком через свою високу ліквідність та надійність виступають як міжнародний платіжний засіб.

Банківський індосамент – (передавальний) напис банку (установи) на зворотному боці чека про передачу платнику права за цим чеком.

Банківські інвестиції – інвестиції банків у цінні папери чи паї інших юридичних осіб.

Банківський кредит – це позичковий капітал банку в грошовій формі, що передається в тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Банківська ліквідність – здатність банку швидко і без втрат перетворити свої активи в пасиви.

Банківська ліцензія – документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність», на підставі якого банки мають право здійснювати банківську діяльність.

Банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Банківський переказ – це операція комерційного банку, що полягає у виконанні доручення клієнта по переведенню певної грошової суми в інший банк на користь зазначеної особи.

Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківські ризики – загроза втрат, що зумовлена специфікою банківської діяльності. Поділяються на кредитні, процентні, валютні ризики, ризики від операцій з цінними паперами, ризики зловживань тощо.

Банківська система – законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність банківських установ, що діють на професійній основі і функціонально пов'язані в самостійну економічну структуру. В Україні складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність».

Безготівкові розрахунки – розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і зараховуються отримувачу.

«Безнадійні» кредитні операції – це операції, імовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника/контрагента банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними.

Валюта ціни – це валюта, в якій визначаються ціни на товар.

Валюта платежу – це валюта, в якій належить погасити зобов'язання імпортера або позичальника, тобто валюта, якою відбувається оплата товару або погашення кредиту.

Варант – це похідний цінний папір, що надає пільгове право на купівлю акцій емітента протягом визначеного періоду (звичайно декілька років) за обумовлену ціну.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). Випускаються такі види векселів: простий,

переказний. Порядок випуску та обігу векселів визначається Кабінетом Міністрів України.

Векселедавець – це особа, що приймає участь в операції з векселем як боржник, що виписує вексель і зобов'язується здійснити оплату за ним. У векселі векселедавцем можуть виступати кілька платників, які підписують вексель та зазначають власні реквізити та юридичні адреси.

Векселедержатель – це особа, що приймає участь в операції з векселем як кредитор, який через зазначений строк виставляє вексель для оплати його платником (векселедавцем).

Вечірня каса – це каса, що організовується банками з метою забезпечення максимального і своєчасного здавання виручки підприємствами та дотримання ними лімітів залишку готівки в касі для приймання готівкової виручки в робочі, вихідні та святкові дні. Вони приймають готівку після закінчення операційного дня.

Власний капітал комерційного банку – це грошові кошти, внесені акціонерами або засновниками банку до статутного фонду (капіталу) (величину капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї) називають підписним капіталом), а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку. Тобто, це залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Гарантійна послуга банку – це обіцянка банку (гаранта) підкріпити діюче зобов'язання третьої сторони і виконати його, якщо ця сторона не зможе виконати його сама. Наявність гарантії полегшує отримання кредиту і, якщо вона надана солідною установою, може суттєво знизити вартість цього кредиту для позичальника.

Гарантійні вексельні операції – це операції, які супроводжуються взяттям банком на себе зобов'язань платежу за векселями з умовою оплатити векселі при настанні певних обставин і в обумовлений строк. До гарантійних належать операції з авалювання та надання гарантій на забезпечення оплати векселів (наприклад, при розрахунках з допомогою документарного акредитиву).

Гарантія – це такий вид договору поруки, за яким відповідальність гаранта має характер субсидії при невиконанні позичальником

обов'язків перед банком. Гарантом позики може бути третя особа, що має стійкий фінансовий стан, а відносно до позичальника виступає зацікавленою особою.

Готівковий обіг – обіг у готівковій формі законних платіжних засобів (банкнот та розмінної монети), які обслуговують потреби економіки країни.

Готівкові розрахунки – платежі готівкою підприємств, підприємців і фізичних осіб між собою за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Грошовий обіг – це сукупність усіх грошових розрахунків незалежно від форми їх здійснення.

Депозитарна діяльність – це діяльність пов'язана з наданням послуг щодо зберігання цінних паперів або обліку прав власності на них; а також прийом цінних паперів, їх переміщення, інкасування транспортування, інвентаризацію, видачу та деякі інші операції, пов'язані з обслуговуванням угод з цінними паперами.

Депозитна операція – це операція із залучення грошових коштів юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки.

Депозитний рахунок – рахунок, який відкривається підприємству на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та установою банку на визначений у договорі строк.

Депозитні операції – це пасивні операції з передачі до банківської установи їх власником для зберігання на визначених за домовленістю між банком і вкладником умовах, грошових коштів у безготівковій та готівковій формах в національній або іноземній валютах.

Депозитні та ощадні сертифікати – це цінні папери, що письмово підтверджують внесення на банківській рахунок грошових коштів і надають право вкладникам на одержання після закінчення встановленого строку внесеної суми та нарахованих процентів. Депозитні сертифікати надаються юридичним особам, а ощадні – фізичним. Вони можуть бути іменними (які не підлягають продажу) і на пред'явника, які можуть вільно продаватись на вторинному фондовому ринку; строковими і до запитання, можуть існувати у паперовій і бездокументарній формах, у національній та іноземній валютах.

Диверсифікація кредитного портфеля як спосіб захисту від кредитного ризику – це розподіл коштів, що їх надають у позичку, між різними суб'єктами (юридичними й фізичними особами). Що більшої кількості позичальників банк передасть у тимчасове користування позичковий капітал, то меншим буде (за інших рівних умов) ступінь ризику неповернення боргу.

Документарний акредитив – це угода, за якою банк зобов'язується на прохання клієнта здійснити оплату документів третій особі. Зобов'язання банку за акредитивом є самостійним і не залежить від правовідносин сторін за комерційним контрактом. Це положення спрямоване на захист інтересів банків та їх клієнтів, наприклад, експортеру забезпечується обмеження вимог до оформлення документів та одержання платежу за умови чіткого дотримання і виконання ним усіх передбачених договором умов акредитива.

Доміцилювання векселів полягає у виконанні банком доручення клієнта-векселедавця або трасата прийняти вексель до оплати та оплатити його за рахунок довірителя. Банк у такому разі виконує функцію платника. Вексель до оплати слід подавати в місці платежу платникові або третій особі, якій платник за векселем доручає оплатити вексель, тобто доміциліантові. Доміциліантом звичайно

виступає банк, згодою якого треба попередньо заручитися (уклавши відповідний договір).

Доходи банку – це загальна сума грошових коштів, отриманих від здійснення активних операцій. В структурі доходів банку найбільшу питому вагу мають отримані відсотки за банківськими позиками. На величину цих доходів впливають два фактора — сума наданих кредитів та відсоткова ставка за наданий кредит.

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Експортний кредит – полягає у тому, що він надається банком країни-експортера банку країни-імпортера (чи безпосередньо імпортеру) для кредитування поставок машин, устаткування тощо. Ці кредити надаються в грошовій формі та мають «зв'язаний» характер. Це означає, що боржник зобов'язаний використовувати кредит тільки для купівлі товарів у країні кредитора.

Електронний розрахунковий документ (міжбанківський електронний розрахунковий документ) – документ на переказ, сформований банком на підставі розрахункових документів банку, клієнтів, документів на переказ готівки, доручень на договірне списання, та представлений у формі електронних даних, що включають відповідні реквізити документа, у тому числі й електронний цифровий підпис.

Електронний цифровий підпис – сукупність даних, отримана за допомогою криптографічного перетворення вмісту електронного документа, яка дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати особу, яка його підписала.

Забезпечення кредиту – спосіб страхування банку від ризику неповернення клієнтом позички.

Заклад – це застава майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя. Позичальник може продовжувати користуватися предметом застави, якщо це передбачено угодою між банком і клієнтом; предмет застави може бути залишено під замком та печаткою заставодержателя у заставодавця до закінчення строку кредитування.

Застава – це частка матеріального майна, право власності якого належить позичальникові і перейде до банківської установи в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань, які передбачені кредитною угодою.

Заставодавець – юридична чи фізична особа-власник, або особа, якій власником надане право на заставу, передання майна, право на вимогу, цінні папери для застави.

Заставодержатель – банк, якому передається в заставу майно і майнові права та цінні папери для забезпечення повернення наданої позики.

Зворотний лізинг – це здійснення лізингу, який передбачає набуття лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна йому у лізинг.

Імпортёр – це суб'єкт міжнародних розрахунків, який є платником за міжнародною угодою.

Інвестиційні операції банку – це сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі народного господарства. Це діяльність банку з вкладення (інвестування) коштів і цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств та інші об'єкти вкладень, ринкова вартість яких спроможна зростати і приносити банку доход у формі процентів, дивідендів, прибутку та інші прями і непрямі доходи або досягається соціальний ефект.

Інкасація готівки – переміщення готівки з кас підприємств і установ до кас комерційних банків.

Інкасова операція (документарне інкасо) – це форма розрахунків за зовнішньоторговельною угодою, яка полягає в тому, що експортёр доручає своєму банку одержати від імпортера певну суму валюти при поданні останньому відповідних товарних документів. Згідно з Уніфікованими правилами інкасові операції здійснюється банками на основі одержаних від експортера інструкцій.

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави.

Інсайдер – особа (юридична або фізична), яка має доступ до конфіденційної інформації про справи банку завдяки своєму службовому становищу, участі у капіталі банку, родинним зв'язкам і має можливість використовувати своє становище у власних інтересах.

Інфляційний ризик – це зменшення або втрата очікуваних реальних доходів, викликаних змінами в очікуваній інфляції. Реальний дохід розглядається як номінальний дохід за мінусом очікуваного відсотку інфляції.

Іпотечний кредит – довгострокові позички, що надаються банками під заставу нерухомості – землі і будівель виробничого і житлового призначення. В основу кредиту покладена іпотека (в перекладі з грецької застава нерухомого майна).

Капітал банку – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Капітал статутний – сплачений та зареєстрований підписний капітал.

Капіталізація відсотків – процес нарощування депозиту за рахунок відсотків за депозитом. Подальше нарахування здійснюється на суму депозиту з урахуванням відсотків.

Картковий рахунок – банківський рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.

Касова готівка – гроші готівкою, що знаходяться в касах банків, установ тощо.

Кліринг – процедура періодичного взаємозаліку за зобов'язаннями учасників розрахунків певної платіжної системи, що включає процес отримання,

сортування та розподілу розрахункових документів кожного учасника розрахунків, а також визначення остаточного розрахункового сальдо.

Комерційний вексель – це вид цінних паперів, що являє собою безумовне письмове боргове зобов'язання юридичної чи фізичної особи встановленої законом форми сплатити після настання терміну власникові векселя певну суму грошей, що в ньому вказана.

Комісія – застосовується як додатковий елемент ціни банківського кредитування. Вона встановлюється, як правило, у тих випадках коли в процесі кредитування банк виконує додаткову роботу, пов'язану з оформленням позички, контролем, або наглядом за здійсненням проекту, що кредитується.

Комісія може сплачуватися окремо, або додаватися до процента.

Конверсійні операції – це угоди між учасниками валютного ринку щодо обміну грошових сум, номінованих у валюті однієї країни, на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату.

Конвертована валюта – іноземна валюта, що віднесена до цієї категорії Національним банком України.

Кореспондентський рахунок – рахунок для обліку розрахунків, які виконує одна банківська установа за дорученням і на кошти іншої банківської установи на підставі укладеного кореспондентського договору (угоди).

Корпоративна картка – платіжна картка, яка дає змогу її держателю провести операції за рахунок коштів, що обліковуються на картковому рахунку юридичної особи.

Котирування валюти – встановлення валютних курсів.

Кредит покупцеві – це такий метод банківського кредитування зовнішньої торгівлі, який надається безпосередньо імпортеру. Кредити покупцеві найбільш вигідні саме імпортеру – в нього з'являється можливість вибору фірми-постачальника, хоча тільки в окремій країні.

Кредитна картка – це кредитний білет (магнітна картка або інший документ), виданий фізичній особі особою, яка веде бізнес у галузі споживчого кредиту, зокрема, банківською установою. Вона засвідчує наявність у відповідній установі рахунку власника кредитної картки і дає право на придбання товарів та послуг в роздрібній торгівлі без оплати готівкою.

Кредитна лінія – згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів. Це метод кредитування, за яким позичальник використовує обмежений таким чином кредит на протязі обумовленого часу шляхом сплати платіжних документів за потребою коштів.

Кредитний аукціон НБУ (тендер) – це закритий аукціон з реалізації централізованих ресурсів НБУ, терміни проведення якого визначаються НБУ, а місцем їх здійснення є територіальні управління НБУ.

Кредитний договір – укладається між кредитором і позичальником тільки в письмовій формі, які визначають взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не можуть змінюватися в односторонньому порядку без згоди обох сторін. В ньому обумовлюється економічна і юридична відповідальність сторін за додержання зобов'язань, передбачається порядок вирішення спірних питань в процесі кредитування.

Кредитний потенціал комерційного банку визначається величиною залучених коштів за мінусом резерву ліквідності, обсяг якого залежить від нормативу обов'язкового резерву, що встановлюється Центральним банком та рівня резерву ліквідності, що визначається банком індивідуально для себе.

Кредитний ризик – ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.

Кредитор – суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Кредитор останньої інстанції – це, як правило, Національний банк України, до якого може звернутися банк або інша кредитна установа для отримання рефінансування у разі вичерпання інших можливостей рефінансування.

Кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Ліміт загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Л13) встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з проведенням операцій на валютному ринку, що може призвести до значних втрат банку. Він визначається як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку. За кожною іноземною валютою обчислюється підсумок за всіма балансовими і позабалансовими активами і всіма балансовими та позабалансовими зобов'язаннями банку та розраховується загальна відкрита валютна позиція банку в гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою (розрахунок проводиться за звітну дату).

Ліміт кредитування – гранична сума кредиту, яку позичальник може отримати в банку.

Ліцензування – це порядок надання дозволу на здійснення окремих чи всіх банківських операцій комерційному банку, який з моменту реєстрації НБУ набув статусу юридичної особи.

Непрямі інвестиції – це інвестування, що опосередковується іншими особами (інвестиційними або іншими фінансовими посередниками), які вибирають найефективніші об'єкти інвестування, беруть участь у керуванні ними, а тримані прибутки розподіляють серед своїх клієнтів. Для банків такі інвестиції здійснюються у формі утворення портфелів цінних паперів, які належать різним емітентам та не забезпечують контрольну участь і пряме управління об'єктом інвестицій.

Нерозподілений прибуток – це чистий прибуток, що залишений банком для інвестиційних цілей після сплати дивідендів.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Облікова ставка Національного банку України – виражена у відсотках плата, що береться Національним банком України за рефінансування комерційних банків шляхом купівлі векселів до настання строку платежу по них і утримується з номінальної суми векселя. Облікова ставка є найнижчою серед ставок рефінансування і є орієнтиром ціни на гроші.

Оборотно-сальдовий баланс – це місячний банківський баланс з інформацією про обороти та вихідні залишки за балансовими та позабалансовими рахунками.

Овердрафтний кредит – це кредит, який надається в національній або іноземній валюті відповідно до потреб клієнта у межах встановленого ліміту. Для його надання клієнту відкривається контокорентний рахунок (поточний активно — пасивний рахунок з овердрафтом), на якому відбиваються всі платежі клієнта та надходження коштів на його адресу. Дебетове сальдо (овердрафт) на такому поточному рахунку свідчить про нестачу власних коштів у клієнта для забезпечення поточних платежів, і він домовляється з банком про надання контокорентного кредиту. Кредитове сальдо означає, що клієнт має на поточному рахунку певну суму власних коштів. Оперативність у процесі стягнення боргу полягає в зобов'язанні банку підтримувати постійний контакт з позичальником протягом усього терміну користування позиченими коштами. Це дає змогу вчасно виявити виникнення проблемних позичок.

Операційна каса – сукупність всіх грошей готівкою, яка знаходиться в банку. Приймання грошей від клієнтів протягом операційного дня здійснюється прибутковою касою, а після операційного дня - вечірньою касою.

Операційний день – частина робочого дня банку або іншої установи – члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання та можна за наявності технічної можливості здійснити їх оброблення, передавання та виконання. Тривалість операційного дня

встановлюється банком або іншою установою – членом платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах.

Опціони – це похідні короткострокові цінні папери, які дають право власнику купувати, продавати інші цінні папери на протязі визначеного періоду за визначеною ціною контрагента, який за грошову премію приймає на себе зобов'язання реалізувати це право. Розрізняють фінансові, валютні та товарні опціони, які обслуговують відповідні взаємовідносини.

Ордер меморіальний (далі – меморіальний ордер) – розрахунковий документ, який складається банком для оформлення внутрішньобанківських операцій, операцій щодо списання коштів з рахунку платника, здійснення договірною списання коштів з рахунку свого клієнта на підставі його письмового доручення або розпорядження стягувача про списання коштів з рахунку платника.

Ощадні вклади населення призначені для нагромадження або зберігання грошових заощаджень. Вони займають проміжне положення між строковими депозитами і депозитами до запитання. Відмінністю ощадних вкладів від строкових є те, що вони не мають фіксованого терміну зберігання, невеликі за мінімальним розміром, не потребують попереднього обов'язкового повідомлення про вилучення коштів власником рахунку, за винятком зняття значних сум вкладу. Ощадні вклади, як і строкові, призначені не для розрахунків, а для заощадження і накопичення коштів населення.

Пасивні операції банку – операції, за допомогою яких банк формує свої ресурси для здійснення активних операцій.

Переказ готівки – унесення певної суми готівки підприємством (підприємцем) або фізичною особою з метою її зарахування на рахунки підприємства (підприємця) чи фізичної особи або видачі їм у готівковій формі.

Переказний вексель (тратта) – призначений для переміщення коштів від однієї особи до іншої за допомогою передавального напису – індосаменту. В складанні переказного векселя беруть участь три суб'єкти:

1) кредитор (трасант, векселедатель) – особа, яка виставляє вексель з наказом здійснити платіж;

2) боржник (трасат, платник) – особа, яка отримує наказ заплатити;

3) ремітент (векселедержатель, перший покупець векселя) – особа на користь якої видано вексель.

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому

банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача

Платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача.

Платник – особа, з рахунку якої ініціюється переказ грошей або яка ініціює переказ шляхом подання до банку або іншої установи – члена платіжної системи документа на переказ готівки разом з відповідною сумою грошей.

Платоспроможність – здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Платоспроможність банку – це здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Позичальник – суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування гроші на умовах повернення, платності та строковості.

Порто – це винагорода, яка утримується банком у визначеному розмірі на кожний пункт.

Портфельні інвестиції – це вкладання коштів у цінні папери різних видів, що належать різним емітентам, але управляються як єдине ціле з метою приросту капіталу на основі зростання курсової вартості портфеля й одержання прибутку від створення цінними паперами стабільних грошових потоків (дивідендів, процентів) при диверсифікації ризиків.

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України, та для погашення заборгованості за кредитами в іноземній валюті.

Поточний рахунок з овердрафтом – це активно-пасивний рахунок з можливістю виникнення дебетового сальдо. На цьому рахунку на основі угоди між клієнтом і банком допускається в певному розмірі перевищення суми списання з рахунку над величиною залишку коштів, що означає отримання кредиту. Для цього рахунку більш характерним є пасивний (кредитовий) залишок.

Прибуток банку – це різниця між доходами та витратами банку. Балансовий прибуток – це сума прибутку, плюс надходження від позареалізаційних операцій, у тому числі від курсових різниць за іноземними операціями та допущеним дебетовим сальдо, та мінус збитки від позареалізаційних операцій. Основним джерелом банківського прибутку є процентна маржа – доход від відсоткової різниці, що визначається як відсотки отримані мінус відсотки сплачені.

Привілейований акціонерний капітал – це капітал, вартість якого визначається за номінальною ціною акцій, за якими банк сплачує фіксовані дивіденди.

Проблемна позика – це позика, повернення якої може не здійснитись через певні фінансові проблеми в позичальника.

Пролонгація – подовження терміну чинності кредитної угоди.

Простий вексель – є свідоцтвом боргу, тобто слугує для оформлення відносин боргу за реалізовані в кредит товару (надані послуги), видані грошові кошти. В складанні простого векселя беруть участь два суб'єкта: векседавець (боржник), який випишує вексель і зобов'язується виплатити суму боргу у зазначений термін та підписує його, а потім – передає векселедержателю (своєму кредитору). Такий вексель дає його власнику можливість достроково вилучати капітал.

Прострочена заборгованість – позика, не повернена банку своєчасно.

Професійна діяльність на ринку цінних паперів – це підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів й організаційного, інформаційного, технічного та іншого обслуговування випуску й обігу цінних паперів.

Пряме котирування – визначення кількості національної валюти за одиницю іноземної.

Прямі інвестиції – це особиста участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладення коштів.

Прямі кореспондентські відносини – це договірні відносини між комерційними банками, метою яких є здійснення платежів і розрахунків за дорученням один одного.

Реальні інвестиції – це вкладення коштів у реальні матеріальні та нематеріальні активи. Вкладення коштів у нематеріальні активи, пов'язані з науково – технічним прогресом, характеризується як інновації.

Регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків. Регулятивний капітал банку складається з основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу.

Резерви це кошти, залишені на непередбачені витрати. Вони використовуються для виплати дивідендів, які ще не оголошені; кошти для майбутнього вилучення з обороту акцій або для погашення зобов'язань.

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

Рефінансування – це погашення старої заборгованості шляхом надання нових позичок, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами.

Ризик доходу – це допустиме зменшення виплат доходу з активу, наприклад, внаслідок зміни дивідендної політики емітента.

Ризик ліквідності – ризик недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат.

Ринковий ризик – це зменшення або втрата доходів унаслідок зміни майбутньої ринкової ціни активу (акції, нерухомості, іноземної валюти та ін.). Одним з важливих ринкових ризиків є ризик зміни валютного курсу.

Розрахункова палата банку – структурний підрозділ банку, що обслуговує філії банку у ВПС та забезпечує взаємодію ВПС із СЕП, у тому числі з ІПС.

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Система «клієнт – банк» – спосіб передачі повідомлень між клієнтом та банком у зашифрованому вигляді за допомогою сертифікованих засобів захисту.

Система автоматизації банку (САБ) – програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньобанківську діяльність (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо).

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП) – загальнодержавна платіжна система, що забезпечує здійснення розрахунків між банківськими установами, органами державного казначейства на території України із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації. Програмне забезпечення СЕП складається із програмно-технічних комплексів – автоматизованих робочих місць (АРМ), що відповідають трьом рівням структури СЕП: Центральна розрахункова палата; розрахункові палати; банківські установи – учасники СЕП.

Спеціальні фонди – це загальна назва фондів економічного стимулювання та інших фондів, які призначені для виробничого й соціального розвитку банку.

Списання примусове (далі – примусове списання (стягнення) коштів) – списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом.

Споживчий кредит – це позичка, яка надається в національній та іноземній валюті фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається на виплат, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

Статутний капітал – сплачений та зареєстрований підписний капітал, який посідає центральне місце у складі власних банківських ресурсів. Він формується під час створення нового банку за рахунок акціонерного або приватного капіталу.

Страховання (гарантування) вкладів – комплекс заходів держави та центрального банку, спрямований на підтримку стійкості банківської системи. Усередині самої банківської системи склалися певні форми солідарності банків, для яких стійкість всієї системи є важливою умовою їх нормальної діяльності. Тому в деяких випадках банки самі організують страхування.

Страховання кредитних операцій – створення певного фонду грошових коштів для покриття можливих збитків від неповернення позичок.

Страховання ризику непогашення кредиту — це спосіб забезпечення зобов'язань, при якому банк самостійно страхує надану позику шляхом укладання зі страховою організацією договору про добровільне страхування кредитного ризику.

Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу – облігації, векселі імітовані банком), які відповідно до угоди не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів.

Субординований капітал включає кошти, що залучені від юридичних осіб — резидентів і нерезидентів, як у національній, так і в іноземній валюті на умовах субординованого боргу.

Уповноважений банк – будь-який комерційний банк, офіційно зареєстрований на території України, що має ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, а також здійснює валютний контроль за операціями своїх клієнтів.

Файл СЕП – одиниця обміну інформацією між АРМ СЕП. У цій Інструкції файли СЕП позначаються однією ідентифікаційною літерою, що відповідає типу файла відповідно до технології роботи СЕП.

Факторинг – це переуступка факторинговій компанії чи банку несплачених боргових вимог, векселів, що виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів чи послуг на умовах комерційного кредиту.

Фінансовий лізинг – це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу, на строк, не менший строку, за який амортизується 60% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу переходить у власність лізингодержувача або викупується ним за залишковою вартістю.

Фінансові інвестиції – це вкладення коштів у фінансові інструменти (активи), серед яких найбільшу частку складають вкладення коштів у цінні папери.

Форфейтинг – це міжнародний відкритий факторинг з умовою кредитування у вигляді обліку векселів або попередньої оплати боргу.

Ф'ючерси – це похідні цінні папери, що розглядаються як короткострокові контракти на продаж певного цінного паперу за визначеною ціною на визначену майбутню дату.

Чек – розрахунковий документ установленної форми, що містить письмове розпорядження чекодавця платнику про сплату чекодержателю зазначеної в ньому суми коштів протягом установленого строку.

Список використаних джерел

1. Банківська система : зб. тест. завд. / уклад. : І. Я. Ткачук, О. М. Гладчук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 224 с.
2. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. пос. / уклад.: О. М. Гладчук, І. Я. Ткачук, В. М. Харабара. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 208 с.
3. Банківські операції : навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2021. 226 с.
4. Башлай С. В. Банківські операції : навч.-метод. пос. для самост. вивч. дисц. Суми : Держ. вищ.навч. заклад «Українська академія банківської справи НБУ», 2012. 142 с.
5. Васюренко О. О., Сидоренко О. М. Банківський нагляд : підручник. Київ : Знання, 2011. 502 с
6. Вовк В. Я., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 463 с.
7. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Коваль Н. О., Ткачук Л. М. Банківський менеджмент : навч. посіб. 3-тє вид., доп. Вінниця: ВНТУ, 2022. 170 с.
8. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.01 р. № 368 зі змінами та доповненнями. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
9. Колодізєв О. М., Рац О. М., Киркач С. М., Азізова К. М. Банківська справа : навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 347 с.
10. Крупка М., Андрушак Є., Пайтра Н. Банківська система : підручн. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с.
11. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Фінанси підприємств» за ОП «Бакалавр» для студентів денної та заочної форм навчання економічних спеціальностей / укл. : Т. М. Винник. Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2017. 80 с.
12. Офіційний сайт Національного банку України. URL : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123131
13. Офіційний сайт Українського агентства фінансового розвитку. URL : http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/046.htm.
14. Офіційний сайт Української академії банківської справи. URL : http://lib.uabs.edu.ua/library/Books_academy/bank_oper/R1.pdf.
15. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : затв. Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 р. № 64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>
16. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

17. Про затвердження Інструкції про виконання міжбанківських платіжних операцій в Україні в національній валюті : затв. Постановою Правління НБУ від 03.03.2023 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016500-23#Text>

18. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XFV, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

19. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text>

20. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

21. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

22. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>

23. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII, зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#n218>

24. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 р. № 1201-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>

25. Фінансова стійкість банку. Офіційний сайт Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698.

Список рекомендованих джерел:

Законодавчо-нормативні документи:

1. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XFV, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
3. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 р. № 2654-XII, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>
4. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
5. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України 06.12.2019 р. № 361-IX, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень : Закон України від 18.11.2003 р. № 1255-IV, зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>
9. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII, зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#n218>
10. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
11. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
13. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
14. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 р. № 1201-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>
15. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text>
16. Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#n251>
17. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за

активними банківськими операціями, затв. Постановою Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351 зі змінами та доповненнями.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>

18. Про затвердження Положення про валютний нагляд, затв. Постановою Правління НБУ від 03.01.2019 р. № 13 зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text>
19. Положення про процентну політику Національного банку України, затв. Постановою Правління НБУ від 21.04.2016 р. № 277 зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0277500-16#Text>
20. Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, затв. Постановою Правління НБУ 17.09.2015 р. № 615 зі змінами та доповненнями. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15#Text>
21. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : затв. Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 р. № 64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>
22. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 зі змінами та доповненнями. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
23. Про затвердження Інструкції про виконання міжбанківських платіжних операцій в Україні в національній валюті : затв. Постановою Правління НБУ від 03.03.2023 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016500-23#Text>
24. Положення про організацію процесу оцінки достатності внутрішнього капіталу в банках України та банківських групах, затв. Постановою Правління НБУ від 30.12.2021 р. № 161. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0161500-21#Text>

Основна:

1. Банківські операції : в схемах, таблицях, коментарях: навч. пос. / уклад. : О.М. Гладчук, І.Я. Ткачук, В.М. Харабара. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2020. 208 с.
2. Зянько В. В., БЗЗ Єпіфанова І. Ю., Коваль Н. О., Ткачук Л. М. Банківський менеджмент : навч. посіб. 3-тє вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2022. 170 с.
3. Колодізєв О. М., Рац О. М., Киркач С. М., Азізова К. М. Банківська справа : навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 347 с.
4. Крупка М., Андрущак Є., Пайтра Н. та ін. Банківська система : підручн., за ред. д-ра екон. наук, проф. М. Крупки. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2023. 524 с.
5. Кушнір С. О. Інвестиційне кредитування : курс лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 112 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2022/09/0049127.docx>.
6. Кушнір С. О. Кредитування і контроль : метод. рек. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 97

c. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/metodychky/2024/04/0057690.doc>.

Додаткова:

1. Банківська система : зб. тест. завд. / уклад.: І. Я. Ткачук, О. М. Гладчук. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 224 с.
2. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. Банківська система : навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2020. 580 с.
3. Тридід О.М., Самородов Б.В., Вядрова І.М. Банківська система : підручн., Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. 536 с.
4. Casu V., Girardone C., Molyneux P. Introduction to banking. 3rd ed. Harlow : Pearson, 2022. 791 p. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058790.pdf>.
5. Choudhry M. An introduction to banking : principles, strategy and risk management. Chichester : Wiley, 2018. 564 p. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058809.pdf>.
6. Ferretti P., Martino P. Banking and financial markets : new risks and challenges from fintech and sustainable finance. Cham : Palgrave Macmillan, 2023. 118 p. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058788.pdf>.
7. Matthews K., Thompson J., Zhang T. The economics of banking. 4th ed. Singapore : World Scientific, 2024. 517 p. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058789.pdf>.

Інформаційні джерела:

1. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: www.bank.gov.ua
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>
6. Офіційний сайт Простобанк Консалтинг. URL: <http://ua.prostobank.ua>
7. Офіційний сайт Українського агентства фінансового розвитку. URL: <http://www.ufin.com.ua>
8. Офіційний сайт Міжнародного центру перспективних досліджень. URL: <http://www.icps.kiev.ua>
11. Офіційний сайт Інституту економіки і прогнозування НАН України. URL: <http://www.ief.org.ua>
12. Офіційний сайт Бібліотеки імені В.Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.

Навчальне видання
(українською мовою)

Кушнір Світлана Олександрівна
Батракова Тетяна Іванівна

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Рецензент *Н.Г.Сейсебаєва*
Відповідальний за випуск *А.В.Череп*
Коректор *О.В.Болдуєва*